

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND
Eraõiguse instituut

Kristel Kangilaski

**AVALIKU KÄTTETOIMETAMISE STANDARD NING PRAKTIKA
EESTIS**

Magistritöö

Juhendaja
Dr. iur. Urmas Volens

Tallinn
2015

Sisukord

Sissejuhatus.....	4
1. Avaliku kättetoimetamise standard.....	9
1.1 Õiguslik regulatsioon tsiviilkohtumenetluse seadustiku kohaselt.....	9
1.1.1. Kohtu võimalused menetlusedokumentide kättetoimetamiseks.....	10
1.1.2. Poole võimalused menetlusedokumentide kättetoimetamiseks.....	19
1.2. Avaliku kättetoimetamise standard tulenevalt kohtupraktikast.....	22
1.2.1. Ringkonnakohtu praktika.....	22
1.2.2. Riigikohtu praktika.....	25
1.2.2.1. Päring Politsei- ja Piirivalveametile ning linna- või vallavalitsusele.....	25
1.2.2.2. Päringud registripidajatele ning ametiasutustele.....	27
1.2.2.3. Hageja kohustused.....	29
1.3. Euroopa Kohtu praktika.....	30
1.4. Euroopa Inimõiguste Kohtu praktika.....	32
1.5. Kättetoimetamine Euroopa Liidu õigusaktide kohaselt.....	34
1.6. Ametlike Teadaannete teate sisule esitatavad nõuded.....	37
1.7. Hagi läbivaatamata jätmine vs. avalik kättetoimetamine.....	41
1.8. Vahejärelalus.....	45
2. Kättetoimetamise praktika Eestis.....	50
2.1. Uuringu tulemused.....	50
2.1.1. Toimikute analüüs.....	50
2.1.1.1. Uuringu eesmärk ja uurimisküsimused.....	50
2.1.1.2. Metoodika ja valim.....	50
2.1.1.3. Tulemuste esitus.....	51
2.1.2. Küsitlus.....	53
2.1.2.1. Uuringu eesmärk ja uurimisküsimused.....	53
2.1.2.2. Metoodika ja valim.....	54
2.1.2.3. Tulemuste esitus.....	54
2.2. Ebakorrekse kättetoimetamise tagajärjed.....	59
Kokkuvõte.....	63
Summary.....	68
Lühendid.....	73
Kasutatud kirjandus.....	74
Kasutatud õigusaktid.....	76
Kasutatud kohtupraktika.....	78
Lisa - Küsitlus.....	80

Lihtlitsents.....	83
-------------------	----

Sissejuhatus

Nii Riigikohtusse kui ka ringkonnakohtutesse esitatud kaebuste arv on viimastel aastatel oluliselt suurenenud ja seda just menetluslike probleemide osas. Riigikohtunik Villu Kõve on seisukohal, et nii mõnedki probleemid on taandatavad ühele ja samale asjaolule, mida saab tähistada arutu kiirustamisena. Asju lahendatakse maakohtus mõnigi kord üle jala tõenäoliselt kohtu juhtkonna ja Justiitsministeeriumi otsese (aruandlus asjade kohta, järelevalve) ja kaudse (nn tulemuslepingud, kohtunike edetabelid, kohtuametnike töötasude sidumine kohtuniku jõudlusega) surve all parandada menetlusstatistika näitajaid.¹

Programmi, mis sunnib kohtunike kiirustama nimetatakse 100 päeva programmiks, mille eesmärgiks on kohtuasja lahendamine 100 päeva jooksul.

Üheks põhjuseks, miks menetlustähtjad kipuvad liialt pikaks venima, on kindlasti ka asjaolu, et menetluskohustuste tähtsustamine tsiviilasjades on muutunud niivõrd töömahukaks ülesandeks, eriti just esimese astme kohtunikud ja nendega koos töötavad ametnikud kulutavad ebaproportsionaalselt suure osa oma ajast kostjate leidmiseks ja neile dokumentide kättetoimetamiseks.²

Kättetoimetamise instituudi peamiseks eesmärgiks tsiviilkohtumenetluses peaks olema tagada isiku teavitamine, ärakuulamine ning seeläbi kaitseõiguse teostamine. Lisaks tagab isiku kaasamine menetlusse selle selguse ja efektiivsuse. Seega on kättetoimetamise instituut tsiviilkohtumenetluses keskse tähtsusega.³ Ka Eesti Vabariigi põhiseaduse⁴ (edaspidi PS) §-st 24 tuleneb igaühe õigus olla oma kohtuasja arutamise juures. Sarnaselt Eestile on ka Saksamaa põhiseaduses (*Grundgesetz*) sätestatud igaühe õigus olla kohtus ära kuulatud. Õigus olla ära kuulatud sisaldab õigust esitada nõudeid, põhjendada neid faktidega ja esitada vajalikke tõendeid.⁵ Seega, kuna tegemist on isiku põhiõigusega, ei tohiks kättetoimetamise

¹ E. Rohtments jt (toim.). Kohtute aastaraamat 2013. Tartu: Riigikohus, kommunikatsiooniosakond 2013, lk 25-26.

² M. Vutt. Kohtupraktika analüüs Riigikohtus. Kas luuakse teadust, uusi õiguse allikaid või ...? - Juridica 2009/VII, lk 529.

³ I. Parrest. Euroopa kättetoimetamismääruse rakendamisest Eesti näitel. - Juridica 2013/VII, lk 588.

⁴ Eesti Vabariigi põhiseadus - RT 1992, 26, 349 ... RT I, 27.04.2011, 2.

⁵ G. Cumming, B. Spitz, R. Janal. Civil procedure used for enforcement of EC competition law by the English, French and German civil courts. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International 2007, lk 24.

kvaliteedi osas kindlasti järeleandmisi teha.

Antud magistritöö teema valiku on tinginud asjaolu, et töötades peatselt kaks aastat Harju Maakohtu Kentmanni kohtumajas kohtuistungi sekretärina on töö autorile jäänud mulje, et üheks viisiks parandada menetlusstatistika näitajaid ning pidada järke 100 päeva programmiga on seda teha menetlusedokumentide kättetoimetamise kvaliteedi arvelt. Ühest küljest on kostjatele hagi kättetoimetamise protsess niivõrd töömahukas ja aeganõudev, et tagamaks kättetoimetamise kvaliteedi, võtaks see märgatava osa kohtunikule antud 100-st päevast. Sellest tulenevalt on ahvatlus suur kuritarvitada tsiviilkohtumenetluse seadustikust⁶ (edaspidi TsMS) tulenevat võimalust hagi avalikuks kättetoimetamiseks, misjärel saab kättetoimetamisstaadiumis olevad asjad kiirelt ning kergelt kohtuniku menetluses olevatest asjade jäägist maha tõmmata. Statistika jaoks paistab kõik korras olevat – väheneb menetluse kestvus. Kuid mis saab kohtulahendite kvaliteedist? Eelnevalt kirjeldatud asjaolude valguses on kindlasti tegemist väga aktuaalse ja problemaatilise temaga.

Sellest tulenevalt tekib küsimus, kas menetluse kestvus on tähtsam kui kvaliteet. Autor nõustub seisukohaga, et ajafaktorit tuleb kindlasti silmas pidada, kuid see ei saa olla ainus tegur, millega arvestatakse. Õigusemõistmise „kvaliteeti” ei saa samastada „produktiivsusega”.⁷

PS § 24 lg 2 sätestab igaühele õiguse olla oma kohtuasja arutamise juures. Põhiseaduse ekspertiisigrupi lõpparuandes on vastava sätte kohta siiski märgitud, et § 24 lg 2 on printsiipiaalne mitte absoluutne iseloom. See tähendab, et üksikisikule tuleb anda võimalus osaleda oma kohtuasja arutamisel, kuid kui isik seda võimalust ei kasuta, ei takista see kohtuotsuse langetamist isikut ära kuulamata. Tõlgendades põhiseaduse § 24 lg 2 absoluutse normina, mis keelab igasuguse kohtumõistmise isiku kohalolekuta, oleks üksikisikul võimalik blokeerida tervet protsessi. Kohtuvõim saab aga korrektselt funktsioneerida ainult juhul, kui töötab efektiivselt. Efektiivsus on omakorda võimalik tagada vaid siis, kui arvestatakse protsessiökonomika põhimõttega. Lähtuvalt sellest arutlusest on ka protsessiökonomia põhiseaduslik väärtus, mis õigustab põhiseaduse § 24 lg 2 piiramise ning lubab teatud

⁶ Tsiviilkohtumenetluse seadustik. - RT I 2005, 26, 197 ... RT I, 31.12.2014, 5.

⁷ Euroopa Kohtunike Konsultatiivnõukogu (CCJE). Arvamus kohtuotsuse kvaliteedist. Nr 11(2008). Strasbourg, 18.12.2008. Arvutivõrgus: <http://www.riigikohus.ee/vfs/802/CCJE%20%282008%29%20arvamus%20nr%2011.pdf>, 12.04.2012.

juhtudel langetada kohtuotsuseid tagaselja, ilma isiku kohalolekuta.⁸

Eelnevat kokkuvõttes võib ka öelda, et juuresolekuõigus ei tähenda riigi kohustust tagada iga hinna eest isiku osavõttu tema kohtuasja arutamisest siis, kui ta ise on mingil viisil muutnud enese osavõtu tagamise kas võimaluks või kohtuvõimu normaalselt funktsioneerimist takistavaks. Sellisel juhul ei saa kohtuliku arutamist ilma isiku osavõtuta pidada juuresolekuõiguse riiveks.⁹

Varasemalt on magistritöö raames otsitud kinnitust hüpoteesile, kas menetlusedokumentide avalik kättetoimetamine, kui üks kättetoimetamise viisidest on ebavajalik, kuna see riivab isikute põhiõigust olla oma kohtuasja arutamise juures ja hetkel kehtivad seadused ei suuda garanteerida sellise kättetoimetamise puhul isikute põhiõiguste kaitset.¹⁰ Antud magistritöös seatud hüpotees ei leidnud kinnitust. Töö autor leidis, et menetlusedokumentide avalikku kättetoimetamist on hetkel kehtivas Eesti õiguskorras vaja ja kehtivate seadustega on kostjale siiski garanteeritud võimalused oma põhiõiguste kaitseks.¹¹ Ka käesoleva töö autor nõustub, et avalikku kättetoimetamist kui fiktsiooni on tingimata vaja, kuid samas tuleb antud kättetoimetamise viisi kasutamisel olla äärmiselt ettevaatlik.

Samuti on Euroopa Liidu standardite järgimine ilmselt ka Eesti tsiviilkohtumenetluse aususe hindamise adekvaatseks mõõdupuuks ning seda mh seetõttu, et need reeglid on lisaks ka mõistlikud ja tasakaalustatud. Tsiviilkohtumenetluse seadustiku kättetoimetamise kehtiv raamistik vastab üldiselt Euroopa Liidu miinimumstandarditele, v.a avaliku kättetoimetamise osa elu- või asukoha teadmatuse korral.¹²

Eelnevast tulenevalt seab autor magistritöö eesmärgiks teha kindlaks, missugune on õiguskirjandusest, ringkonnakohtu, Riigikohtu, Euroopa Kohtu ja Euroopa Inimõiguste Kohtu praktikast tulenev avaliku kättetoimetamise standard. Misjärel tegeleb autor küsimusega, kas

⁸ M. Vutt. Tagaseljaotsuste regulatsiooni kohaldamine kohtupraktikas. (01.01.2006 jõustunud TsMS kohaselt). Tartu: Riigikohus, õigusteabe osakond 2007, lk 2. Arvutivõrgus: <http://www.riigikohus.ee/vfs/654/TagaseljaotsusedAnalyys7.pdf>, 23.03.2012.

⁹ E. Kergandberg. PõhiSK § 24/11. Eesti Vabariigi põhiseadus. Komm vlj. Arvutivõrgus: <http://www.pohiseadus.ee/ptk-2/pg-24/>.

¹⁰ M.-L. Tõnuri. Põhiseaduslikud garantiid avaliku kättetoimetamise puhul tsiviilkohtumenetluses. Magistritöö: Tallinn: Tartu Ülikooli õigusteaduskond 2012, lk 7.

¹¹ *Ibid*, lk 69.

¹² V. Kõve. Tsiviilkohtumenetluse kiirendamise võimalused ja nendega seotud ohud. - Juridica IX/2012, lk 667.

antud standardit ka Eestis jälgitakse. Töös lähtutakse hüpoteesist, et Eesti esimese astme kohtus jälgitakse õiguskirjandusest, ringkonnakohtu, Riigikohtu, Euroopa Kohtu ja Euroopa Inimõiguste Kohtu praktikast tulenevat avaliku kättetoimetamise standardit. Milles tulenevalt avaliku kättetoimetamise regulatsioon ei vaja muutmist.

Käesoleva magistritöö olulisus seisneb ka asjaolus, et menetlusseaduse kõikumise oluliseks kõrvalnähuks on menetlusteooria puudumine. Eestis puuduvad nii menetlusseaduse kommenteeritud väljaanne kui ka omamaine tsiviilmenetluse õpik, rääkimata võimalikest alternatiivsetest käsitlestest. Ainus teooria allikas on kohtulahend, mõned teadustööd, paar raamatut ja mõned artiklid.¹³

Töö on jaotatud kaheks peatükiks ning alapeatükkideks, mis omakorda sisaldavat täiendavat alajaotust. Esimeses peatükis otsib autor vastust küsimusele, missugune on avaliku kättetoimetamise standard, s.t mis nõudeid tuleks kättetoimetamisel järgida, et tagada isikule võimalus viibida oma kohtuasja arutamise juures ning teisalt, ei tohi avalik kättetoimetamine minna vastuollu ka Euroopa Liidu õigusega. Tagamaks probleemi võimalikult põhjaliku käsitle, tegeleb autor töö raames vaid hagi kättetoimetamisega füüsilisele isikule.

Teises peatükis otsib autor vastust küsimusele, kas antud standardit ka Eesti praktikas jälgitakse. Samuti analüüsitakse, mis on tagajärjed, kui avalikku kättetoimetamist ei viida läbi nõuetekohaselt.

Aitamaks leida vastuse küsimusele, kas ja mida tuleks kättetoimetamise regulatsioonis muuta, analüüsib autor ka Saksamaa, Soome ja Inglismaa kättetoimetamise regulatsiooni. Saksamaa on valitud võrdlusaluse riigina, kuna on olnud eeskujuks Eesti tsiviilkohtumenetluse seadustiku regulatsioonile. Soome on valitud kui riik, kus tegemist on väga efektiivse kättetoimetamise praktikaga, seevastu aga Inglismaa kättetoimetamise praktika tekitab küsimuse, kas on tagatud isikute õigus viibida oma kohtuasja arutamise juures.

Töös kasutab autor analüütilist, kvalitatiivset ja kvantitatiivset meetodit. Magistritöös analüüsitakse kehtivat tsiviilkohtumenetluse seadustiku ning Eesti ja välismaist vastavat õigusala kirjandust. Suure osa tööst moodustab ringkonnakohtu, Riigikohtu, Euroopa Kohtu

¹³ *Op. cit.* V. Kõve, lk 662.

ja Euroopa Inimõiguste Kohtu analüüs, samuti pöörab autor tähelepanu Euroopa Liidu menetlusdokumentide kättetoimetamist puudutavatele õigusaktidele. Väga olulise osa tööst moodustavad ka autori läbi viidud uuringud. Esmalt analüüsis autor Harju Maakohtu tsiviiltoimikuid, kus hagi toimetati kätte avalikult.¹⁴ Toetamaks toimikute analüüsi, viis autor Eestis tsiviilasju lahendavate sekretäride hulgas läbi ka küsitluse, mille tulemustest saab teha järeldusi kättetoimetamise praktika kohta Eestis.

¹⁴ Harju Maakohus. Tsiviiltoimikud 100 tk. Lahendid juuli 2014-oktoober 2014.

1. Avaliku kättetoimetamise standard

1.1 Õiguslik regulatsioon tsiviilkohtumenetluse seadustiku kohaselt

Käesoleva alapunkti eemärgiks on leida vastus küsimusele, missugused võimalused menetlusedokumentide kättetoimetamiseks näeb ette tsiviilkohtumenetluse seadus. Kättetoimetamise regulatsioonile lähenetakse nurga alt, mis võimaldaks jõuda järeldusele, mida kohtuametnik peaks hagiavalduse ja menetlusse võtmise määruse kättetoimetamisel jälgima, enne kui nimetatud dokumendid on võimalik kostjale kätte toimetada Ametlike Teadaannete kaudu.

Menetlusedokumentide kättetoimetamine mõistet võiks avada järgmiselt: kättetoimetamine on juba olemasoleva dokumendi teatavakstegemise erimenetlus. Kättetoimetamise eesmärgiks on tagada piisava tõenäosusega, et isik talle teatavaks tegemist vajava dokumendi sisust ka tegelikult teada saaks. Võib ka öelda, et kättetoimetamine on teatavakstegemise dokumenteerimise menetlus.¹⁵

Ka Saksa õigus näeb ette, et kättetoimetamine ei kujuta endast lihtsalt postisaadetist – näiteks tähtitud kirjaga. See oleks vaatamata usaldusele postiametkonna suhtes vastuolus niivõrd tähtsa protsessiga, nagu seda on hagi teatavakstegemine, usaldusväarsuse ja dokumenteeritavusega. Pigem on kättetoimetamine isikule dokumendist seaduslikult teatamine ja selle toiminguga dokumenteerimine.¹⁶

Tsiviilkohtumenetluse seadustik defineerib menetlusedokumendi kättetoimetamise kui dokumendi üleandmise saajale selliselt, et saajal oleks võimalik dokumendiga oma õiguste teostamiseks ja kaitseks õigeaegselt tutvuda. Menetlusedokumendi üleandmine peab kättetoimetamise puhul toimuma seaduses sätestatud vormis ning olema ettenähtud vormis dokumenteeritud.¹⁷

TsMS § 393 lg 1 kohaselt kui kohus on hagiavalduse menetlusse võtnud, teatab ta sellest

¹⁵ M. Ernits. Kättetoimetamisest põhiõiguste valguses. - Juridica V/20034, lk 323.

¹⁶ C.Paulus. Tsiviilprotsessiõigus. Kohtuotsuse tegemise menetlus ja sundtäitmine. Tallinn: Juura 2002, lk 145.

¹⁷ A. Pärismägi. Hagimenetlus: hagi ja taotluste esitamine. Tallinn: Juura 2014, lk 208.

viivitamata menetlusosalistele ning toimetab hagiavalduse ära kirja koos lisadega ja asja menetlusse võtmise määрусega kostjale ja kolmandale isikule kätte. Seega, et kohus saaks menetlusega jätkata, on esmalt oluline nõuetekohaselt kätte toimetada hagiavaldus koos lisadega ning menetlusse võtmise määрус.

Hagimenetluses peavad menetlusosaliste asukoha (aadressi) väljaselgitamiseks hoolt kandma nii menetlusosalised¹⁸ kui ka kohus.¹⁹ Menetlusosaline peaks tegema endast kõik võimaliku, et tema enda viibimiskohas oleks alati võimalik menetlusdokumente vastu võtta.²⁰ Samuti peaks isik ka tagama, et registrites leiduvad kontaktandmed oleksid kehtivad ning võimaldaksid temaga kontakti saada. Kuid samas tundub praktikas pigem levivat tendents, et isiku kättesaamine on pigem selle probleem, kes dokumente kätte toimetada soovib – ehk siis kohtu probleem.

Järgnevas kahes alapunktis tulevadki analüüsimisele tsiviilkohtumenetluse seadustikust tulenevad nii kohtu kui ka hageja võimalused menetlusdokumendi kättetoimetamiseks kostjale. Misjärele tegeleb autor küsimusega, mis toiminguid tuleb kohtul teha selleks, et kostjale üleüldse oleks võimalik dokumente kätte toimetada.

1.1.1. Kohtu võimalused menetlusdokumentide kättetoimetamiseks

Kehtiva õiguse kohaselt kannab kättetoimetamise eest vastutust eelkõige kohus ja kui kohtul ei õnnestu menetlusdokumenti kätte toimetada, siis sageli ei ole võimalik menetlusega edasi minna.²¹

Saksamaal reguleerib menetlusdokumentide kättetoimetamist tsiviilkohtumenetluse seadustik (*Zivilprozessordnung*)²². Saksa õiguse algse kontseptsiooni järgi oli kättetoimetamine esmajoones poolte endi asi, kättetoimetamine kohtu kaudu/algatusel oli teisejärguline. Tänapäeval on nende kahe variandi omavaheline suhe täpselt vastupidine, kohtu kaudu

¹⁸ TsMS § 200 lg 4, § 317 lg 2, § 371 lg 1 p 1.

¹⁹ *Op. cit.* A, Pärsimägi, lk 207.

²⁰ *Ibid.* lk 209.

²¹ *Ibid.* lk 207.

²² Code of Civil Procedure in Germany. Arvutivõrgus: http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_zpo/englisch_zpo.html.

kättetoimetamine on valitsev moodus, erandina teevad seda pooled ise.²³ Sama põhimõtte tuleb ka Soome kohtumenetluse seadustikust (*Oikeudenkäymiskaari*)²⁴. Inglismaal toimus algselt kättetoimetamine isiklikult. Kõrgema astme kohtutes toimetati dokumente isiklikult kätte aastani 1999. Kättetoimetamisega tegelesid reeglina hagejad või professionaalsed kättetoimetajad hageja nimel. Maakohtutes tegeles kättetoimetamisega varasemalt kohtutäitur kohtu nimel, kuni see lõpetati aastal 1983 majanduslikel põhjustel. Alates sellest ajast saadetakse dokumendid reeglina kohtu poolt postiga.²⁵ Seega, sarnaselt Eestile on ka võrdlusalustes riikides kättetoimetamine peamiselt kohtu ülesandeks.

Järgnevalt käsitleb autor TsMS 6. osa valitud sätteid, mis reguleerivad kohtu kohustusi ja võimalusi seoses menetlusedokumentide kättetoimetamisega kostjale. Käesoleva magistritöö autor lähtub eeldusest, et kostjale menetlusedokumentide üleandmiseks tuleb kohtul teha teatavaid pingutusi, seega jäävad käsitlusest välja menetlusedokumentide kättetoimetamise viisid nagu TsMS § 311 menetlusedokumentide kättetoimetamine kohturuumides, § 319 menetlusedokumentide kättetoimetamine volitatud isikule, § 321 menetlusedokumendi kättetoimetamine kohtumenetluses esindajale. Eelnimetatud kättetoimetamise viiside puhul on kostja ise huvitatud dokumentide vastuvõtmisest ning antud olukordades kohtul kostja leidmisega probleeme ei esine. Nimetatud kättetoimetamise viiside korral on kostja menetlusest teadlikuks saanud ning võtab kohtuga ise ühendust.

Andra Pärsimägi on juba eelnevalt viidatud raamatus leidnud, et dokumentide kättetoimetamise järjekord võiks olla järgmine:

1. dokumendid tehakse e-toimikus nähtavaks;
2. sellest saadetakse teavituse kohtu valitud järjekorras, kuid kõiki TsMS § 311¹ lg-s 1 sätestatud viise kasutades;
3. kui eelnimetatud teavituse teel ei õnnestu dokumenti kätte toimetada, siis võib kohus teavituse edastada ka avalikust arvutivõrgust leitud telefoninumbril, e-posti aadressil, virtuaalse sotsiaalsõrgustiku oletataval kasutuskonto lehel või muul virtuaalse suhtluskeskkonna lehel. Paralleelselt peab kohus kasutama dokumendi edastamiseks võimalusi dokumendi kättetoimetamiseks posti teel. Kui eelnev ei anna tulemusi, võib

²³ *Op. cit.* C.Paulus, lk 66.

²⁴ Code of Judicial Procedure in Finland. 4/1734; amendments up to 718/2011 included. Arvutivõrgus: <http://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/1734/en17340004.pdf>.

²⁵ M. Zander. Cases and materials on the English legal system. London: Butterworths 1999, lk 53.

kohus menetlusedokumentide avalikult kätte toimetada.²⁶

Ei saa aga kindlasti nõustuda, et nimetatud dokumentide kättetoimetamise järjekord oleks ammendav, seadus näeb kostjale menetlusedokumentide kättetoimetamiseks ette oluliselt rohkem võimalusi. Samuti on Andra Pärsimägi raamatus posti teel kättetoimetamist käsitletud küllaltki pealiskaudselt. Sellest tulenevalt on autor seisukohal, et antud juhise järgmine ei ole kindlasti piisav selleks, et lõpptulemusena võiks dokumendid kätte toimetada avalikult.

Tuleb lisada, et eelneva loetelu punktis kolm nimetatud posti teel kättetoimetamise viisi puhul edastab kohus hagiavalduse koos lisadega ning menetlusse võtmise määruse TsMS § 313 kohaselt tähtitud kirjaga. Dokumendi kättetoimetamist tõendab dokumendi tähitult saatmise korral väljastustead, mis peab vastama TsMS § 313 lg-s 3 toodud nõuetele. Kuna hagiavaldus koos lisadega ja menetlusse võtmise määrus tuleb kostjale kätte toimetada ning kättetoimetamist kinnitab vaid tähtitud kirjaga saatmise puhul kohtule tagastatud väljastustead, siis dokumentide kättetoimetamine TsMS § 314 kohaselt lihtkirja või faksi teel ei ole suure tõenäosusega enamuses juhtudel kuigi tulemusrikas, kuna nõuab kostjalt kättesaamiskinnituse viivitamatut tagastamist kohtule. Teades, kui suured raskused on kohtutel menetlusedokumentide kättetoimetamisega kostjale, oleks liiast oodata, et kostjad dokumentide vastuvõtmisel ise aktiivselt osaleksid. Nimetatud põhjusel ei ole ka menetlusökonoomiast lähtuvalt mõttekas kasutada hagi edastamiseks TsMS §-i 314.

Samuti saab TsMS § 314¹ toodud kättetoimetamise viisi kasutada piiratud juhtudel, s.o olukorras, kui menetlusedokument on saajale samas kohtumenetluses kätte toimetatud, saaja on avaldanud samas kohtumenetluses sidevahendi andmed, kostja kontaktid on teada teises käimasolevas menetluses või hagimenetlusele eelnenu maksekäsu kiirmenetlusest on kostja sidevahendid teada. Nimetatud kättetoimetamise viisi on samuti võimalik kasutada vaid juhul, kui kostja võtab menetlusest aktiivselt osa ning sellises olukorras ei tule kohtul teha pingutusi kostjale menetlusedokumentide kättetoimetamiseks. Seega juhul, kus kostjale avaliku E-toimiku kaudu ei õnnestu dokumente kätte toimetada tuleks kohtu infosüsteemist uurida, kas hetkel on kostja suhtes käimasolevaid menetlusi, milles on kohtul teada kostja sidevahendite andmed. Leides kontaktandmed, kuhu TsMS § 314¹ kohaselt on võimalik dokumendid kätte toimetada, hoiab kohus oluliselt kokku nii ressursse kui ka aega. Autor on aga seisukohal, et

²⁶ *Op. cit.* A. Pärsimägi, lk 219.

enne dokumentide jätmist saaja postkasti või saatmist e-posti aadressile, saamata kinnitus kättesaamise kohta, peaks kohus üritama dokumente kätte toimetada ka isiklikult. On ju kättetoimetamise eesmärgiks isiku teavitamine menetlusest, mitte lihtsalt dokumentide kättetoimetatuks lugemine.

TsMS § 315 on sätestatud menetlusedokumentide kättetoimetamine kohtutäituri, kohtuametniku või muu isiku vahendusel. Esimese lõike kohaselt võib menetlusedokumendi kätte toimetada ka kohtutäituri, kohtukordniku või vastavalt kohtu korraldusele selleks pädeva muu kohtuametniku või politseiasutuse või muu riigiasutuse või kohaliku omavalitsuse või tema asutuse vahendusel, samuti muu isiku vahendusel, kellele kohus teeb kättetoimetamise ülesandeks kokkuleppel. Tsiviilkohtumenetluse seadustiku seletuskirja kohaselt lõikes 1 on avatud esialgu ilmselt teoreetiline võimalus, et kättetoimetamisel kasutatakse mõne sättes konkreetselt nimetatud riigiasutuse või kohaliku omavalitsuse abi. Teisalt on lõikes kasutatav sõna „vahendus” üsna laia tähendusega, mis võimaldab näiteks mõnelt väiksemalt vallalt lihtsalt küsida, kas nad teavad adressaadi täpset viibimis-/elukohta oma valla territooriumil. Samuti on lõikes 1 avatud võimalus, et kohus teeb kättetoimetamise ülesandeks isikule, kellega on sõlmitud sellekohane kokkulepe. Lõikes 2 on eelkõige politsei põhiülesannetest lähtuvalt täpsustatud, et politsei poole pöördatakse palvega dokumendi kättetoimetamiseks viimases järjekorras.²⁷

Nimetatud paragrahvist tuleneb kohtule mitmeid võimalusi menetlusedokumentide kättetoimetamiseks. Kohtutäituri vahendusel menetlusedokumendi kättetoimetamine võiks kuuluda pigem hageja kohustuste hulka, kuna TsMS § 315 lg 1¹ täpsustab, et maksekäsu kiirmenetluses ja hagimenetluses võib menetlusedokumendi kätte toimetada üksnes TsMS § 315¹ sätestatud korras. Sellest tulenevalt käsitleb ka autor kohtutäituri vahendusel kättetoimetamist järgmises alapunktis.

Kohtul on võimalus dokumendid kätte toimetada ka kohtukordniku vahendusel. Samas ei ole kohtukordnike kasutamine praktikas dokumentide kättetoimetajatena mõeldav. Seda põhjusel, et kordnikeks on isikud, kes istuvad kohtumaja sissepääsu juures valvelauas ning kontrollivad kohtumajja sisenejaid ning vajadusel abistavad ka õige kohtusaali leidmisel.

²⁷ Seletuskiri „Tsiviilkohtumenetluse seadustiku ja sellega seotud seaduste muutmise seaduse eelnõu“ juurde, lk 21. Arvutivõrgus: http://www.riigikogu.ee/?op=emsplain&page=pub_file&file_id=595f70c1-c6eb-e669-8206-4a2d4bcc7c4e&.

TsMS § 315 lubab kättetoimetamise ülesandeks teha ka muule kohtuametnikule. Näiteks on üks võimalus kättetoimetamiseks kohtusse palgata eraldi inimesed. Seda võimalust kasutatakse väga edukalt näiteks Tallinnas. Tallinna piires tegelevad kättetoimetamisega käskjalad, kes toimetavad isikutele kohtudokumente isiklikult kätte. On kokku lepitud, et 50 kohtudokumendi paketti toimetatakse ühes kuus kätte minimaalse palga eest ning vastavalt seda ületanud dokumentide arvule saavad käskjalad lisatasu.²⁸ Kuna käskjalade palk on otseselt seotud nende töö tulemuslikkusega, on kindlasti tegemist väga efektiivse viisiga dokumentide kättetoimetamiseks. Kohtu käskjalad ei ole ka erinevalt postiteenust pakkuvast asutusest seotud kindla tööajaga.

Menetlusedokumente võib kätte toimetada ka riigiasutuse või kohaliku omavalitsuse või tema asutuse vahendusel. Käesoleva magistr töö autorile on aga praktikast teada, et kohtute siseselt nimetatud viisil kättetoimetamist kuidagi reguleeritud ei ole. Kohtuistungi sekretärile ei ole teada, mis olukorras ja kellele tuleks dokumendid kättetoimetamiseks edastada. Sellest tulenevalt on tegemist ka vähe kasutatava kättetoimetamisviisiga. Lisaks eeldab riigiasutuse või kohaliku omavalitsuse kaudu kättetoimetamine, et kostja asukoht on teada, samuti peab edastav asutus kasutama oma ressursse igapäevaste tööülesannete arvelt. Seega, riigi- ja kohaliku omavalitsuse asutused ei ole kindlasti väga motiveeritud dokumentide kättetoimetamisega tegelemisest.

TsMS § 316 sätestab menetlusedokumendi kättetoimetamise välisriigis ja eksterritoriaalsetele Eesti Vabariigi kodanikele. Dokumente on võimalik kätte toimetada nii vastava määrase kohaselt kui ka tähitult. Menetlusedokumentide kättetoimetamisest Euroopa Liidu määruste kohaselt ja välisriigis elavatele isikutele tuleb käsitlemisele käesoleva peatüki järgnevates alapunktides.

Kui isiku viibimiskoht on teada, aga ta lihtsalt ei võta kirju vastu, on võimalus dokumendid kätte toimetada postkasti panekuga TsMS § 326 kohaselt või hoiustamisega vastavalt TsMS §-le 327. Nimetatud kättetoimetamise viise on võimalik kasutada vaid eeldusel, et menetlusedokumenti on proovitud isikule üle anda vähemalt kahel korral oluliselt erinevatel

²⁸ Kohtute Haldamise Nõukoja kuuekümnenda üheksanda istungi protokoll Tallinnas 5. aprillil 2013.a., lk 13. Arvutivõrgus:
http://www.kohus.ee/sites/www.kohus.ee/files/elfinder/dokumendid/69._protokoll_05.04.2013.pdf.

kellaaegadel ja menetlusedokumendi ei ole võimalik kätte anda elu- või äriruumis viibivale muule isikule.²⁹ Lisaks eelnevale on nimetatud paragrahvide kohaselt menetlusedokumendi kättetoimetamise eelduseks ka asjaolu, et aadress, mida kasutatakse menetlusedokumendi postkasti panekuks või hoiustamiseks oleks saaja poolt kasutatav posti kättesaamiseks ning mis harilikult tagab saadetise säilimise. Antud kättetoimetamise viisid eeldavad sarnaselt TsMS §-le 314¹, et kohtule oleks saaja elukoht teada.

Saksamaal on sagedamini praktikas kasutatavaks kättetoimetamise viisiks ametlik kättetoimetamine, selleks kasutatakse tavaliselt postiteenuse osutajat. Ametliku kättetoimetamise korral teeb kohtusekretär kättetoimetamise ülesandeks postiteenuse osutajale ning annab talle kinnises ümbrikus üle kättetoimetatava menetlusedokumendi koos ettevalmistatud kättetoimetamisteatega (ZPO § 176), misjärel edastab postitöötaja dokumendid. Esmajärjekorras toimetatakse menetlusedokumendid kätte vahetult saajale, teiste sõnadega menetlusedokument tuleb üle anda saajale isiklikult. Saaja ülalnimetatud tähenduses on isik, kellele menetlusedokument on adresseeritud, tema seaduslik esindaja (ZPO § 170) või tema volitatud esindaja (ZPO § 171). Pärast üleandmist täidab postitöötaja kättetoimetamisteate ja saadab selle kohe tagasi asjaomase kohtu kantseleisse kättetoimetamise tõendina.³⁰

Kui isiklik kättetoimetamine ei ole võimalik, võimaldab seadus kasutada kättetoimetamise erijuhte. ZPO § 178 võimaldab dokumendi kätte toimetada elu-, äriruumis või asutuses asenduisikule, kelleks võib olla täisealine pereliige, perekonda teeniv isik või täiesealine isik, kes elab püsivalt saaja eluruumis. Järgmiseks on võimalik toimetada dokument kätte postkasti panekuga ZPO § 180 kohaselt. Nimetatud kättetoimetamise viis on lubatud vaid juhul, kui dokumente ei ole võimalik kätte toimetada ZPO § 178 kohaselt. Kui eelnevad kättetoimetamisviisid ei ole osutunud võimalikuks võib kättetoimetatava menetlusedokumendi hoiustada (ZPO § 181). Hoiustamise korral tuleb menetlusedokumendi hoiustamise kohta saajale saata kirjalik teade viisil, nagu tavaliselt edastatakse lihtkirju. Selle võimatuse korral kinnitatakse teada elu-, äriruumi või avaliku asutuse uksele. Hoiustatud dokument peab olema kättesaadav kolm kuud ning seejärel, kui dokumendile ei ole järele tulnud, tagastatakse see saatjale. Erinevalt Eestist, on Saksa tsiviilkohtumenetluse seaduses autori hinnangul

²⁹ *Op. cit.* A. Pärsimägi, lk 211.

³⁰ Euroopa Komisjon. Euroopa Justiitsvärgustik tsiviil- ja kaubandusajades. Dokumentide kätteandmine. Arvutivõrgus: http://ec.europa.eu/civiljustice/serv_doc/serv_doc_ger_et.htm.

selgemalt sätestatud kohtu kohustused menetlusedokumentide kättetoimetamisel. ZPO-s on sätestatud selgelt, mis järjekorras tuleks dokumente kostjale üritada kätte toimetada, mis teeb kohtuametniku töö kindlasti kergemaks.

Soome õiguse kohaselt saab dokumendid lugeda kättetoimetatuks, kui dokumendid edastatakse postiteenuse osutaja vahendusel nii, et kostja allkirjastab vastuvõtmisteatise, tavapostiga, kui kostja tagastab kättetoimetamise sertifikaadi tähtaegselt või isiklikult, kui dokumendid antakse üle kohtu poolt. Kui kostja alaline elukoht Soomes on teada, kuid on põhjust uskuda, et isik hoiab dokumentide vastuvõtmisest kõrvale, võib dokumendid üle anda ka leibkonna liikmele, kes on vähemalt 15 aastat vana või kostja tööandjale. Kui ühtegi eelnimetatud isikutest ei õnnestu leida, toimetab dokumendid kätte politsei.³¹ Saksamaa ja Soome kättetoimetamise korra võrdlusest nähtuvalt on ka Soomes sarnaselt Saksamaaga sätestatud kättetoimetamise järjekord märksa selgemalt kui Eestis. Ka Eesti seadusandjal tuleks sellest eeskuju võtta, kui tsiviilkohtumenetluse seadustik sätestaks dokumentide kättetoimetamise järjekorra, muudaks see lihtsamaks ka sekretäride töö.

Oluliselt erinevalt nii Eestist kui ka teistest võrdlusalustest riikidest on reguleeritud kättetoimetamine Inglismaal. Inglismaa õiguse kohaselt tuleb dokumendid isiklikult kätte toimetada, kui seda nõuab teine pool, kohustus tuleneb seadusest, praktikast või kohtu korraldusest.³² Põhiline erand isiklikust kättetoimetamisest on hagiavalduse saatmine esimese klassi postiga kostja tavapärasele või teadaolevale aadressile.³³ Kättetoimetamine esimese klassi postiga on ka kõige tavalisem kättetoimetamise viis. Saates dokumendid esimese klassi postiga, ei pea aadressaati kättetoimetamise ajal ise kodus olema. Dokumendi kättetoimetamine registreeritakse kohtu poolt, postiga kätteantavad dokumendid loetakse kätteantuks, kui postiteenistus neid ei tagasta.³⁴

Dokumente on lubatud toimetada kätte ka jätmisega postkasti.³⁵ Dokumendid saab kätte toimetada postkasti panekuga juhul, kui pool, kellele dokument tuleb kätte anda on oma aadressi ise teatanud. Dokumendid võib kostjale kätte toimetada ka kohtureglemendiga heaks kiidetud aadressile – üldiselt on selleks peamine või viimane teadaolev elukoht või

³¹ J. Niemi. Civil procedure in Finland. Alphen aan den Rijn: Wolters Kluwer 2010, lk 73.

³² V. McCloud. Civil procedure handbook Oxford: Oxford University Press 2010, lk 77.

³³ N. Andrews. Principles of civil procedure. London: Sweet & Maxwell 1994, lk 76.

³⁴ *Op. cit.* Euroopa Komisjon. Euroopa Justiitsvärgustik tsiviil- ja kaubandusajades.

³⁵ *Op. cit.* V. McCloud, lk 76-78.

tegevuskoht. Kui dokumendid toimetab kätte kohus, otsustab ta ise, millist kätteandmise viisi kasutada.³⁶

Praktikast on teada, et siseriiklikult toimetatakse enamik dokumente kätte lihtsalt postkasti panekuga, kohtul pole ühtki kinnitust, et isik on reaalselt dokumendid kätte saanud.³⁷ Olenemata sellest, kas dokumendid toimetatakse kätte esimese klassi postiga või postkasti jätmisega, on mõlemal juhul tegemist viisidega, kus kohtul puudub teadmine, kas dokumendid isik ka reaalselt on kätte saanud. Paralleele võib tuua siin ka avaliku kättetoimetamisega, kuna ka sellisel juhul ei ole kohtul teada, kas isik teate reaalselt kätte saab või mitte. Inglismaal praktiseeritavat kättetoimetamist ei saaks kindlasti aktsepteeritavaks pidada Eestis, kuna see läheks vastuollu põhiseadusest tuleneva õigusega viibida oma kohtuasja arutamise juures.

Eelnevalt käsitles töö autor menetluskumendi kättetoimetamise viise nii Eesti õiguse kohaselt kui ka võrdlusalustes riikides - mida kohtul on võimalik kasutada menetluskumendide kättetoimetamiseks. Kuid selleks, et kohtul oleks võimalik dokumendid kätte toimetada, kasutades selleks võimalusi, mida näeb ette TsMS, tuleb kindlaks teha kostja aadress/viibimiskoht, mis on aga kohtult sageli rohkem ressursse nõudev ülesanne kui dokumendi füüsiline kättetoimetamine.

Avalik menetluskumendi kättetoimetamine on TsMS § 317 lg 1 kohaselt lubatud kui:

1. menetlusosalise aadress ei ole kantud registrisse või kui isik ei ela registris märgitud aadressil ning isiku aadress või viibimiskoht ei ole kohtule muul viisil teada ja kui dokumenti ei saa kätte toimetada isiku esindajale ega dokumendi kättetoimetamiseks volitatud isikule või muul viisil;
2. välisriigis ei ole eeldatavasti võimalik dokumenti nõuetekohaselt kätte toimetada;
3. dokumenti ei õnnestu kätte toimetada seetõttu, et kättetoimetamise kohaks on eksterritoriaalse isiku eluruum.³⁸

Loetelu esimese punkti kohaselt on avalik kättetoimetamine esmalt võimalik, kui

³⁶ *Op. cit.* Euroopa Komisjon. Euroopa Justiitsvärgustik tsiviil- ja kaubandusajades.

³⁷ Justiitsministeeriumi rahvusvahelise justiitskoostöö talituse nõunik Haldi Koidu e-kiri 12.12.2014.

³⁸ *Op. cit.* A. Pärsimägi. Lk 211.

menetlusosalise aadress ei ole kantud registrisse. Seadus aga ei täpsusta registreid, mida kohus peaks kontrollima. Samuti ei tulene teise alternatiivi puhul üheselt missuguse põhjalikkusega peab kohus olema veendunud, et isik ei ela registris märgitud aadressil. Veelgi laiemat tõlgendamisruumi jätab tingimus, et isiku aadress või viibimiskoht ei ole kohtule muul viisil teada. Ka loetelu punktis 3 kasutatud sõna „eeldatavasti”, jätab kohtule liialt palju ruumi sätte sisustamiseks.

Vastavalt Harju Maakohtu kohtuistungi sekretäri ametijuhendi punktile 3.15 on sekretäri ülesandeks otsida registritest menetlusosaliste kontaktandmeid, kasutada muid tsiviilkohtumenetluse seadustikus sätestatud vajalikke otsivahendeid. Vajadusel hankida juurdepääsuvõimalusega registritest ja muudest andmebaasidest kogu võimalikku ja menetlusedokumentide kättetoimetamiseks vajalikku teavet ning edastada saadud päringute tulemustest tulenevalt menetlusosalisele menetlusedokumendid vastavuses TsMS nõuetega. Ametijuhendi punkti 1.6 kohaselt on kohtuistungi sekretäri kvalifikatsiooniks keskharidus, kesk-eri, soovitatavalt omab juriidilisi baasteadmisi.³⁹ Arvestades asjaolu, et sekretäride töö eelduseks on maksimaalselt õigusalsed baasteadmised, on ilmselgelt palju nõuda, et õigusalse haridusega istungisekretärid suudaksid iseseisvalt tõlgendada TsMS §-i 317 lg 1. Seda enam, et ka ametijuhend ei täpsusta, mis päringud kostja asukoha väljaselgitamiseks teha tuleks. Ka Margit Vutt on kohtupraktika analüüsis, milles käsitleti menetlusedokumentide kättetoimetamist nentunud, et kättetoimetamise õiguslik raamistik on keeruline.⁴⁰ Kuna TsMS ei täpsusta kohtu kohustusi kostja asukoha kindlaks tegemiseks, on avaliku kättetoimetamise eelduste täitmise seisukohalt äärmiselt oluline, antud küsimusele vastus leida, millega autor tegeleb põhjalikult järgmises peatükis.

Ka Saksa õiguse kohaselt viimase kõrvalekaldena põhimõttest toimetada dokumendid kätte isiklikult, on lubatud toimetada dokumendid kätte avalikult.⁴¹ ZPO § 185 kohaselt võib dokumendi toimetada kätte avalikult kui isiku elupaik on teadmata või dokumente ei ole võimalik kätte toimetada esindajale või volitatud vastuvõtjale või kui dokumente ei ole võimalik kätte toimetada välisriigis. ZPO § 186 kohaselt riputatakse teade kohtu

³⁹ Harju Maakohtu kohtuistungi sekretäri ametijuhend. Arvutivõrgus: http://www.kohus.ee/sites/www.kohus.ee/files/elfinder/dokumendid/hmk_kohtuistungi_sekretari_ametijuhend_tsiviil.pdf.

⁴⁰ M. Vutt. Menetlusedokumentide kättetoimetamine tsiviilkohtumenetluses. Kohtupraktika analüüs. Tartu: Riigikohus, õigusteabe osakond 2009, lk 27. Arvutivõrgus: http://www.riigikohus.ee/vfs/891/MenetlusedokumentideK2ttetoimetamine_Margit_Vutt.pdf, 23.03.2012.

⁴¹ H. Koch, F. Diedrich. Civil procedure in Germany. München: Kluwer Law International 1998, lk 81.

teadetetahvlile või avaldatakse elektroonilises kohtu infosüsteemis, mis on avalikult kättesaadav ning teade avaldatakse avalikus väljaandes. ZPO § 188 kohaselt loetakse teade kättetoimetatuks ühe kuu möödumisel selle kinnitamisest teadetetahvlile. Eesti ja Saksa õigus sätestavad avaliku kättetoimetamise eelduste täitmise sarnaselt – avalik kättetoimetamine peab olema viimane võimalus kostjale dokumentide kättetoimetamiseks. Erinevalt Eestist, Saksa õiguse kohaselt avalikult kättetoimetatav dokument loetakse kättetoimetatuks kuu aja möödumisel, meie kättetoimetatuks lugemise periood on aga vaid 15 päeva⁴².

Soomes on lubatud avalik kättetoimetamine juhul, kui kostjal puudub teadaolev alaline elukoht ning kostja asukohta ei õnnestu kindlaks teha, teostatakse kättetoimetamine teate avaldamisega *virallisessa lehdessä*⁴³ is ja kohtus.⁴⁴ Soome kohtumenetluse seadustiku üheteistkümnenda peatüki § 9 kohaselt, kui puudub teave vastuvõtja asukoha kohta, siis kohus hoolitseb selle eest, et teave jõuaks inimeseni avaliku kättetoimetamise kaudu.

Inglismaa õiguse kohaselt avalik kättetoimetamine võib toimuda kohtu loal, kohtu korralduse alusel lubatakse kättetoimetamist alternatiivsel meetodil või alternatiivses kohas.⁴⁵ Selliseks alternatiivseks kättetoimetamiseks võib olla ka avalik kättetoimetamine.⁴⁶ Kuna ka Inglismaal toimub avalikule kättetoimetamisele eelnev kättetoimetamine dokumendi jätmisega postkasti, ei erine see lõpptulemis avalikust kättetoimetamisest. Mõlemal juhul puudub kohtul teadmine, kas kostja realselt ka menetlusedokumendi kätte on saanud.

1.1.2. Poole võimalused menetlusedokumentide kättetoimetamiseks

Tsiviilkohtumenetluse seadustik näeb ette erinevaid kättetoimetamise viise, mida kohtud erineva aktiivsusega omavahel kombineerivad. Seadusega sätestatud eeldus, et hagiavalduses on hageja kohustatud teatama, kus ja kuidas kõige paremini kostjat kätte saab, on mõistetav, kuid kohtuvaidlusi on mitmesuguseid ja võib küsida, kuivõrd õiglane on käsitleda kostja leidmise riski kõigil juhtudel hageja riskina.⁴⁷ Ka eelmises peatükis sai tuvastatud, et võrdlusalustes riikides on kättetoimetamine tehtud põhiülesandeks kohtule.

⁴² TsMS § 317 lg 5.

⁴³ Eesti keeles Riigi Teataja.

⁴⁴ *Op. cit.* J. Niemi, lk 73.

⁴⁵ *Op. cit.* V. McCloud, lk 81.

⁴⁶ *Op. cit.* N. Andrews, lk 77.

⁴⁷ *Op. cit.* M. Vutt, M. Lillsaar, lk 11.

Samas peaks hageja kostja leidmisest alati ka isiklikult huvitatud olema, kuna olukorras, kus hagi toimetatakse kätte avalikult, võib hagejal olla raskusi hagiavalduse täitmisega, seda eriti olukorras, kui kostja elab välismaal. Autorile on ka praktikast teada, et kättetoimetamine on käesoleval hetkel pigem kohtu probleemiks. Teisalt, kui seadus kohustab hagejat teatama kostja sidevahendite andmed, tuleb ka käesoleva magistritöö raames tuvastada, kas kohtud kaasavad menetlusedokumentide kättetoimetamise protsessi hagejaid piisavalt või kas seda tulekski üldse teha.

Menetlusosalise positsioon ja koostöökohustus ei saa olla samastatav kohtutäituri või mõne muu kättetoimetamist korraldava isiku koostöökohustusega, seega juhul, kui kohus leiab, et hageja ei ole teinud piisavalt jõupingutusi kostja andmete teadasaamiseks, peab kohus hagejale andma lisajuhiseid ja tegema ka ise toiminguid andmete leidmiseks.⁴⁸ Praktikast teatavad hagejad hagiavalduses kostja aadressiks, kas kostja rahvastikuregistrijärgse aadressi või juhul, kui poolte vahel oli leping, siis lepingus nimetatud aadressi. Seega vähemalt esmane hageja panus kostjale dokumentide kättetoimetamiseks on väga minimaalne.

Menetlusosaline saab vastaspoole menetlusedokumentide kättetoimetamisele kaasa aidata piiratud ulatuses.⁴⁹ Menetlusosalise võimalused kostja asukoha kindlakstegemisel – saab pöörduda valla- või linnavalitsuse poole, et nad annaksid kinnituse, et neile on saaja viibimisoht teadmata. Menetlusosaline saab vastaspoole aadressi kindlakstegemiseks kasutada ka oma tuttavate abi ja isiklike teadmisi, kuid andmekogud, krediidiasutused jt, kes võiksid teavet omada, et pea seda menetlusosalistele väljastama.⁵⁰

Menetlusosalise võimalus hagi kättetoimetamiseks tuleneb ka TsMS § 315¹ – hageja võib esitada taotluse hagi kättetoimetamiseks. Nimetatud paragrahvi kohaselt menetlusosaline võib menetlusedokumendi kätte toimetada üksnes kohtutäituri vahendusel. Taotluses tuleb märkida saaja kohta teadaolevad andmed ja kui on põhjendatud kartus, et isiku leidmine võib aega võtta, siis ka põhistus, miks kättetoimetamine võib viibida ning orienteeruv aeg, millal taotleja loodab menetlusedokumendi kätte toimetada.⁵¹ Praktikast esitatakse hagejale kiri, milles palutakse, et hageja teataks andmed, kuhu kohtul oleks võimalik menetlusosalisele dokumenti

⁴⁸ *Op. cit.* M. Vutt. Menetlusedokumentide kättetoimetamine tsiviilkohtumenetluses, lk 31.

⁴⁹ *Op. cit.* A. Pärsimägi, lk 209.

⁵⁰ *Ibid*, lk 219.

⁵¹ *Ibid*, lk 212.

kätte toimetada. Kirjas selgitatakse hagejale, et kui ta kostja andmeid ei tea, võib ta taotleda kättetoimetamist kohtutäituri vahendusel. Kohus hoiatab, et kui hageja kohtu nõudmisi ei täida või kui hageja ei kasuta võimalust dokumente kätte toimetada kohtutäituri vahendusel, jätab kohus hagi läbi vaatamata. Autori praktika jooksul ei ole veel kordagi tulnud ette juhtumit, kus hageja enda initsiatiivil esitaks taotluse menetlusedokumentide kättetoimetamiseks. Pigem on dokumentide kättetoimetamisest huvitatud rohkem kohtud.

Sarnaselt Eesti õigusele toimub ka Saksamaal kättetoimetamine menetlusosaliste algatusel kohtutäituri abil. Kohtutäiturile teevad selle ülesandeks kas menetlusosalised vahetult või kokkuleppel kohtu kantsleiga, kus menetlus toimub (ZPO § 192).

Ka Soomes on seadusest tulenevalt võimalik tsiviilkohtumenetluses volitada ka hagejat dokumentide kättetoimetamiseks. See on aga siiski pigem erand ja võib aset leida siis, kui kostja asukohta on keeruline kindlaks teha või kui hageja omab teavet kostja võimaliku viibimiskoha kohta.⁵² Sarnaselt Eestile on ka Soomes kohtutäituri vahendusel dokumentide kättetoimetamine pigem erand, mida kasutatakse viimase võimalusena, kui kohtul ei ole õnnestunud kostjale dokumente ise kätte toimetada.

Eelmises alapunktis sai tuvastatud, et Inglismaal toimub kättetoimetamine praktikas peamiselt esimese klassi postiga või postkasti jätmisega. Kuid on ette nähtud ka võimalus isiklikuks kättetoimetamiseks. Sellisel juhul vastutab kättetoimetamise eest kohtutäitur, kohtukäskjalg või menetluse algatanud pool. Kohus võib määrata dokumentide kätteandmise eest vastutajaks ka kedagi teist. Selleks võib olla dokumendi koostanud pool või tema esindaja või advokaat. Lisaks sellele ei vastuta kohus dokumentide kätteandmise eest, kui konkreetsetes eeskirjas või eeskirjade juurde kuulavas juhises on sätestatud, et kõnealuse dokumendi peab kätte andma selle koostanud pool või kui pool, kelle nimel tuleb dokument kätte anda, teatab kohtule, et soovib seda ise teha. Kui dokumendi annab kätte hageja, peab ta esitama kohtule kätteandmist tõestava tõendi seitsme päeva jooksul alates kätteandmisest. Tõendis peab olema öeldud, et dokumenti ei tagastatud kohale toimetamata, ning kirjeldatud, milline oli kätteandmise viis ning mis kuupäeval see aset leidis.⁵³ Vastav regulatsioon erineb oluliselt nii Eesti, Soome kui ka Saksa õigusest, kuna nimetatud riikides ei ole ette nähtud võimalust, et hageja iseseisvalt vastutab dokumentide kättetoimetamise eest.

⁵² *Op. cit.* J. Niemi, lk 73.

⁵³ *Op. cit.* Euroopa Komisjon. Euroopa Justiitsvärgustik tsiviil- ja kaubandusajades.

Kokkuvõtvalt võib öelda, et TsMS-is on hageja kohustused kostja asukoha kindlakstegemiseks sätestatud võrdlemisi napisõnaliselt, nimelt TsMS § 338 g 1 p 1 paneb ka hagejale kohustuse muuhulgas teatada kohtule kostja aadressid ning sidevahendite andmed. Lisaks sätestab TsMS § 315¹ lg 1, et menetlusosaline, kelle esitatud menetlusedokument tuleb kätte toimetada või kelle huvides on muu menetlusedokumendi kättetoimetamine, võib taotleda kohtult dokumendi kättetoimetamist enda korraldamisel. Menetlusosaline võib menetlusedokumendi kätte toimetada üksnes kohtutäituri vahendusel. Seadus ei sätesta ka otseselt, et hageja kohustus oleks teatada kostja aadress, kuhu ka realselt on võimalik dokumentid kätte toimetada. Ka praktikas tundub, et hagejad loodavad kostjale dokumentide kättetoimetamisel kohtu tegevusele, vabatahtlikult ei asu ükski hageja kohut abistama kostjale menetlusedokumentide kättetoimetamisel. Kuna ka kohtutäituri vahendusel kättetoimetamine nõuab hagejalt lisakulutusi, esitatakse taotlus dokumentide kättetoimetamiseks TsMS § 315¹ kohaselt vaid kohtu survele.

1.2. Avaliku kättetoimetamise standard tulenevalt kohtupraktikast

Järgnevalt seab töö autor eesmärgiks analüüsida nii ringkonnakohtu, Riigikohtu kui ka Euroopa Kohtu ja Euroopa Inimõiguste Kohtu praktikat, leidmaks vastust küsimusele, kui palju peavad kohus ning hageja vaeva nägema kostja asu-/elukoha väljaselgitamisel, et täidetuks saaks lugeda eelduse dokumentide avalikuks kättetoimetamiseks. Kuna eelnevalt sai nenditud, et TsMS sätestab vaid kohtu ja hageja võimalused dokumentide kättetoimetamiseks, kuid seadusest ei tulene, mil määral tuleb panustada kostja otsimisele, sh päringute tegemisele, tuleb seetõttu vastust otsida kohtupraktikast.

1.2.1. Ringkonnakohtu praktika

Tsiviilasjas 2-08-11009 märkis ringkonnakohus, et toimiku materjalidest nähtuvalt ei ole maakohus kasutanud kõiki võimalusi kostja elukoha väljaselgitamiseks. Erinevad riiklikud registrid on näidanud kostja elukoha aadressina erinevaid aadresse. Maakohus on üritanud dokumente tähtsusega vastavatele aadressidele saata, kuid sealt on need tagastatud hoiutähtsuse möödumisel. Samas ei ole kohtutäitur realselt välja selgitanud, kas isik vastavatel aadressidel elab või mitte. Kohus ei ole pöördunud ka isikute poole, kes on olnud kostja

tööandjad. Samuti ei pöördunud maakohus Justiitsministeeriumi rahvusvahelise õigusabi talituse poole ega teinud muidu jõupingutusi, et välja selgitada kostja võimalik elukoht Rootsis.⁵⁴

Eelnevast ringkonnakohtu lahendist tuleb esmalt kohtu kohustus selgitada välja, kas isik aadressil reaalselt elab või mitte. Saades tagasi väljastusteate, kuhu on märgitud „hoiutähtaja möödumisel” ei saa lugeda täidetuks eeldust, et isik ei ela registris märgitud aadressil. Lisaks peab kohus pöörduma isikute poole, kes on olnud kostja tööandjad. Siinkohal tekib küsimus, et kas pöörduda tuleks viimase tööandja poole või kõigi eelmiste tööandjate poole. Ilmselt ei saa pidada mõistlikuks, et 5-10 aastat tagasi kostja tööandjaks olnud isik teaks kostja adekvaatseid andmeid. Küll aga võib leida, et pöörduda tuleks asutuste poole, kus kostja on viimase aasta jooksul töötanud. Vaidlust ei saa ka olla, et kui kohtumenetluse ajal on isikule tehtud väljamakseid, tuleks pöörduda menetluse kestel väljamakse teinud isiku poole. Lisaks eelnevale, selgitab ringkonnakohus, et olukorras, kus on andmeid selle kohta, et isik võib viibida välismaal, tuleb teha toiminguid ka selleks, et välja selgitada isiku võimalik elukoht välisriigis, üheks võimaluseks on näiteks pöörduda Justiitsministeeriumi rahvusvahelise õigusabi talituse poole.

Asjas 2-13-13749 oli kostja elukohaks eelduslikult Saksamaa Liitvabariik. Kohus pöördus nõukogu määruse (EÜ) nr 1393/2007 (kohtu- ja kohtuväliste dokumentide liikmesriikides kättetoimetamise kohta tsiviil- ja kaubandusajades)⁵⁵ alusel taotlusega Saksamaa pädeva kohtu poole toimetada kostjale menetluskohustused kätte. Saksamaa kohus tagastas dokumendid märkusega, et aadressaat on tundmatu ning et isik ei asu antud aadressil. Järgnevalt pöördus kohus määruse (EÜ) nr 1206/2001 (liikmesriikide kohtute vahelise koostöö kohta tsiviil- või kaubandusajades tõendite kogumiseks)⁵⁶ taotlusega Saksa pädeva kohtu poolt osutada kaasabi kostja aadressi väljaselgitamisel. Kostja asukoha kohta täiendavaid andmeid ei saadud. Lisaks kohustas kohus hagejat teatama, kas tal on lisaandmeid kostja asukoha kohta ning saatis dokumendid otsepostiga ka ise kohtule teadaoleval aadressil. Ringkonnakohus leidis, et maakohtul oleks olnud võimalus teha järelepärimine Saksa saatkonnale Eestis. Kaaluda oleks võinud ka andmete saamist Saksa Liitvabariigi

⁵⁴ TlnRnKo 10.02.2009, 2-08-11009.

⁵⁵ Euroopa Parlamendi ja nõukogu 13.11.2001.a. määrus (EÜ) nr 1393/2007 kohtu ja kohtuväliste dokumentide liikmesriikides kättetoimetamise kohta tsiviil- ja kaubandusajades, millega tunnistatakse kehtetuks nõukogu määrus (EÜ) nr 1348/2000 – ELT L 324, 10.12.2007, lk 1-42.

⁵⁶ Nõukogu määrus (EÜ) nr 1206/2001, 28. mai 2001, liikmesriikide kohtute vahelise koostöö kohta tõendite kogumisel tsiviil- ja kaubandusajades. - EÜT L 174, 27.6.2001, lk 1-28.

politseiasutuste kaudu, kasutades Euroopa Liidu liikmesriikide kohtute koostöö võimalusi.⁵⁷

Eelmise lahendi valguses pannakse kohtule veelgi täpsemad kohustused kostja asukoha väljaselgitamisel, juhul, kui on alust arvata, et isik võib elada välisriigis. Pöördumist välisriigi saatkonna poole võib pidada mõistlikuks, kuna saatkonnale päringu tegemine isiku võimaliku asukoha kohta ei võta niivõrd kaua aega võrreldes pöördumisega välisriigi politseiasutuse poole. Küll aga võib leida, et menetlusökonomiast tulenevalt on kostja otsimine välisriigi politseiasutuse abil liialt ajakulukas. Tõenäoliselt on välisriigi saatkonnal oma riigi politseiasutusega olulisemalt lihtsam kontakti saada, kui seda on välisriigi kohtul. Seda enam, et nimetatud asjas oli varasemalt pöördutud määruse nr 1206/2001 alusel kostja andmete teadasaamiseks. Seega on töö autor seisukohal, et ei saa mõistlikuks pidada ringkonnakohtu juhust pöörduda kostja andmete teadasaamiseks välisriigi politseiasutuse poole.

Ringkonnakohus juhtis ka eelnevalt viidatud lahendis kohtu tähelepanu, et kui eelnevalt märgitud kohtu pöördumised kostja aadressi tuvastamiseks tulemusi ei anna, tuleb kohtul kaaluda menetluskohustuste avalikku kättetoimetamist TsMS § 317 lg 1 p 2 tulenevalt. Eelnevalt tuleb kohtul kaaluda, kas sellisel juhul on hiljem tehtav lahend asjas eeldatavalt välisriigis tunnustatav ja täidetav. Kui kohus lahendit avalikult kätte ei toimetata, tuleb sellest keeldumise kohta teha kohtul määrus TsMS § 317 lg 6 alusel.⁵⁸ Olukorras, kus on tõenäoline, et kostja elab välismaal peaks olema kohtu kohustus kaaluda hagi kättetoimetamise tagajärgi avalikult, avalikule kättetoimetamisele peab aga eelnema analüüs selle kohta, kas tagaseljaotsust on võimalik hiljem välisriigis, kus kostja eeldatavasti elab ka täita. Seega, kui kohus eelnevalt määruse nr 1206/2001 alusel palus abi kostja võimaliku aadressi väljaselgitamisel, tuleks ka selgeks teha, kas kostjal on välisriigis vara või ametlik töökoht. Kohtu eesmärk ei saa olla n-ö asi riulist ära saada, tootes seeläbi lahendeid, mida ei ole hiljem võimalik täita.

Tsiviilasjas 2-12-44576 leidis ringkonnakohus, et TsMS § 317 lg-s 1 toodud eeldused menetluskohustuste kättetoimetamiseks avalikult on täidetud. Käesoleval juhul ei elanud isik registris märgitud aadressil ja isiku aadress või viibimiskoht ei olnud kohtule muul viisil teada. Politsei- ja Piirivalveameti vastuse kohaselt lahkus isik korteriühistu andmetel mitu aastat tagasi Ukrainasse. Esitatud teabe kohaselt võis eeldada, et isik on Eestist lahkunud.

⁵⁷ TlnRnKm 11.12.2013, 2-13-13749.

⁵⁸ TlnRnKm 13.12.2013, 2-13-13749.

Dokumente ei õnnestunud isikule kätte toimetada seetõttu, et kättetoimetamise kohaks on välisriik ning välisriigis ei ole eeldatavasti võimalik dokumenti nõuetekohaselt kätte toimetada. Hagejal on õigus valida, kas ta soovib tagaseljaotsuse tegemist või sisulist asja läbi vaatamist. TsMS § 413 lg 3¹ kohaselt võib kohus keelduda tagaseljaotsuse tegemisest ka juhul kui kohtukutse toimetati kostjale kätte avaliku kättetoimetamisega ning menetluses tehtavat lahendit soovitakse eeldatavasti tunnustada või täita välisriigis ja kohtukutse avaliku kättetoimetamise tõttu on tõenäoline, et lahendit ei tunnustata või ei täideta.⁵⁹

Sellises olukorras peaks kohus kindlasti küsima hageja arvamust. Samuti hagejale, kellel puuduvad õigusalsed teadmised, tuleks selgitada, mis takistused võivad hiljem ilmnedagi tagaseljaotsuse täitmisel välisriigis. Kui kostjal on Eestis kinnisvara on hageja positsioon küllaltki kindel, kuid kui menetluse kestel on ilmnenu, et kostjal puudub nii kinnisvara kui ka töökoht Eestis, võib hageja kohtust saada ka tagaseljaotsuse, millega tal ei ole hiljem midagi peale hakata.

1.2.2. Riigikohtu praktika

Analüüsides Riigikohtu praktikast alates aastast 1999 kuni 2010 on kohtupraktikas näha läbivalt sarnaseid jooni. Riigikohtu praktika, mis on seotud avaliku kättetoimetamise eelduste täitmisega on 11 aastase ajavahemiku jooksul olnud võrdlemisi ühetaoline. Seega ongi järgnevalt eesmärgiks grupeerida Riigikohtu lahenditest tulenevad suunised avaliku kättetoimetamise eelduste täitmiseks.

1.2.2.1. Päring Politsei- ja Piirivalveametile ning linna- või vallavalitsusele

Enim on Riigikohus oma lahendites rõhutanud kohtu kohustust pöörduda kostja andmete saamiseks politsei poole, või kasutada politsei abi dokumentide kättetoimetamisel või kindlakstegemisel, kas isik aadressil elab või mitte.

Aastal 1999 kehtinud TsMS § 27 lg 2 sätestas, et kui hageja soovib kostja kutsumist kohtusse ajalehekuulutusega, siis ta peab kohtusse esitama lisaks registritõendile politseiasutuse, linna- või vallavalitsuse tõendi, et politseile, linna- või vallavalitsusele on kostja tegelik viibimiskoht

⁵⁹ TrtRnKm 27.06.2013, 2-12-44576.

teadmata. Asjas aga puudusid andmed, et politsei poole oleks pöördutud, seega heitis Riigikohus ette, et kohus jättis tähelepanuta, et TsMS § 27 lg 2 nõue oli täitmata ja kutsus kostja ekslikult kohtusse ajalehekuulutusega.⁶⁰

Asjas 3-2-2-2-09 sai avaldaja tagaseljaotsusest teada, kui pöördus Lätis kohtutäituri poole, kuna tema pangakontod arestiti. Samuti ei olnud hageja täitnud TsMS § 27 lg 2 tulenevat nõuet, ega esitanud politsei tõendit, et politseile oleks kostja viibimiskoht teadmata.⁶¹

Politsei tõendit isiku tegeliku viibimiskoha või aadressi kohta avaliku kättetoimetamise eeldusena kinnitavad veel mitmed hilisemad lahendid. Riigikohus on mitmes lahendis (3-2-2-2-06 p 5; 3-2-3-16-07) ette heitnud, et maakohus ei ole pöördunud kostja andmete teadasaamiseks politsei poole ning sellest tulenevalt ei saa lugeda avaliku kättetoimetamise eeldusi täidetuks.

Ühes lahendis on Riigikohus maakohtule ette heitunud, et maakohus ei ole kasutanud TsMS §-s 315 ettenähtud võimalust toimetada menetluskohustused saajale kätte politseiasutuse vahendusel. Nimelt oli maakohus antud asjas saatnud dokumendid kostjale hagiavalduses ning rahvastikuregistris märgitud aadressidel, kuhu kostjale dokumente kätte toimetada ei õnnestunud.⁶² Ei saa aga kindlasti nõustuda, et igas tsiviilasjas, kus kostjale ei õnnestu dokumente kätte toimetada, peaks kasutama võimalust toimetada dokumendid kätte politseiasutuse vahendusel. Politsei kasutamine dokumentide kättetoimetamiseks võiks kõne alla tulla viimase võimalusena ning eelistada võiks kättetoimetamist kohtutäituri vahendusel, kelle ametitoimingute hulka kuulub kohtutäituri seaduse⁶³(edaspidi KTS) § 6 lg 1 p 2 kohaselt ka dokumentide kättetoimetamine.

Tsiviilasjas 3-2-2-4-10 sai Saksamaal elav kostja Eestis toimunud kohtumenetluses teada, kui tema pangakontod Eestis arestiti. Harju Maakohus üritas kostjale hagimaterjale kätte toimetada hagi ja Kodakondsus- ja Migratsiooniandmete andmetes märgitud aadressil, kuid dokumendid tagastati hoiutähtaja möödumisel. Toimikus oli ka tõend, et Tööhõiveamet on teinud viimase väljamakse 2000 aasta aprillis. Kohtutoimikust aga ei nähtunud, et kohus oleks teinud päringu politseiasutusele, et kostja viibimiskohta/aadressi välja selgitada. Kuid kuna antud asjas avaldaja tunnistas, et ei ela juba aastaid Eestis, ei oleks maakohus politseiasutuse

⁶⁰ RKTKo 3-2-3-3-01.

⁶¹ RKTKm 3-2-2-2-09, p 3.

⁶² RKTKo 3-2-2-3-09, p 7.

⁶³ Kohtutäituri seadus - RT I, RT I 2009, 68, 463 ... 14.03.2014, 54.

poole pöördumisel ilmselt avaldaja aadressi teada saanud. Riigikohus leidis, et hagiavaldus tuleb lugeda kostjale nõuetekohaselt kättetoimetatuks.⁶⁴ Juhul, kui avaldaja ei oleks tunnistanud, et ta on juba aastaid välismaal elanud, ei oleks ka antud olukorras saanud dokumente lugeda kättetoimetatuks politseiasutuse tõendi puudumise tõttu. Samas, kui kohtule oleks jällegi teada olnud isiku võimalik elukoht Saksamaal, oleks tulnud teha toiminguid dokumentide kättetoimetamiseks välisriigis. Eelneva ebaõnnestumise korral, tuleks jällegi kaaluda keeldumist avalikust kättetoimetamisest, kuna lahendit tuleks eeldatavasti täita välisriigis.

Lisaks politseiasutuse kinnitusele kostja tegeliku viibimiskoha kohta sätestas TsMS § 27 lg 2 alternatiivina võimaluse küsida kinnitust ka linna- või vallavalitsuselt, nimetatud kohustusele on Riigikohus samuti viidanud lahendites 3-2-3-3-01 ja 3-2-2-2-09. Ka sätestab hetkel kehtiv TsMS § 306 lg 4 kohtu õiguse nõuda menetlusedokumentide kättetoimetamiseks riigi või kohaliku omavalituse andmekogu töötajalt andmeid menetlusosalise elukoha kohta.

Hetkel kehtiv TsMS § 317 ei sea küll avalikult kättetoimetamise eelduseks, et kohtul peaks olema politsei või valla- või linnavalituse kinnitus, et neile on kostja tegelik viibimiskoht teadmata, kuid TsMS § 317 lg 1 p 1 sätestab, et dokumendi võib avalikult kätte toimetada, kui isiku aadress või viibimiskoht ei ole kohtule muul viisil teada. Eelnevast tulenevalt kinnitus isiku viibimiskoha kohta on tulenevalt Riigikohtu praktikas nõutav ka tänasel päeval avaliku kättetoimetamise eeldusena.

1.2.2.2. Päringud registripidajatele ning ametiasutustele

Järgmiseks võib Riigikohtu lahenditest välja tuua kohtu kohustuse pöörduda erinevate registripidajate ning ametiasutuste poole. Tsiviilasja 3-2-2-1-04 kohaselt puudus registri andmetel kostja elukoht. Politsei proovis dokumente kätte toimetada Majaka tänavale, politsei küsitles naabreid, kelle sõnade kohaselt ei ela kostja nimetatud aadressil juba mitu aastat. Seejärel kutsuti kostja kohtusse ajalehekuulutuse kaudu. Riigikohus heitis ette, et kohus peaks tegema täiendavaid toiminguid, et välja selgitada kostja asukohta, üheks täiendavaks toiminguks võib olla näitaks pöördumine järelepärimisega kostja elukoha mõne avaliku registripidaja ja/või teise ametiasutuse poole.⁶⁵ Eelnevat Riigikohtu järeldust lugedes tekib küsimus, et kui kostja asukoht ei ole teada ning antud fakti on tuvastanud ka politsei, kuidas

⁶⁴ RKTkm 3-2-2-4-10, p 10-12.

⁶⁵ RKTkm 3-2-2-1-04 p 14.

siis kohus teab, millise „kostja elukohta” registripidaja poole pöörduda. Ilmselt on siin mõeldud viimastel andmetel põhinevat elukohta. Kuid siiski ei tundu olevat väga tõenäoline, et registripidajatel/ametiasutustel on andmeid selle kohta, kuhu isik on kolinud.

Tsiviilasjas 3-2-3-1-06 saadeti menetluskumendid hagi märgitud aadressil, mis vastas ka rahvastikuregistri andmetele. Nimetatud aadressilt tagastati dokumendid märkusega „ei ela juba aasta sellel aadressil”. Samuti palus kohus kostja elukohta kontrollida politseil. Politsei teatise kohaselt ei elanud kostja sellel aadressil.⁶⁶ Riigikohus aga leidis, et pärast andmete saamist, et kostja ei asu registrisse kantud aadressil saab kohus lugeda kutse ja hagiavalduse TsMS § 27 lg 5 alusel ajalehekuulutse avaldamisega kätteantuks üksnes siis, kui on üritanud neid dokumente kostjale kätte anda ka muul viisil. Kostja elukohta kindlakstegemiseks peab kohus tegema täiendavaid toiminguid, näiteks päringuid registripidajatele või teistele ametiasutustele. Lisaks märkis veel kohus, et kostja kohta oleks võinud leida teavet ka Maksu- ja Tolliametist.⁶⁷

Kohtu kohustust kostja aadressi/viibimiskoha väljaselgitamiseks pöörduda registripidaja poole, on Riigikohus rõhutanud veel mitmes lahendis (3-2-2-2-06, p 5; 3-2-2-3-06, p 5; 3-2-2-7-09, p 11). Küll aga ei tule Riigikohtu praktikast välja, kui mitmes ja mis registritesse päringud tuleks teha. Riigikohus on vaid ühes lahendis maininud, et kostja kohta võiks leida teavet Maksu- ja Tolliametist. Arvestades asjaolu, et kohtutel on tänasel päeval otse juurdepääs mitmetele registritele nagu näiteks kinnistusraamat, äriregister, ARK, kinnipeetavate register ja EMTA, millest päringu tegemine võtab aega mõne minuti, võiks kohus kasutada kõiki eelnimetatud registreid kostja kohta täiendavate andmete leidmiseks.

Riigikohus on andnud ka selge juhise, et kostja asukoha kindlakstegemiseks, tuleb veenduda, et kostja ei viibi vanglas. Nimetatud asjas oli teada, et kostja ei viibi aadressbüroole teadaoleval aadressil. Kuna kostja asukoht oli teadmata, tuli selle väljaselgitamiseks pöörduda politsei poole. Kuriteo toime pannud isikute arvestust peeti Politseiameti teabebüroos. Antud asjas saatis kohus Tallinna Politseiprefektuuri Kesklinna jaoskonnale kirja, paludes kontrollida, kas kostja elab realselt rahvastikuregistris märgitud aadressil ning sai vastuseks, et naabrite ütluste kohaselt ei ole keegi seal juba kolm aastat elanud ning kostja asukoht on teadmata. Riigikohus märkis, et sellisel juhul oleks pidanud politsei või ka kohus kostja

⁶⁶ RKTKo 3-2-3-1-06, p 2.

⁶⁷ RKTKo 3-2-2-1-06, p 7.

asukohta küsima Politseiameti teabebüroost.⁶⁸ Olukorras, kus kostja asukoht on teadmata, tuleks andmeid kontrollida ka kinnipeetavate registrist. Tänapäeval on nimetatud päring võimalik teha kohtuametnikul otse, pöördumata politsei poole. Lisaks, kui isik on süüdi mõistetud, on see nähtav ka kohtute infosüsteemist. Olukorras, kus kriminaalasi ei ole veel kohtusse jõudnud, tuleks siiski pöörduda politsei poole, saamaks teada, kas kostja viibib vahi all või on kuulutatud tagaotsitavaks.

Samuti on Riigikohus lahendis nr 3-2-2-1-08 leidnud, et jättes kasutamata kostja isikuandmete kontrollimise võimaluse kohtute infosüsteemist, ei teinud maakohus kõike vajalikku, et kostja elukohta kindlaks teha. TsMS § 317 lg 3 kohaselt tuleb kohtul ka ise vajaduse korral järelepärimisi teha saaja aadressi teadasaamiseks. Hagejal eelduslikult puudus juurdepääs kohtute infosüsteemile.⁶⁹ Eelnevas lahendis on Riigikohus andnud selge juhise, et kostja asukoha kindlakstegemiseks tuleb kasutada KIS-i. KIS kuvab isikukoodi järgi otsides üle Eesti isiku kohta nii käimasolevad kui ka lõppenud menetlused kronoloogilises järjekorras. Samuti on iga kohtuasja juures leitav, millisele aadressile kohus on eelnevalt üritanud kostjale menetlusedokumente kätte toimetada ning millisele aadressile on õnnestunud dokumendid ka kättetoimetatud.

1.2.2.3. Hageja kohustused

Mitmes lahendis (3-2-2-1-04; 3-2-2-1-06, p 7; 3-2-2-2-06, p 5; 3-2-2-5-06, p 9) on Riigikohus täiendava toiminguna kostja asukoha väljaselgitamisel nimetanud võimalusena hagejale ettepaneku tegemist leida andmeid kostja asukoha kohta. Samas ei ole Riigikohus kordagi täpsustanud, mis võiksid olla need toimingud, mida hageja kostja asukoha väljaselgitamiseks peaks tegema. Eelduslikult puudub hagejatel juurdepääs riiklikele registritele, hageja võimaluseks võiks olla pöördumine avaldusega politsei või kostja võimaliku elukoha linna- või kohaliku omavalitsuse poole, kes saadaks vastuse kostja võimaliku viibimiskoha kohta otse kohtusse.

Riigikohtu praktikat kokkuvõttes saab öelda, et Riigikohus ei ole üheski oma lahendis andnud ammendavat loetelu toimingutest ja päringutest, mida kohus peaks tegema, et dokumendi avaliku kättetoimetamise eeldused saaks lugeda täidetuks. Seda ei saagi Riigikohtult ilmselt

⁶⁸ RKTko 3-2-3-2-00.

⁶⁹ RKTkm 3-2-2-1-08, p 5.

oodata, kuna lähtudes iga tsiviilasja eripärast, on kolleegium maakohtule ette heitnud nende toimingute ja päringute tegemata jätmist, mis konkreetsetes tsiviilasjas jäid puudu avaliku kättetoimetamise eelduste täitmisest. Riigikohtu praktikat kokkuvõtvalt võib välja tuua järgmised toimingud, mis peavad olema maakohtu poolt tehtud, et dokumendid saaks avalikult kätte toimetada. Esmalt tuleb kindlaks teha, et isik elab registris või hagi märgitud aadressil, selles veendumiseks on võimalik pöörduda politsei või valla- või linnavalitsuse poole. Lisaks võib kinnitada isiku viibimist teatud aadressil ka kohtutäitur. Kui isiku viibimiskohta kindlaks teha ei õnnestu, tuleb kohtul teha päringuid erinevatele registripidajatele. Riigikohus küll ei ole konkreetsetelt selgitanud registreid, kuhu päringud tuleks teha, kuid töö autor on seisukohal, et kohus peaks kasutama päringu tegemiseks kõiki registreid, kuhu tal on juurdepääs. Üheks võimalikuks kostja viibimiskoha teadasaamise viisiks on ka päringu tegemine kohtute infosüsteemis. Kindlasti tuleks sellisel juhul teha väljatrükk ka kohtutoimikusse, kuna vastasel juhul on Riigikohtul hilisemalt väga raske tuvastada, kas kohus on kasutanud kohtute infosüsteemi päringu tegemiseks. Kui kohtute infosüsteemist on tuvastatav, et isiku suhtes on toimunud kriminaalmenetlus, tuleb kohtul päring teha ka kinnipeetavate registrile, saamaks teada, kas isik viibib kinnipidamisasutuses.

1.3. Euroopa Kohtu praktika

Lahendis C-3/05 viitas Euroopa Kohus, et Brüsseli konventsiooni⁷⁰ artikli 27 punktis 2 ja artikli 34 teises lõigust tuleneb, et kohtuotsust ei tunnustata ega täideta teises osalisriigis, kui otsus on tehtud tagaselja ning kostjale ei ole menetluse algatamist käsitlevat või võrdväärset dokumenti nõuetekohaselt kätte toimetatud piisavalt aegsasti, et ta oleks saanud end kaitsta. Euroopa Kohus on selle kohta otsustanud, et kui kostjale ei olnud nõuetekohaselt kätte toimetatud menetluse algatamist käsitlevat dokumenti, siis ei või osalisriigis tehtud tagaseljaotsust teises osalisriigis tunnustada, olgugi, et kostja on tehtud otsusest hiljem teada saanud ja jätnud olemasolevad kahevõimalused kasutamata.⁷¹

Kohtuotsuse tunnustamise ja täitmise eelduseks on seega asjaolu, et menetluse algatamist

⁷⁰ 27. septembri 1968. aasta konventsiooni kohtualluvuse ja kohtuotsuste täitmise kohta tsiviil- ja kaubandusajades (EÜT 1972, L 299, lk 32), mida on muudetud 9. oktoobri 1978. aasta konventsiooniga Taani Kuningriigi, Iirimaa ning Suurbritannia ja Põhja-Iiri Ühendkuningriigi ühinemise kohta (EÜT L 304, lk 1, ja muudetud tekst lk 77), 25. oktoobri 1982. aasta konventsiooniga Kreeka Vabariigi ühinemise kohta (EÜT L 388, lk 1) ja 26. mai 1989. aasta konventsiooniga Hispaania Kuningriigi ja Portugali Vabariigi ühinemise kohta (EÜT L 285, lk 1, edaspidi „Brüsseli konventsioon“), artikli 36 tõlgendamist.

⁷¹ EKo 16.02.2006, C-3/05, *Gaetano Verdoliva versus J. M. Van der Hoeven BV jt.*

käsitlev menetlusedokument oleks kostjale nõuetekohaselt kätte toimetatud. Saamaks teada, kas Euroopa Kohtu praktikas loetakse nõuetekohaseks kättetoimetamiseks ka avalikku kättetoimetamist, tegeleb autor järgmisena nimetatud küsimusele vastuse otsimisega.

Euroopa Kohus on leidnud, et põhiõigused, nagu kaitseõiguse tagamine ei ole absoluutsed eelisõigused, vaid neile on lubatud seada piiranguid. Need piirangud peavad aga olema tegelikult vastavuses üldise huvi eesmärkidega ega tohi taotletavat eesmärki silmas pidades kujutada endast kaitseõiguse ebaproportsionaalset rikkumist.⁷² Euroopa Kohus on ka leidnud, et huvi vältida õigusemõistmisest keeldumist, millega hageja silmitsi seisab seetõttu, et kostja viibimiskohta ei ole võimalik kindlaks teha, kujutab endast sellist üldise huvi eesmärki.⁷³

Määruse nr 44/2001 artikli 26 lõige 2 sätestab, et kohus peatab menetluse niikauaks, kuni on tõestatud, et kostjal on olnud võimalus menetluse algatamist käsitlev või võrdväärne dokument saada kätte piisavalt aegsasti, et ta oleks saanud end kaitsta, või on tõestatud, et selleks on võetud kõik vajalikud meetmed.⁷⁴ Nimetatud sätet tuleb mõista nii, et määruse alusel pädev kohus võib juhul, kui ei ole tõendatud, et kostjal on olnud võimalus menetluse algatamist käsitlev dokument kätte saada, menetlust õiguspäraselt jätkata alles siis, kui on võetud kõik vajalikud meetmed selleks, et ta saaks end kaitsta. Selleks peab asja menetlev kohus tagama, et kostja leidmiseks on tehtud kõik järelepärimised, mida nõuavad hoolsuse ja heausksuse põhimõtte. Isegi, kui neid tingimusi järgitakse, piirab võimalust viia menetlust läbi kostja teadmata kasutades „avalikku kättetoimetamist” kostja kaitseõigus. See piirang on siiski õigustatud hageja õigusega tõhusale kaitsele, kuna niisuguse kättetoimetamismenetluse puudumise korral jääks hageja õigus sisutühjaks. Nimelt vastupidi, kostjale, kellel on juhul, kui ta on jäetud ilma võimalusest ennast tõhusalt kaitsta, võimalik nõuda oma kaitseõiguse järgimist, vaieldes vastu tema suhtes tehtud otsuse tunnustamisele määruse 44/2001 art 35 lg 2 alusel, on hagejal oht jääda ilma igasugusest kaebavõimalusest.⁷⁵

Kokkuvõtvalt leidis Euroopa Kohus lahendis C-292/10, et liidu õigust tuleb tõlgendada nii, et sellega ei ole vastuolus tagaseljaotsuse tegemine kostja suhtes, kellele on tema viibimiskoha kindlakstegemise võimatuse tõttu vastavalt siseriiklikule õigusele hagi kätte toimetatud

⁷² EKo 15.03.2012, C-292/10, *G versus Cornelius de Visser*.

⁷³ EKo 17.11.2011, C-327/10, *Hypoteční banka a.s. vs. Udo Mike Lindner*.

⁷⁴ Nõukogu määrus (EÜ) nr 44/2001, 22.12.2000, kohtualluvuse ja kohtuotsuste täitmise kohta tsiviil- ja kaubandusajades. - EÜT L 12, 16.01.2001, lk 1-22.

⁷⁵ EKo 15.03.2012, C-292/10, *G versus Cornelius de Visser*.

avalikult, tingimusel, et asja menetlev kohus on eelnevalt veendunud, et kostja leidmiseks on tehtud kõik järelepärimised, mida nõuavad hoolsuse ja heausksuse põhimõte.⁷⁶

On tuvastatud, et Euroopa Liidu õigusega ei ole vastuolus menetlusedokumentide avalik kättetoimetamine. Kuid seda ainult olukorras, kus kostja leidmisel on jälgitud hoolsuse ja heausksuse põhimõtet. Käesoleva magistritöö autor on seisukohal, et hoolsuse ja heausksuse põhimõtte jälgimine nõuab kohtu kasutuses olevate kõigi võimaluste ärakasutamist, mille abil on võimalik kostja asukohta tuvastada ning seeläbi kostjale dokumente kätte toimetada. Kindlasti tuleb kohtul jälgida ka Riigikohtu praktikas aastate jooksul välja kujunenud seisukohti. Viimati viidatud Euroopa Kohtu lahendi valguses ei saaks seega lugeda hoolsuse ja heausksuse põhimõtet jälgituks, kui kohus ei ole kasutanud kõiki tema kasutuses olevaid registreid järelepärimiste tegemiseks.

1.4. Euroopa Inimõiguste Kohtu praktika

Menetlusedokumentide korrektse kättetoimetamise olulisust, kiire ja tõhusa kohtumenetluse ühe komponendina rõhutatakse ka Euroopa Inimõiguste Kohtu pretsedendiõiguses.⁷⁷

Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon⁷⁸ artikli 6 lõike 1 esimese lause kohaselt on igaühel oma tsiviilõiguste ja -kohustuste või temale esitatud kriminaalsüüdistuse üle otsustamise korral õigus õiglasele ja avalikule asja arutamisele mõistliku aja jooksul sõltumatus ja erapooletus, seaduse alusel moodustatud õigusemõistmise volitustega institutsioonis.

Euroopa Inimõiguste Konventsiooni artikli 6 käsiraamatus on leitud, artikli 6 sõna „õiglane” sisaldab nelja õigust, sealhulgas isiklikku kohalolekut kohtus ning õigust efektiivsele osavõtule menetlusest. Kohaloleku nõue esimeses instantsis on lähedane absoluutsele õiglasele, kuigi on hüpoteetiliselt lisaks märgitud „erandlikud asjaolud”, mis võivad sellest kohustustest vabastada. Isik võib loobuda isiklikust kohaoleku õigusest, kuid loobumine peab olema tehtud ühemõtteliselt ning tagatud peavad olema kaitsemeetmed. Juuresolekuõigus ei

⁷⁶ EKo 15.03.2012, C-292/10, *G versus Cornelius de Visser*.

⁷⁷ F.Calves. Length of Court Proceedings in the Member States of the Council of Europe Based on the Case Law of the European Court of Human Rights. European Commission for the Efficiency of Justice. Strasbourg, 6-8. December 2006, Arvutivõrgus: http://www.coe.int/t/dghl/cooperation/cepej/delais/Calvez_en.pdf.

⁷⁸ Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon. - RT II 2000, 11, 57.

tähenda aga ametivõimude kohustust tuua isik istungile, kui ta ise ei tee piisavaid jõupingutusi menetluses osalemiseks (*Nunes Dias v. Portugal*). Ametivõimud on kohustatud informeerima isikut eelseisvast istungist, kuigi artikkel 6 ei taga isikutele automaatset õigust saada kindlas vormis dokumentide kättetoimetamist. Tagaseljaotsuse tegemine on lubatud juhul, kui ametivõimud on teinud piisavalt pingutusi, et tabada isikut ja teavitada teda eelolevast istungist.⁷⁹ Euroopa Inimõiguste Konventsiooni artikli 6 käsiraamatust tuleneb sarnaselt Euroopa Kohtu lahendites leitud, et isiku kohalolek kohtumenetluses ei ole absoluutne õigus, kuid kohus peab olema teinud piisavalt pingutusi, et isiku soovi korral tagada talle võimalus kohtumenetlusest osa võtta.

Ka asjas *Insanov vs. Azerbaijan* leidis Euroopa Inimõiguste Kohus, et artikkel 6 ei taga sõnaselgelt õigust olla isiklikult ära kuulatud. Pigem on tegemist üldisema õigusega kasutada poolte võrduse põhimõtet. Artikkel 6 jätab riigile vaba valiku valimaks vahendeid, mis pooltele nimetatud õigused tagavad. EIK selgitas, et isiku osalemine tsiviilasja läbivaatamisel on vajalik siis, kui nõue põhineb isiklikel läbielamistel – nt ebakohastest kinnipidamistingimustest põhjustatud üleelamisel või asjades, kus otsus on seotud isiku käitumise hindamisega. Kohus kordas, et konventsiooni eesmärk on tagada praktilised ja efektiivsed õigused, see on õiglase menetluse keskne mõiste nii tsiviil- kui kriminaalmenetluses.⁸⁰

Sarnaselt eel viidatud kohtuasjale leidis EIK asjas *Asjas Krapenko vs. Venemaa*, et mitte kriminaalasjades on isiku kohaloleku absoluutne nõue siis, kui isiku iseloom ning eluviis on otseselt seotud kohtuasja esemega või kui kohtuotsus on seotud isiku käitumisega. Nimetatud asjas leidis EIK, et selliseks mitte kriminaalasjaks on näiteks vanemlike õiguste äravõtmine.⁸¹

Euroopa Inimõiguste Kohtu praktikast võib tuua näite, millal kohus ei ole lugenud avaliku kättetoimetamise eeldusi täidetuks. Nimetatud asjas ei õnnestunud väidetavalt tuvastada kostja elukohta ning kohtukutse avaldati ajalehes. Tsiviilkohus rahuldaski *in absentia* ning mõistis kostjalt välja 30 000 Türgi liiri. Kusjuures täitedokumendi kättetoimetamisel probleeme ei esinenud. Euroopa Inimõiguste kohus aga leidis, et rikutud on artiklit 6, kohus heitis ette, et Türgi kohus ei astunud mõistlikke samme kostjale kohtukutse ja dokumentide

⁷⁹ D. Vitkauskas, G. Dikov. Protecting the right to a fair trial under the European Convention on Human Rights. Council of Europe human rights handbooks. Strasbourg: Council of Europe 2012, lk 51-55. Arvutivõrgus: http://www.coe.int/t/dgi/hr-natimplement/Source/documentation/hb12_fairtrial_en.pdf

⁸⁰ EIKo 14.06.2013, 16133/08, *Insanov vs. Aserbaidžani*.

⁸¹ EIKo 13.03.2012, 5605/04, *Karpenko vs. Venemaa*.

kättetoimetamiseks – ei esitatud päringuid erinevatele registritele ega ametialastele organisatsioonidele, ei pöördutud ajakirjanike kaarte⁸² väljastava organisatsiooni poole. EIK märkis aga, et täitedokumendi kättetoimetamisel ei esinenud aga mingeid probleeme.⁸³

Euroopa Inimõiguste Kohtu praktikat kokkuvõtvalt võib öelda, et ka EIK lahenditest ei tule absoluutset nõuet isiku osalemiseks kohtumenetluses. Kohtupraktikas on leitud, et isiklik osavõtt on vajalik ainult asjades, kus tegemist on isiku isikliku läbielamisega, millest tulenevalt ei saaks ilma isiku osavõtuta asja ausalt ning efektiivselt lahenda. Kuid selleks, et asja oleks võimalik arutada ilma isiku osavõtuta, peab kohus olema teinud endast kõik oleneva, et kostjale soovi korral võimaldada osavõtt kohtumenetlusest.

1.5. Kättetoimetamine Euroopa Liidu õigusaktide kohaselt

Kõige paremini tuleb kättetoimetamise kui kohtumenetluse aususe ja õigluse mõõdupuu nõue välja erinevates Euroopa Liidu tsiviilkohtumenetlust reguleerivatest õigusaktidest. Neist ilmneb ühtne miinimumstandard hagi kättetoimetamisel, n-ö Euroopa ühtne arusaam, mida oleks vähemalt tark ka mitte Eestis unustada. Kõige paremini avab kättetoimetamise kui menetluse õigluse ja aususe esmase garantii olemuse Euroopa Liidu täitekorralduse määruse⁸⁴ preambula artiklis 12, mille järgi tuleks kohtuotsuseni viiva menetluse puhuks sätestada miinimumstandardid, kindlustamaks, et võlgnikku teavitatakse tema vastu suunatud kohtutegevusest, võlgniku menetlusest aktiivse osalemise tingimustest nõude vaidlustamisel ning võlgniku mitteilmumise tagajärgedest viisil, mis lubaks võlgnikul korraldada oma kaitse.⁸⁵

Euroopa Liidu täitekorralduse määruses on antud võimalus pöörduda riigisiseses menetluses vaidlustamata nõute kohta tehtud kohtulahendi täitmisel lahendi teinud kohtu poole Euroopa Liidu üleselt, kuid üksnes juhul, kui lahend on tehtud minimaalseid kättetoimetamisstandardeid jälgides. Miinimumstandardid hõlmavad määruse artiklite 12-19

⁸² Kostja töötas ajakirjanikuna.

⁸³ EIKo 04.03.2014, 7942/05; 24838/95, *Dilipak ja Karakaya vs. Türgi*.

⁸⁴ Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EÜ) nr 805/2004, 21. aprill 2004, millega luuakse Euroopa täitekorraldus vaidlustamata nõute kohta. - ELT L 143, 30.4.2004, lk 1-27.

⁸⁵ *Op. cit.* V. Kõve, lk 666.

järgi eelkõige just nõudeid kättetoimetamisele ja võlgniku teavitamisele. Määruse preambula punktis 13 on muuhulgas märgitud, et eelkõige ei saa kohtuotsuse kinnitamisel Euroopa täitekorraldusena pidada piisavaks mis tahes õiguslikul fiktsioonil põhinevat kättetoimetamisviisi,⁸⁶ sh ka avalikku kättetoimetamist.

Euroopa täitekorralduse määrus välistab kohtulahendi kinnitamise Euroopa täitekorraldusena, kui menetluse algatamist käsitlev dokument on kostjale kätte toimetatud avalikult. Seega peab Eesti kohus avaliku kättetoimetamise korral arvestama asjaoluga, et sellele järgnenud kohtuostust Euroopa täitekorraldusena kinnitada ei saa. Võlausaldajale jääb sel juhul aga võimalus taotleda otsuse tunnustamist ja täidetavaks tunnustamist Brüssel I määruse alusel.⁸⁷ Kuid ka tunnustamine ja täidetavaks tunnustamine seab Brüssel I määruse alusel avalikule kättetoimetamisele miinimumstandardid. Tunnustamise ja täitmise eelduseks Brüssel I määruse alusel on kohtu maksimaalne panus menetlusedokumentide kättetoimetamisel kostjale.

Ka Euroopa Liidu lihtmenetluse määruse⁸⁸ artikkel 13 ja Euroopa Liidu maksekäsu määruse⁸⁹ artiklid 13-15 näevad ette minimaalsed kättetoimetamise standardid. Lihtmenetluse määruse artikli 13 lõike 1 kohaselt tuleb dokumendid kätte toimetada posti teel, mida tõendab kättesaamise kuupäevaga vastuvõtuteatis. Sama artikli lõike 2 kohaselt kui lõike 1 kohane kättetoimetamine ei ole võimalik, võib see toimuda ühel täitekorraldusmääruse artiklites 13 ja 14 sätestatud meetoditest. Nagu eelnevalt juba aga selgus, ei ole täitekorraldusmääruse puhul lubatud avalik kättetoimetamine. Ka maksekäsu kiirmenetluse määruse kättetoimetamist reguleerivad sätted eeldavad, et kohtule oleks kostja aadress täpselt teada. Antud nõue aga välistab avaliku kättetoimetamise.

EL täitekorraldusmäärusest, lihtmenetluse määrusest ja maksekäsu kiirmenetluse määrusest nähtub ühine nõue, et hagist teavitamisel peab kostja hagimaterjalide kättesaamist üldjuhul kinnitama ning asenduskättetoimetamise võimalused on piiratud. Muuhulgas ei näe viidatud EL määrused ette võimalust kättetoimetamisel tugineda ainuüksi registriandmetele isiku elu-

⁸⁶ *Op. cit.* V. Kõve, lk 666.

⁸⁷ H. Hermet, K. Sein. Kuidas hageda teises Euroopa Liidu liikmesriigis teadmata aadressil elavat võlgnikku? Kohtudokumentide kättetoimetamise ja tagaseljaotusega seonduvad probleemid. - *Juridica* 2014/IX, lk 676.

⁸⁸ Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EÜ) nr 861/2007, 11. juuli 2007, millega luuakse Euroopa väiksemate kohtuvaidluste menetlus. - *ELT L* 199, 31.7.2007, lk 1-22.

⁸⁹ Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EÜ) nr 1896/2006, 12.12.2006, millega luuakse Euroopa maksekäsumenetlus. - *ELT L* 399, 30.12.2006, lk 1-32.

või asukoha kohta ega võimalda avalikku kättetoimetamist. Kättetoimetamise üldise eeldusena peab isiku kontaktaadress olema teada.⁹⁰

Brüssel I määruse artikli 34 lõike 2 järgi ei tunnustata liikmesriigis tehtud kohtulahendit teises liikmesriigis, kui otsus on tehtud tagaselja ning kostjal ei olnud menetluse algatamist käsitlevat dokumenti või võrdväärset dokumenti kätte toimetatud piisavalt aegsasti, et ta oleks saanud end kaitsta, välja arvatud juhul, kui kostja ei algatanud otsuse vaidlustamise menetlust siis, kui tal selleks võimalus oli. Kättetoimetamisprotsess peab olema piisav, tagamaks isikule võimaluse korraldada kaitse.⁹¹

Brüssel I määruse artikli 34 lõige 2 näeb ette kohtuotsuse tunnustamisest keeldumise iseseisva aluse, mis ei sõltu menetlusedokumendi kättetoimetamise formaalsetest nõuetest, ükskõik kas seda nõuetekohasust hinnatakse kättetoimetamist korraldanud riigi õiguse, täidetavaks tunnustamise riigi õiguse või isegi rahvusvaheliste õigusaktide järgi. Selliselt on kostja õiguste järgimine tagaseljaotsuse tegemisel Brüssel I määruses tagatud kahekordse kontrolli – nii artikli 26 kui ka artikli 34 lõike 2 kaudu. Nii Brüssel I määruse artikli 26 lõikes 2 kui ka artikli 34 lõikes 2 toodud hindamisraamistik on teadlikult väljendatud üldsõnaliselt, andmaks kohtule diskretsiooniõigust selle hindamiseks, kas kostjale on tagatud adekvaatne võimalus ja piisav aeg oma kaitse ülesehituseks lähtuvalt viisist, kuidas menetluse algatamist käsitlev dokument talle kätte toimetati. Oluline on ka vastastikuse huvi kooskõlla viimine: ühelt poolt hageja õigus arvestada oma nõuete kohtuliku kaitsega ka juhul, kui kostja kohtusse ei ilmu ja teiselt poolt nõue garanteerida kostja kaitse, kes ei pea mitte ainult olema teadlik tema vastu esitatud nõuetest, vaid saama ka adekvaatse võimaluse oma kaitse ülesehitamiseks. Kuivõrd artikli 26 lõige 2 ja artikli 24 lõige 2 kohalduvad teineteisest sõltumatult, ei ole kohtuotsuse täidetavust hindav kohtunik varasema otsusega seotud. Nii võib välisriigi kohtuotsuse täidevaks tunnustamise üle otsustav kohtunik näiteks leida, et on olemas „erandlikud asjaolud”, mis annavad õiguse asuda seisukohale, et kuigi kättetoimetamine oli nõuetekohane, oli see siiski ebapiisav kostjale tema kaitse korraldamise võimaldamise seisukohalt.⁹² Olenemata asjaolust, et Brüssel I määrus lubab avalikku kättetoimetamist, peaks sellega siiski olema ülimalt ettevaatlik, hagejal ei saa olla kunagi täit kindlust, et lahendit teises riigis ka tunnustatakse ja täidetakse.

⁹⁰ *Op. Cit.* V. Kõve, lk 666.

⁹¹ U. Magnus. P. Mankowski (toim). Brussels I regulation. Munich: Sellier. European Law Publishers 2012, lk 683.

⁹² *Op. cit.* H. Hermet. K. Sein, lk 676.

Alates 10. jaanuarist 2015 pidid Eesti kohtud ja kohtutäiturid hakkama Brüssel I määruse (EÜ) nr 44/2001 asemel kohaldama Brüssel I (uuesti sõnastatud) määruses (EL) nr 1215/2012⁹³ sisalduvaid kohtutele ja kohtutäituritele suunatud sätteid. Uue määrusega muudeti osaliselt kohtualluvuse määramise reegleid Eesti kohtutes ning lihtsustati tsiviil- ja kaubandusajades tehtud kohtulahendite vastastikust tunnustamist ja täitmist Euroopa Liidus.⁹⁴ Sätteid, mis puudutavad avaliku kättetoimetamist ning hiljem selle alusel täitmist, muutunud ei ole. Seega on Brüssel I (uuesti sõnastatud) määruse valguses kohaldatav varasem kohtupraktika ning sätete tõlgendus.

Euroopa Liidu arusaamad õiglasest ja tõhusast menetlusest on väljendatud erinevates Euroopa Liidu õigusaktides, kusjuures keskne roll on ühtsel arusaamal menetlusdokumentide (eelkõige hagi) kättetoimetamise miinimumstandarditest. Nende järgimata jätmise korral ei pruugita tunnustada Brüssel I määruse artikkel 34 p 2 järgi kohtulahendit teises liikmesriigis. Euroopa Liidu täitekorralduse määruse järgi ei saa tagaseljaotsust pöörata täitmisele Euroopa Liidu üleselt, kui selle tegemisel kättetoimetamise miinimumstandardeid järgitud ei ole.⁹⁵ Sarnaselt täitekorralduse määrusele välistavad avaliku kättetoimetamise ka lihtmenetluse ja maksekäsu kiirmenetluse määrus. Seega, ainuke võimalus teises Euroopa Liidu liikmesriigis avalikult kättetoimetamise järel tehtud lahendit täita on kasutada Brüssel I (uuesti sõnastatud) määrust, kuid ka siis on standardid avalikule kättetoimetamisele väga kõrged ning isegi olukorras, kus kohus on n-ö avaliku kättetoimetamise standardid täitnud, ei saa olla kunagi kindel, et otsust ikkagi tunnustatakse ja täidetakse.

1.6. Ametlike Teadaannete teate sisule esitatavad nõuded

Selleks, et hagi ja menetlusse võtmise määruse saaks lugeda avalikult kättetoimetatuks, ei piisa ainult sellest, kui kohus on teinud endast kõik oleneva kostja leidmiseks. Väga oluline on ka, et avalikult kättetoimetatava teate sisu oleks korrektne.

⁹³ Euroopa Parlamendi ja nõukogu määruse (EL) nr 1215/2012, 12. detsember 2012, kohtualluvuse ning kohtuotsuste tunnustamise ja täitmise kohta tsiviil- ja kaubandusajades (uuesti sõnastatud). - ELT L 351, 20.12.2012, lk 1-32.

⁹⁴ M. Torga. Brüssel I (uuesti sõnastatud) määrus: kas põhjalik muutus Eesti rahvusvahelises tsiviilkohtumenetluses? - Juridica 2014/IV, lk 304.

⁹⁵ *Op. cit.* V. Kõve, lk 666.

Vastavalt TsMS-le 317 lg 3 avaldatakse avalikult kättetoimetava dokumendi väljavõte väljaandes Ametlikud Teadaanded. Asja arutav kohus võib teha ka määruse, mille kohaselt võib väljavõte ilmuda kas teistes väljaannetes. Väljavõttes peab TsMS § 317 lg 4 kohaselt olema märgitud asja arutav kohus, pooled ja menetluse ese, kättetoimetatavas dokumendis sisalduv taotlus ja hagi kättetoimetamise korral hagile vastamise ettepank, ettepaneku sisu ja ettenähtud selgitused. Kuigi avalikult kättetoimetatava dokumendi väljavõtte sisu kohta käiv TsMS § 407 lg 1 seda otsesõnu ei ütle, peaks TsMS § 407 lg 1 mõtte kohaselt olema hagi avaliku kättetoimetamise korral Ametlikes Teadaannetes avaldatud ka hageja nõue ja hagi aluseks olevas asjaolud, mis loetakse TsMS § 407 lg 1 teise lause kohaselt kostja poolt omaksvõetuks.⁹⁶ Lisaks eelnevale tuleks TsMS § 393 lg 1 alusel ka hagiavalduse lisad kostjale kätte toimetada.⁹⁷

TsMS § 317 lg 4 ei sätesta kuigi täpselt, kas ja millises ulatuses peab teates kajastuma näiteks nõude õiguslik alus, samas võiksid kohtud kaaluda, kuidas maksimaalselt selgelt väljendada menetluse eset ja hageja taotlust. Viidatud normi eesmärgiks on ju tagada poolele, kellele ei ole muul viisil õnnestunud menetlusdokumenti kätte toimetada, arusaamine sellest, milles seisneb tema vastu esitatud nõue, millel see põhineb ja millise ulatusega see on. Tulenevalt asjaolust, et tegemist on õigusriiklike põhimõtteid riivava menetlusvormiga, on tagaseljaotsuse regulatsioon seadustes üldistelt kujundatud ettevaatusprintsipi järgides. Samaoodi peaks ettevaatusprintsipi jälgima ka kohtupraktikas.⁹⁸

Soome kohtumenetluse seadustiku § 10 kohaselt avaliku kättetoimetamise korral hoitakse dokument ja lisad kohtukantseleis, *virallisessa lehdessä's* avaldatakse dokumendi kokkuvõte ja koht kus dokumente hoitakse. Lisaks sellele võib kohus teate avaldada ka ajalehes. Samuti kinnitatakse teade viivitamatult kohtu teadetetahvlile. Võrreldes Eestiga on Soomes ka täpsemalt reguleeritud avalikult kättetoimetatava teate sisule esitatavad nõuded. Nimelt, erinevalt Eestist tsiviilkohtumenetluse seadustikust peab Soome õiguse kohaselt teade sisaldama kokkuvõtet kättetoimetatavast dokumendist.

ZPO § 186 kohaselt peab kättetoimetatava dokument sisaldama järgmisi andmeid: isik, kelle

⁹⁶ *Op. cit.* M. Vutt. Tagaseljaotsuste regulatsiooni kohaldamine, lk 4.

⁹⁷ T.Tampuu. Hagile vastamata jätmise ja poolte kohtuistungilt puudumise tagajärjed. - *Juridica* 2006/II, lk 131.

⁹⁸ *Op. cit.* M. Vutt. Tagaseljaotsuse regulatsiooni kohaldamine, lk 4.

nimel dokument kätte toimetatakse, poole nimi, kellele dokument tuleb kätte toimetada ja viimasena teadaolev elukoht, lisaks peab teade veel sisaldama kuupäeva, dokumendi viitenumbrit, menetluses oleva tsiviilasja nimetust ja kantseleid, kus dokumendiga on võimalik tutvuda. Teada peab sisaldama ka märkust, et dokument loetakse kättetoimetatuks avalikult. Toimikus peab olema ka dokumenteeritud, millal teade teadetetahvlile kinnitati ja millal see sealt eemaldati. Erinevalt Eestis peab Saksamaal teade sisaldama ka viimast teadaolevat elukohta. Eesti praktikas lisatakse aga teatesse „teadaolev elukoht puudub”.

Ametlike Teadannete teate sisus on oluline ka adressaadi isikuandmete korrektne kirja pilt. Avalikult kättetoimetatuks loetakse dokument sellise sisuga, nagu see avaldati. Kui avaldatakse hagiavaldus, siis tuleb summaliselt märkida nii põhinõue, kõrvalnõue kui ka välja mõistmisele kuuluvate menetluskulude suurus. Kui näiteks kõrvalnõue on märkimata, siis ei saa selles osas hagi kättetoimetatuks lugeda ja selles osas ei saa kohtulahend jõustuda.⁹⁹ Seega tuleneb õigusalasest kirjandusest, et ainuüksi TsMS § 317 lg 4 järgimisest avaldatava teate vormistamisel ei piisa.

Ametlike Teadaannete sisule esitatavaid nõudmisi aitab paremini mõista järgmine Riigikohtu lahend. Asjas 3-2-2-1-08 p-s 6 selgitas kohus, Ametlikes Teadaannetes hagiavalduse kohta avaldatavas kohtuteates tuleb menetluse esemena märkida hageja nõue ja õigussuhe, millest nõue tuleneb ning et TsMS § 407 lg 1 eesmärk on tagada poolele, kellele ei ole muul viisil õnnestunud menetlusdokumenti kätte toimetada arusaamine sellest, millel põhineb esitatud nõue ja kui suur see on. Nimetatud asjas märkis maakohus hagiavalduse kohta Ametlikes Teadannetes avaldatud kohtuteates üksnes hageja nõutava rahasumma. Kolleegiumi eelnimetatud seisukohta arvestades ei olnud see piisav. Samuti oleks selles kohtuteates pidanud olema märgitud kellelt hageja oli omandanud loovutamise teel nõude, mida ta esitas kostja vastu.¹⁰⁰ Seega on ka praktikas oluline jälgida seaduse mõttest ja Riigikohtu praktikast tulenevaid suuniseid. Vastasel juhul võib tekkida olukord, mil kohus on küll teinud kõik vajalikud päringud ja toimingud selleks, et hagi saaks kätte toimetada avalikult, kuid Ametlikes Teadaannetes avaldatava teate puudulikkuse tõttu ei saa siiski lugeda menetlusdokumente kättetoimetatuks.

Alates 6. aprillist 2015 võeti kasutusele uuendatud Ametlikud Teadaanded, mis peaks senisest

⁹⁹ *Op. cit.* A. Pärsimägi, lk 219.

¹⁰⁰ RKTKm 3-2-2-1-08, p 6.

tõhusamalt tagama, et teade avalikult kättetoimetatavast dokumendist ka reaalselt adressaadini jõuaks. Kui varasemalt koostas iga kohtuametnik Ametlikes Teadaannetes avaldatava teate sisu täies mahus ise, siis uue korra järgi teadaande avaldamiseks täidetakse vastav teadaande vorm. Teadaande sisus on kuvatud väljad, mida on vajalik igakordselt täita. Üldjuhul on väljadel abitekst või eeltäidetud tekst. Mittekohustuslikud väljad võib jätta täitmata. Kui teadaande juurde on vajalik täiendavate dokumentide lisamine, nagu näiteks hagiavaldus ja hagi lisad, on võimalik nimetatud dokumendid teatele lisada. Lisatud dokumendid kuvatakse teadaande juures lingina.¹⁰¹ Seega on võimalik uues Ametlike Teadaannete süsteemis teoreetiliselt täita ka TsMS § 393 lg 1 eeldus hagi lisade kättetoimetamiseks.

Kasutades praktikas alates 6. aprillist sekretäri töös igapäevaselt hagi ja menetlusse võtmise määruse kättetoimetamiseks uut Ametlike Teadaannete süsteemi, ei ole kasutamist siiski leidnud võimalus lisada kättetoimetatava teadaande juurde hagiavaldus koos lisadega ning menetlusse võtmise määrus. On leitud, et nimetatud dokumendid sisaldavad andmeid, mis ei tohiks olla nähtavad kolmandatele isikutele. Seega, võiks kaaluda Ametlike Teadaannete muutmist selliselt, et teatele lisatavad dokumendid oleksid nähtavad vaid adressaadile.

Varasemalt piirdus avalik kättetoimetamine ainult teate avaldamisega, kohtul puudus võimalus teadet reaalselt kätte toimetada. Uue süsteemi kohaselt on aga võimalik teadaandesse sisestada teadaande adressaadi andmeid. Kui andmed on sisestatud registripõhiselt, teavitatakse teadaande adressaati ja seotud isikuid automaatselt erinevate kanalite kaudu. Teavitus saadetakse teadaande avaldamise hetkel. Füüsilise isiku puhul saadetakse teavitus isiku enda poolt MinuAT-s märgitud e-posti aadressile, kui see on märgitud, eesti.ee aadressile, kui see on suunatud, kõige uuemale rahvastikuregistris märgitud e-posti aadressile. Lisaks võimaldab uus süsteem adressaadil teate vastuvõtmist kinnitada, misjärel jõuab kohtuni kinnitus teate kättetoimetamise kohta.¹⁰² Eelnevalt nimetatud uuendused teadaande reaalselt kättetoimetamisel on ka praktikas kasutusele võetud. Uue Ametlike Teadaannete süsteemi loomisega on liigutud oluline samm edasi, tagamaks kostjatele ka reaalsed võimalused saamaks teada avaldatava teate sisust. Kindlasti on uue süsteemi puhul tegemist kostja õigusi oluliselt väiksemal määral riivava kättetoimetamise fiktsiooniga.

¹⁰¹ Ametlike Teadaannete infosüsteemi kasutusjuhend teadaannete avaldajale. Edastatud kohtuametnikele 19.03. 2015 e-posti teel, lk 15.

¹⁰² *Op. cit.* AT kasutusjuhend, lk 17-20.

1.7. Hagi läbivaatamata jätmine vs. avalik kättetoimetamine

Villu Kõve on 2013 kohtute aastaraamatus leidnud, et kui hagi ikkagi ei õnnestu kätte toimetada, tuleks see jätta läbivaatamata ja lasta hagejal endal kostja andmed esmalt üles otsida, sest enamasti ei ole hagejal on kohtulahendiga midagi teha, kui ta ei saa seda kellegi suhtes täita.¹⁰³ Ka praktikas tundub olevat probleeme piiritlemisega, millal toimetada dokumendid kätte avalikult ning mis olukorras jätta hagi läbivaatamata põhjusel, et kohtule ei ole kostja viibimiskoht teada.

TsMS § 423 lg 1 p 8 alusel jätab kohus hagi läbivaatamata, kui hageja ei ole kohtu nõudmisele vaatamata esitanud kohtu määratud tähtpäevaks andmeid, mis võimaldaksid kostjale menetluskokkuvõtte kätte toimetada ning kohus ei ole vaatamata mõistlikele pingutustele suutnud neid andmeid ka ise leida, samuti kui hageja ei tasu kohtu ette nähtud ajaks kostjale hagi või muude menetluskokkuvõtte kättetoimetamiseks vajalikke kulusid, muu hulgas kohtutäituri tasu, välja arvatud kui hagejale antakse kulude kandmiseks riigi menetlusabi. Eel nimetatud sätet grammatiliselt tõlgendades saab jõuda järeldusele, et olukorras, kus hageja ei selgita välja kostja asukohta, kuhu kohus saaks dokumendid kätte toimetada ning kui ka kohus on teinud kõik võimaliku kostja leidmiseks, kuid tulemusteta, on alust jätta hagi läbivaatamata. Teiselt poolt saab dokumendid avalikult kätte toimetada olukorras, kus hagejal ja kohtul ei ole õnnestunud kostja asukohta tuvastada. Ühelt poolt on säte, mis ütleb, et hagi tuleb jätta läbivaatamata, kui ei õnnestu menetluskokkuvõtte kätte toimetada ning kostja asukoht on teadmata ning teiselt poolt säte, mis lubab samade eelduste esinemisel toimetada hagiavalduse kätte avalikult. Seega otsib töö autor järgnevalt lahendust küsimusele, millal tuleks jätta hagi läbivaatamata ja millal on õigustatud dokumentide avalik kättetoimetamine.

Asjas nr 2-07-17227 käsitles Tartu Ringkonnakohus avaliku kättetoimetamise eeldusi. Kohtul ei õnnestunud hagiavaldust kostjale kätte toimetada, kuna isik elas väidetavalt Inglismaa. Viru Maakohus oli jätnud hagi määrusega TsMS § 423 lg 1 p 8 alusel läbi vaatamata, märkides, et kostja välismaal elamine ei võta hagejalt kohustust teatada kohtule kostja tegeliku elukoha aadress ja et hageja ei ole vaatamata kohtu nõudmistele tõendanud, et kostjale ei ole võimalik välisriigis menetluskokkuvõtte kätte toimetada. Ringkonnakohus märkis, et vastavalt TsMS § 423 lg 1 jätab kohus hagi läbivaatamata, kui hageja ei ole kohtu nõudmistele vaatamata

¹⁰³ *Op. cit.* Kohute aastaraamat, lk 26.

esitanud kohtu määratud tähtpäevaks andmeid, mis võimaldaksid kostjale menetlusedokumente kätte toimetada. Ringkonnakohus leidis, et nimetatud säte tuleb kohaldamisele eelkõige neil juhtudel, mil hageja ei ole kohtu nõudmisest hoolimata teinud mingeid toiminguid andmete hankimiseks. Nimetatud tsiviilasjas seda hagejale ette heita ei saanud. Ringkonnakohus leidis, et nii hageja kui kohus on kohustatud tegema jõupingutusi kostja leidmiseks ning alles seejärel saab kohus otsustada menetlusedokumendi avaliku kättetoimetamise.¹⁰⁴ Eelnevas lahendis on Ringkonnakohus tõlgendades TsMS § 423 lg 1 p 8 jõudnud järeldusele, et hageja kohustuseks antud säte kohaselt on teha toiminguid kostja leidmiseks, seejuures ei ole aga oluline, kas hagejal õnnestub kostja tegelik viibimiskoht ka tegelikkuses tuvastada. Nimetatud tõlgenduse kohaselt piisaks, kui hageja on uurinud kostja andmeid rahvastikuregistrist, politseist ning kostja elukoha linna- või vallavalitsuselt.

Tsiviilasjas 2-08-66676 selgitas aga ringkonnakohus TsMS § 423 lg 1 p-st 8 tulenevaid kohtu kohustusi. Nimetatud asjas kohustas kohus hagejat kohtule teatama andmed, mis võimaldaksid kostjale menetlusedokumente kätte toimetada. Hageja teatas kohtule, et tal puuduvad kostja elukoha kohta uuemad andmed, misjärel jättis maakohus hagi läbivaatamata. Ringkonnakohus tühistas määruse, TsMS § 423 lg 1 p 8 kohaldamise eelduseks on ka kohtu poolt mõistlike pingutuste tegemine. Muuhulgas kohtu andmebaasidest informatsiooni kontrollimine (seda seisukohta on juba varem väljendanud ka Riigikohus lahendites 3-2-1-6-05 p 13, 3-2-3-5-05 p-d 13 ja 14).¹⁰⁵

Harju Maakohus jättis asjas 2-08-11009 hagi läbivaatamata põhjusel, et hageja ei olnud väidetavalt välja selgitanud kostja elukohta. Tallinna Ringkonnakohus tühistas maakohtu määruse ja märkis, et TsMS § 317 lg 1 p 1 kohaselt võib kohus määruse alusel menetlusosalisele toimetada menetlusedokumendid kätte avalikult, kui menetlusosalise aadress ei ole kantud registrisse ega ole kohtule muul viisil teada ja kui dokumenti ei saa kätte toimetada isiku esindajale ega dokumendi kättesaamiseks volitatud isikule või muul TsMS VI sätestatud viisil. Kui hageja poolt politseile tehtud kahe päringu tulemusena kostja elukoht ei selgunud, ei saa see asjaolu olla hagi läbivaatamata jätmise põhjuseks.¹⁰⁶ Antud asjas ringkonnakohus selgitas, et olukorras, kus kohtul ega hagejal kostja viibimiskohta tuvastada ei õnnestu, võib kohus toimetada hagi kätte avalikult. Ka antud lahendis on asutud seisukohale, et asjaolu, et hageja ei teata kohtule kostja aadressi ei saa olla aluseks hagi läbivaatamata

¹⁰⁴ TlnRnkm 21.01.2009 2-07-17227.

¹⁰⁵ TrtRnkm 03.04.2009, 2-08-66676.

¹⁰⁶ TlnRnko 10.02.2009, 2-08-11009.

jätmiseks.

Tsiviilasjas 2-12-44576 jättis maakohus hagi läbivaatamata, kuna kostja ei olnud esitanud andmeid, mis võimaldaksid kostjale menetlusedokumente kätte toimetada. Ringkonnakohus aga tühistas maakohtu määrus ja leidis, et kui kostja elukoht on teadmata ja hageja ei ole kohtule määratud tähtpäevaks esitanud täiendavaid andmeid kostja elukoha kohta, ei ole aluseks jätta hagi läbi vaatamata TsMS § 423 lg 1 p 8 alusel. Hageja oli teinud kõik endast mõistlikult oleneva, et saada teada kostja asukoht, kuid kahjuks tulemusteta. Kohtul on suuremad võimalused saada kostja kohta teavet eri andmebaasidest ning juhul kui kohus leiab, et hageja ei ole teinud piisavalt jõupingutusi selleks, et lugeda kohtu korraldust täidetuks, siis oleks kohus pidanud hagejale andma täiendavaid juhiseid, mida hageja kostja andmete saamiseks veel tegema peaks.¹⁰⁷

Käesoleva töö raames on juba eelnevalt viidatud ringkonnakohtu lahendile nr 2-13-13749, kus maakohus oli üritanud kostjale dokumente kätte toimetada määruse nr 1393/2007 alusel ning proovinud kostja asukoha välja selgitada määruse nr 1206/2001 alusel, kuid tulemusteta. Lisaks kohustati hagejat teatama, kas tal on täiendavaid andmeid kostja asukoha kohta ning saadeti dokumendid otsepostiga. Maakohus jättis aga TsMS § 423 lg 1 p 8 alusel hagi läbivaatamata. Kuna kohus on hagi menetlenud alates 10.04.2013 ning on püüdnud kostjale hagi kätte toimetada korduvalt, samuti on kohus teinud mõistlikke pingutusi kostja andmete kindlakstegemiseks, kuid sellele vaatamata ei õnnestunud kostjale hagi mõistliku aja jooksul kätte toimetada. Ringkonnakohus leidis aga, et tuginemine TsMS § 423 lg 1 p 8 ei olnud kohtu poolt õige. Maakohus ei olnud teinud kõike endast olenevat menetlusedokumendi kättetoimetamiseks kostjale.¹⁰⁸ Seega tuleneb eelnevalt käsitletud lahendist, et asjaolu, et kohtul ei ole õnnestunud kostjale menetlusedokumente kätte toimetada, ei saa olla ainuüksi põhjuseks hagi läbivaatamata jätmiseks. Kohtu kohustus on anda endast maksimum, et kostjale oleks võimalik dokumendid kätte toimetada.

Tänapäeval on vägagi tavaline, et elukohta vahetatakse mitte enam kolides ühest Eesti maakonnast teise, vaid ületatakse ka riigipiire. Seega kui kohtul on põhjust kahelda, et isik võib olla asunud elama teise riiki, tekib ka küsimus, kas Eesti kohus on üldse pädev asja menetlema. Kättetoimetamisfiktsioonidest ei võida keegi. Muuhulgas ei võida sellest

¹⁰⁷ TrtRnkm 27.06.2013, 2-12-44576.

¹⁰⁸ TlnRnkm 13.12.2013, 2-13-13749.

tegelikult ka kohus, kes saaks seisvad asjad „kapist minema”. See ei saa aga olla eesmärk omaette – kui ei ole veendumust, et kostjal on üldse Eestis elukoht, tuleks hagi jätta läbivaatamata.¹⁰⁹ Antud küsimusega on tegelenud ka Tallinna Ringkonnakohus, leides, et maakohus tegi omalt poolt kõik, et kostjat leida, kui kontrollis kõiki registreid; hankis kohalikust omavalitsusest informatsiooni; pöördus isiku poole, kes kostjat muudes tsiviilvaidlustes esindas; pöördus politsei poole, millest nähtus, et kostja oli politsei poolt tagaotsitavaks kuulutatud ja politsei tegeles aktiivselt kostja otsimisega. Ringkonnakohus leidis, et olukorras, kus väidetavalt kostjat varjatakse ja ka politsei ei ole suutnud kostjat leida, ei ole täiendavaid toiminguid, mille tegemist saaks kohtult mõistlikult eeldada. Samuti ei ole vältimatult vajalik menetlusedokumentide kohtutäituri, kohtukordniku või muu isiku vahendusel kättetoimetamise proovimine, sest ei saa eeldada, et nimetatud isikud leiaks üles kostja, keda politsei ei ole oma aktiivse otsimisega üles leidnud. Samuti lisas kohus, et ka avalikku kättetoimetamist ei saa rakendada, kuna kohaliku omavalitsuse informatsiooni alusel võib järeldada, et kostja võib tõenäoliselt viibida välismaal ning sellises olukorras jääksid avaliku kättetoimetamise korral kostja õigused kaitseta ning sellisel juhul ei pea avalikku kättetoimetamist rakendama. Seega oli kohus teinud kõik võimaliku, mida võib kostja elukoha väljaselgitamiseks mõistlikult teha.¹¹⁰

Eelnevalt käsitletud ringkonnakohtu lahendites saab esmalt järeldada seda, et olukorras, kus hageja on kohtu nõudmisel teinud pingutusi kostja aadressi teadasaamiseks, ei ole alust jätta hagi läbivaatamata. Läbivaatamise aluseks võib olla olukord, kus hageja kohtu nõudmisele vaatamata ei tee üldse pingutusi kostja viibimiskoha teadasaamiseks. Samuti on kohtu kohustus teha kõik võimalik kostjale dokumentide kättetoimetamiseks. Kui aga kohtul on põhjust eeldada, et kostja võib elada välismaal, tuleks siiski jätta hagi läbivaatamata. Ringkonnakohtu praktikast tuleneb ka, et olukorras, kus TsMS § 317 lg 1 eeldused menetlusedokumendi avalikuks kättetoimetamiseks on täidetud, ei ole alust jätta hagi läbivaatamata.

Kas käesoleva magistritöö autor on seisukohal, et olukorras, kus kohus ja hageja on jälgides hoolsuse ja heauskse põhimõtet teinud kõik võimaliku kostja asukoha väljaselgitamiseks, ei ole alust jätta hagi läbivaatamata, välja arvatud olukorras, kus võib eeldada, et kostja elab välismaal, millest tingituna on kahtlus all ka Eesti kohut pädevus asja lahendada. Jättes hagi

¹⁰⁹ *Op. cit.* V. Kõve, lk 667.

¹¹⁰ TIRnKm 20.02.2012, 2-11-48654.

läbivaatamata, tekiks olukord, kus hageja õigus pöörduda oma õiguste kaitseks kohtusse jääb sisutühjaks. Samas peaks kindlasti olema hageja nõusolek avalikuks kättetoimetamiseks, kuna olukorras, kus hiljem selgub, et isik on siiski elama asunud välisriiki, võib hagejal osutada võimatuks antud kohtuotsuse täitmine välisriigis.

1.8. Vahejärelalus

Menetlusdokumentide kättetoimetamist reguleerib TsMS IV osa, kättetoimetamist reguleerivad sätted võib jagada kohtu võimalusteks menetlusdokumentide kättetoimetamisel ning hageja võimalusteks. Samuti või eristada millised on kohtu ja kostja võimalused menetlusdokumentide kättetoimetamisel ehk mida kohus ja hageja saavad teha selleks, et kostjale oleks võimalik hagi ja menetlusse võtmise määrus kätte toimetada selliselt, et isikul oleks võimalus dokumentide sisuga ka realselt tutvuda. Teisalt saab eristada ka toiminguid, mida tuleb teha selleks, et üleüldse kostja viibimiskohta välja selgitada. Eelneva all peab töö autor silmas eelkõige päringuid aadressi väljaselgitamiseks, kuhu oleks võimalik dokumendid kätte toimetada.

Peale kohtu otsustust asi menetlusse võtta, lisatakse kohtute infosüsteemi menetlusse võtmise määrus, mis on infosüsteemi vahendusel võimalik koos hagiavaldusega kostjale kätte toimetada vastavalt TsMS § 311¹ lg-le 1. Vastavalt punktile 1 saadetakse teade dokumendi teatavakstegemise kohta kohtule avaldatud elektronpostiaadressile ja telefoninumbrile. Kohtule avaldatud elektronposti aadressi all tuleks ilmselt mõelda e-posti, mille hageja on kostja võimaliku e-posti aadressina teatanud. Küll aga jääb autorile arusaamatuks kuidas on võimalik teada saata telefoninumbrile, kui selleks puuduvad tehnilised vahendid. Lisaks on võimalik saata vastavalt punktile 3 teade rahvastikuregistrisse kantud elektronposti aadressile ja vastavalt punktile 4 muus riigi andmekogus, mille andmebaasist on kohtul võimalik ise elektroonilise päringu tegemisega andmeid kontrollida, oleval adressaadi. Lisaks annab punkt 5 võimaluse saata teavitus isikukood@eesti.ee aadressile. Lõige 2 lubab saata teavituse dokumendi teatavakstegemist kohta ka avalikust arvutivõrgust leitud telefoninumbri, elektronpostiaadressil, virtuaalses sotsiaalvõrgustikus oletataval kasutajakonto lehel või muu virtuaalse suhtluskeskkonna lehel. Töö autor on siiski seisukohal, et eel nimetatud teavituse viisi ei ole mõttekas kasutada esmajärjekorras, kuna see praktikas sageli soovitud tulemust ei

anna.

Kuna kohtute infosüsteem on seadistatud nii, et teave menetlusedokumentide kättetoimetamise kohta saadetakse kõikidele kohtute infosüsteemis isiku kontaktiks märgitud aadressidele automaatselt, tuleks juba enne dokumendi kättetoimetamist teha kõik võimalikud päringud andmebaasidest ning lisada e-postid kohtute infosüsteemi. Kui kostja nimetatud dokumendid avalikus E-toimikus avab, loetakse dokumendid vastavalt TsMS § 311¹ lg-le 3 kättetoimetatuks.

Eelmises lõigus sai jõutud järeldusele, et juba enne teavituse saatmist kostja elektronposti aadressidele, tuleks teha päringud kõigist kohtu kasutuses olevatest andmebaasidest, seega tuleb järgnevalt selgeks teha, millised on need andmebaasid, kus kohus peaks päringud tegema. Lisaks e-posti aadressidele annavad päringud sageli infot ka võimalike posti aadresside kohta, mis võimaldab elektroonilise kättetoimetamise ebaõnnestumise korral saata koheselt dokumendid ka kostjale posti teel.

Ka Riigikohus on mitmes töös eelnevalt käsitletud lahendis leidnud, et kohus peaks kostja andmete teadasaamiseks kasutama kõiki kohtu kasutuses olevaid andmebaase. Käesoleva töö autorile on teada, et kohtul on võimalik teha päringud rahvastikuregistris, äriregistris, kinnistusraamatus, ARK-is, EMTA-s, KIS-is ning kinnipeetavate registris. Kui EMTA andmebaasist nähtub, et isikule on kohtumenetluse ajal tehtud väljamakseid, tuleks pöörduda väljamakse teinud isiku poole, kelleks reeglina on kas tööandja või sotsiaalamet. Mõistlikuks saab pidada pöördumist kõigi isikute poole, kes on viimase aasta jooksul kostjale väljamakseid teinud, s.o mitte kõigi varasemate tööandjate poolt. Juhul, kui KIS-ist nähtuvalt on isiku suhtes toimunud kriminaalmenetlus, tuleks päring edastada ka kinnipeetavate registrile, tegemaks kindlaks, kas isik viibib kinnipidamisasutuses. Seega tuleks edastada teavitus eelnevate päringute põhjal tuvastatud e-posti aadressidel ning juhul, kui kostja paari päeva jooksul dokumente avalikus E-toimikus ei ava, edastada dokumendid ka postiteenuse osutaja vahendusel või Tallinna piireks kohtukäskjalaga.

Küsimus võib ka tekkida, kas kohus peaks korraga saatma dokumendid kõikidele kohtule teada olevatele aadressidele. Menetlusökonoomiast tulenevalt võiks seda kindlasti jaatada. Kui kohtule on teada 2-3 kostja võimalikku aadressi võib mõistlikuks pidada dokumentide

edastamist kõigile aadressidele samaaegselt.

Kui kohtul ei ole õnnestunud dokumente kätte toimetada elektrooniliselt või posti teel võiks olla järgmiseks võimaluseks kasutada kättetoimetamise fiktsioone. Kui kohtute infosüsteemist või toimikust nähtuvalt on täidetud TsMS § 314¹ eeldused, on võimalik dokumendid kätte toimetada ka antud sätte alusel. Lisaks on võimalik TsMS § 327 alusel toimetada dokumendid kätte hoiustamisega ning § 326 alusel postkasti jätmisega, mis on menetlusosalise õigusi oluliselt vähem riivavam kättetoimetamise fiktsioon kui avalik kättetoimetamine.¹¹¹ TsMS § 314¹ erinevalt §-dest 326 ja 327 ei nõua, et kostjale oleks proovitud menetlusdokumente isiklikult üle anda vähemalt kahel korral oluliselt erinevatel kellaaegadel vähemalt kolmepäevase vahega, kuid autor on seisukohal, et tuleks ka enne § 314¹ kasutamist üritada dokumente kätte toimetada ka isiklikult.

Ühe võimalusena kostja andmete teadasaamiseks on võimalus pöörduda ka politsei poole. Kuid kuna politseile päringu tegemine võtab aega, s.t et kohus koostab kirja, mis edastatakse politseile ning kohtu päringule vastab politsei samuti e-posti teel, tuleks päring teha siis, kui teistest andmebaasidest ei ole võimalik leida andmeid, mis võimaldaksid kostjale dokumente kätte toimetada. Samuti on võimalik kohustada hagejat teatama, kas politseil on andmeid kostja võimaliku viibimiskoha kohta. Küll aga võib hagejal võtta politseist andmete saamine oluliselt kauem aega kui kohtul, milles tulenevalt võiks politseist andmete küsimine olla hageja kohustus olukorras, kus hagejat kohustatakse teatama andmed, mis võimaldaksid kostjale menetlusdokumente kätte toimetada. Sellisel juhul on hagejal võimalus lisaks politseile pöörduda ka näiteks kostja eeldatava elukoha linna- või vallavalituse poole. Hageja kaasamine menetlusdokumentide kättetoimetamisele võiks järgneda siis, kui kohus on kasutanud kõiki võimalusi dokumentide kättetoimetamiseks.

TsMS § 306 lg 4 annab kohtule õiguse nõuda menetlusdokumentide kättetoimetamiseks riigi või kohaliku omavalituse andmekogu töötajalt andmeid menetlusosalise kohta. Töö autor on aga seisukohal, et kuna ka hagejal on võimalik pöörduda näiteks linna- või vallavalituse poole saamaks teada andmeid kostja elukoha kohta, võiks nimetatud päringu tegemine olla hageja kohustuseks. Ka kohtupraktikas on leitud, et olukorras, kus kohus leiab, et hageja ei ole teinud piisavalt pingutusi kostja andmete leidmiseks, tuleks kohtul anda hagejale suuniseid,

¹¹¹ A. Levin. Menetlusdokumentide kättetoimetamine hoiustamisega tsiviilkohtumenetluses kui igapäevase õiguse riive olla oma kohtuasja arutamise juures. Magistritöö. Tallinna: Tartu Ülikooli õigusteaduskond 2013, lk 48.

mis toiminguid peaks hageja täiendavalt tegema, et kostjale oleks võimalik menetlusedokumente kätte toimetada.¹¹² Selles tulenevalt oleks mõistlik juba kirjas, millega kohustatakse hagejat teatama andmed, mis võimaldaksid kostjale menetlusedokumente kätte toimetada, mh selgitada, mis päringute tegemist peab kohus vajalikuks. Kindlasti peaksid hageja kohustuste hulka kuuluma päringu tegemine nii politseile kui ka kostja võimaliku elukoha valla- või linnavalitsusele. Samas kirjas võib hagejale selgitada võimalust toimetada dokumendid kätte TsMS § 315¹ alusel. See tähendab, et olukorras, kus hagejal ei ole teatada kohtule täiendavaid andmeid, kuhu kostjale oleks võimalik dokumendid kätte toimetada ning kohtumenetluses on tagastatud menetlusedokumendid märkusega hoiutähtaja möödumisel, saaja ei viibinud kohal, kaks kättetoimetamise katset ebaõnnestus või muu põhjus, võimalust toimetada dokumendid kätte kohtutäituri vahendusel. Kasutamata võimalust dokumentide kättetoimetamiseks kohtutäituri vahendusel, ei saa lugeda avaliku kättetoimetamise eeldusi täidetuks, olukorras, kus ei ole kindlaks tehtud, kas isik teatud aadressil elab.

Kui on andmeid, et isik võib viibida välismaal, tuleks pöörduda näiteks Justiitsministeeriumi rahvusvahelise õigusbüroo poole. Ühe võimalusena isiku aadressi tuvastamiseks võib olla ka päringu tegemine välisriigi saatkonnale. Kui isikule ei õnnestu dokumente välisriigis kätte toimetada, peaks kohus kindlasti kaaluma hagi läbivaatamata jätmist, põhjusel, et antud olukorras on kahtluse all Eesti kohtu pädevus asja menetleda.

Kui dokumente ei õnnestu kostjale kätte toimetada põhjusel, et välisriigis ei ole eeldatavasti võimalik dokumente nõuetekohaselt kätte toimetada annab TsMS § 317 lg 1 p 2 võimaluse toimetada dokumendid kätte avalikult. Sellisel juhul peaks kohus kindlasti küsima hageja nõusolekut avalikuks kättetoimetamiseks ning seejärel tagaseljaotsuse tegemiseks. Juriidilisi teadmisi mitteomavale hagejale tuleks selgitada ka avalikult kätte toimetatud dokumendi põhjal tehtud lahendi täitmisel esineda võivaid takistusi. Lisaks on kohtul ka võimalus TsMS § 413 lg 3¹ kohaselt keelduda tagaseljaotsuse tegemisest ka juhul, kui kohtukutse toimetati kostjale kätte avaliku kättetoimetamisega ning menetluses tehtavat lahendit soovitakse eeldatavasti tunnustada või täita välisriigis ja kohtukutse avaliku kättetoimetamise tõttu on tõenäoline, et lahendit ei tunnustata või ei täideta. Kohtul on võimalus keelduda avalikust kättetoimetamisest ka TsMS § 317 lg 6 olukorras, kui menetluses tehtavat lahendit soovitakse eeldatavasti tunnustada või täita välisriigis ja avaliku kättetoimetamise tõttu on tõenäoline, et lahendit ei tunnustataks või ei täidetak. Töö autor on seisukohal, et ka sellisel juhul tuleks

¹¹² TlnRnK 16.04.2008, 2-07-27215.

küsida hageja arvamust, kuna just hageja riskiks on hiljem asjaolu, et tagaseljaotsust ei õnnestu välisriigis täita.

2. Kättetoimetamise praktika Eestis

2.1. Uuringu tulemused

2.1.1. Toimikute analüüs

2.1.1.1. Uuringu eesmärk ja uurimisküsimused

Eelmises peatükis tegeles autor vastuse leidmisega küsimusele, mis on avaliku kättetoimetamise standard. Seega, saavutamaks töös seatud eesmärki, oli toimikute analüüs (edaspidi uuring I) vajalik tuvastamiseks, mida praktikas tehakse enne hagi ja menetlusse võtmise määrase avalikku kättetoimetamist. Antud autori poolt läbiviidud uuring I annab vastuse küsimusele, kas õiguskirjandusest, ringkonnakohtu, Riigikohtu, Euroopa Kohtu ning Euroopa Inimõiguste Kohtu praktikast tulenevat standardit avalikuks kättetoimetamiseks ka praktikas järgitakse.

Eelnevast lähtuvalt proovis magistritöö autor saada vastused järgmistele küsimustele:

1. Mis päringuid tehakse isiku aadressi/viibimiskoha tuvastamiseks?
2. Kui dokumendid tagastatakse kohtule märkusega: hoiutähtaja möödumisel, ei viibinud kohal, kaks kättetoimetamise katset ebaõnnestus või muu põhjus, siis kuidas kohus teeb kindlaks, kas isik aadressil elab või mitte?
3. Kui palju ning mis olukorras kasutatakse dokumentide kättetoimetamiseks kohtutäituri abi?
4. Kui isik ise või lähedane on kinnitanud isiku asukohta või teatanud, et isik elab välismaal, mis toiminguid tehakse menetlusdokumentide kättetoimetamiseks?
5. Kas Ametlike Teadannete teate sisu vastab seadusest ning kohtupraktikast tulenevatele nõuetele?

2.1.1.2. Metoodika ja valim

Uuring viidi läbi analüüsides 100 Harju Maakohtu Kentmanni kohtumaja toimikut, kus hagiavaldus ja menetlusse võtmise määrus oli kätte toimetatud avalikult. Uuringuks valiti 100 toimikut suvalises järjekorras. Kentmanni kohtumaja praktika kohaselt asjades, kus avalikult

kättetoimetatud teate põhjal tehakse tagaseljaotsus, viiakse toimik kantseleisse. Tagaseljaotsustele jõustumismärkeid tehes tõstis kantselei ametnik kõrvale kõik toimikud, kus dokumendid toimetati kätte avalikult. Seega valim koosnes 100-st toimikust, mis valiti kohtulahendite jõustumise järjekorras. Uuring viidi läbi vahemikus oktoober-detsember 2014.

2.1.1.3. Tulemuste esitus

Autori uuring I tulemusena ilmnes, et enim päringuid isiku elukoha tuvastamiseks tehakse rahvastikuregistrist. Toimikute analüüsist selgus, et 70% asjades, kus dokumendid toimetati kätte avalikult oli tehtud päring rahvastikuregistrisse. Rahvastikuregister on ka kõige tõenäolisem andmebaas isiku andmete tuvastamiseks. Kuid tulemust ei saa kindlasti pidada väga heaks, kuna 30% asjades ei olnud kohtud täitnud miinimumnõudeid isikuandmete tuvastamiseks. Kindlasti ei saa lugeda, et kohus oleks teinud endast kõik oleneva, kui toimiku materjalidest ei nähtu rahvastikuregistri päringut. Kindlasti võib antud 30% sisaldada ka olukordi, mil rahvastikuregistri päring tehti, kuid toimikusse jäi lisamata vastav väljatrükk. Kuid olukorras, kus hiljem peaks tekkima vaidlus asjaolu üle, kas dokumendid toimetati kätte nõuetekohaselt või mitte, ei ole enam võimalik ilma väljatrükita tuvastada päringu tegemist.

Politsei- ja Piirivalveameti poole pöördui kostja leidmiseks 58%-l asjades. Päringud hõlmavad nii kohtu enda kui ka hagejate teostatud päringuid. Kuna ka Riigikohus on oma lahendites korduvalt rõhutanud, et avaliku kättetoimetamise eelduste täitmiseks tuleb pöörduda politsei poole, ei saa kindlasti vastava päringu puudumisel lugeda standardit täidetuks.

Oluliselt vähemal määral kasutati kostja andmete tuvastamiseks teisi kohtu kasutuses olevaid andmebaase. Maksu- ja Tolliameti andmebaasis teostati päring 38 %-l asjades, kinnistusraamatus 21%-l, KIS-is 20%-l, äriregistris 9%-l, sotisaalametis 8%-l, ARK-is 6%-l, kinnipeetavate registris 4%-l. Valla- või linnavalitsusele esitasid päringuid nii kohus kui hageja kokku 7%-l uuritud toimikutest. Uuritud 100-st toimikust vaid ühel korral oli tehtud päring erinevatele pankadele kostja andmete teadasaamiseks.

Olukordades, kus dokumendid tagastatakse kohtule märkusega: hoiutähtaja möödumisel, ei

viibinud kohal, kaks kättetoimetamise katset ebaõnnestus või muu põhjus, ei tehtud 43%-l asjades toiminguid selleks, et välja selgitada kas isik aadressil, kuhu üritati dokumente kätte toimetada realselt elab või mitte. Ainult 16%-l asjades üritas kohus eelnevalt kirjeldatud situatsioonis välja selgitada kostja asukohta, kasutades selleks kohtutäituri abi. 12%-l esines ka olukord, kus kohus oli teinud ettepaneku toimetada dokumendid kätte kohtutäituri vahendusel, kuid hageja ei olnud seda soovinud. Ka Riigikohus on selgitanud, et olukorras, kus dokumendid tagastatakse kohtule märkusega „hoiutähtaja möödumisel” ei saa lugeda tuvastatuks TsMS § 317 lg 1 eeldust, et isik ei ela registris märgitud aadressil.

Uuringust I selgus, et 20%-l oli kohtuni jõudnud info isiku võimalikust elukohast välisriigis. 75%-l asjadest, kus kohtul oli teada, et isik võib viibida välisriigis, ei tehtud toiminguid selleks, et isiku võimalikku elukohta välja selgitada. Vaid 25%-l tegi kohus päringuid isiku viibimiskoha väljaselgitamiseks. Kohtud kasutasid selleks pöördumist Justiitsministeeriumi rahvusvahelise õigusabi talituse poole, olukordades, kus isiku välisriigi aadress ei olnud teada. Asjades, kus kohtule oli teada võimalik välisriigi aadress, edastati dokumendid otse vastuvõtvale asutusele.

Tulemustest lähtuvalt ei jälgita kohtus standardit menetlusedokumentide avalikuks kättetoimetamiseks. Vaid rahvastikuregistri ning Politsei- ja Piirivalveameti päringuid teostatakse rohkem kui 50%-l asjadest. Teistes kohtule ligipääsetavates andmebaasides päringu tegemise protsent jääb vahemikku 4-38%. Samuti selgus, et kohtud ei kasuta piisavalt kohtutäituri või politsei abi selleks, et tuvastada, kas isik kohtule teadaoleval aadressil elab või mitte. On selge, et kohtud ei jälgi hoolsuse ja heausksuse põhimõtet menetlusedokumentide kättetoimetamisel. Vaid 6%-l asjades olid kohtud kasutanud kohtu kasutuses olevaid andmebaase kostja asukoha tuvastamiseks, samuti oli antud asjades selgeks tehtud, kas isik kohtule teadaoleval aadressil elab või mitte. Tulemusi saab autori hinnangul lugeda äärmiselt kehvaks. Kui Eesti suurimas tsiviilasju lahendavas kohtumajas on avaliku kättetoimetamise eelduste täitmine niivõrd kehvast olukorras, on ka raske uskuda, et teistes kohtumajades oleks olukord oluliselt parem.

Uuringu I tulemustest selgus ka, et Ametlikes Teadaannetes avaldatud teate sisu ei vasta märkimisväärsel osal seadusest ja kohtupraktikast tulenevatele nõuetele. 20%-l ei olnud täidetud TsMS §-st 317 lg 4 p-st 5 tulenev nõue, et Ametlikes Teadaannetes avaldatud teade

peab sisaldama hagi kättetoimetamise korral hagile vastamise ettepanekut, ettepaneku sisu ja ettenähtud selgitusi. Veelgi suuremas ulatuses ei olnud jälgitud nõuet märkida teatesse hageja nõue ja hagi aluseks olevad asjaolud – vaid 57%-l kajastusid teates eelnimetatud andmed. Nimetatud eeldus ei ole küll otsesõnu seaduses nimetatud, kuid tuleneb siiski selgelt kohtupraktikast.

Uuringu I tulemusest saab üheselt järeldada, et õiguskirjandusest, ringkonnakohtu, Riigikohtu, Euroopa Kohtu ning Euroopa Inimõiguste Kohtu praktikast tulenevat standardit avalikuks kättetoimetamiseks Eestis ei jälgita. Avaliku kättetoimetamise standardi saaks lugeda vaid järgituks asjades, kus kohtud on kasutanud enne avalikku kättetoimetamist kõiki seadusest tulenevaid võimalusi hagi reaalseks kättetoimetamiseks.

2.1.2. Küsitlus

2.1.2.1. Uuringu eesmärk ja uurimisküsimused

Küsitluse (edaspidi uuring II) eesmärgiks oli selgitada kohtuistungisekretäride seas väljakujunenud praktikat menetluskirjanduse kättetoimetamisel, eelkõige oli eesmärgiks jõuda järeldusele, mida tehakse kostja asukoha tuvastamiseks. Ka uuring II aitab saavutada töö eesmärgi, leidmaks vastust küsimusele, kas õiguskirjandusest, ringkonnakohtu, Riigikohtu, Euroopa Kohtu ning Euroopa Inimõiguste Kohtu praktikast tulenevat standardit avalikuks kättetoimetamiseks ka Eestis praktikas järgitakse. Eelnevalt käsitletud toimikute analüüs ja istungisekretäride seas läbi viidud uuring on mõeldud üksteist täiendama, et võimalikult täpselt kajastada avaliku kättetoimetamise eelduste täitmist Eestis.

Eelnevast lähtuvalt proovis töö autor küsitluse käigus saada vastused järgmistele küsimustele:

1. Kes otsustavad menetluskirjanduse avaliku kättetoimetamise ning kas TsMS § 317 lg-st 1 tulenevalt tehakse määrus menetluskirjanduse avalikuks kättetoimetamiseks?
2. Mis päringuid ning toiminguid tehakse kostja asukoha tuvastamiseks ning dokumentide kättetoimetamiseks?
3. Kuidas tuvastatakse, et isik ei ela kohtule teadaoleval aadressil?
4. Millised on hageja kohustused kostja asukoha tuvastamisel?

5. Kas istungisekretärid leiavad, et TsMS kättetoimetamise regulatsioon on neile arusaadav?

2.1.2.2. Metoodika ja valim

Uuring viidi läbi kasutades veebiküsitluse metoodikat. Veebiküsitluskeskkonnas koostati esmalt küsimustik, mis saadeti koos veebilingiga tsiviilasjadega tegelevatele kohtuistungisekretärile nende tööalasele e-postile. Uuring II viidi läbi märtsis 2015. Sihtrühmaks olid tsiviilasjadega tegelevad istungisekretärid. Küsimustikud saadeti Harju Maakohtu, Tartu Maakohtu Tartu kohtumaja, Viru Maakohtu ja Pärnu Maakohtu Pärnu kohtumaja istungisekretärile. Kokku edastati küsimustik 64-le istungisekretärile, kellest küsimustikule vastas 23. Vastamise aktiivsuse tegemiseks saadeti välja ka meeldetuletuskiri. Harju Maakohtu Kentmanni kohtumaja sekretäridest vastas 8, Harju Maakohtu Tartu mnt kohtumaja sekretäridest 4, Tartu Maakohtu Tartu kohtumaja sekretäridest 4, Viru Maakohtu sekretäridest 3, Pärnu Maakohtu Pärnu kohtumaja sekretäridest 3. Üks vastanutest jättis täpsustamata, mis kohtumajas ta töötab.

2.1.2.3 Tulemuste esitus

Uuringu tulemustest selgus, et enne hagiavalduse ja menetluse võtmise määruse kättetoimetamist Ametlike Teadannete kaudu 47,83% sekretäridest konsulteerib esmalt kohtuniku või kohtujuristiga. Kohtunikud otsustavad 26,09%-l, kohtujuristid 4,35%-l ja sekretärid 21,74%-l juhtudes dokumentide kättetoimetamise Ametlike Teadannete kaudu. TsMS § 317 lg 1-st tulenevat nõuet, et menetluskokkuvõtte toimetatakse avalikult kätte kohtumääruse alusel jälgitakse 69,75%-l olukordades, 21,74% sekretäridest vastast, et määrust avalikuks kättetoimetamiseks ei tehta. 8,7% täpsustas, et varasemalt tehti määrus kättetoimetamiseks, kuid enam mitte ning lisati ka, et kohtunikud kirjutavad toimiku teadete lehele, et dokumendid toimetatakse kätte avalikult.

Küsimusele, mis päringud tehakse kostja elu-/viibimiskoha teadasaamiseks olid võimalike vastusevariantidena kajastatud kõik autorile teada olevad kohtu kasutuses olevad andmebaasid. Nimetatud küsimuse vastused kujunesid järgmiselt: rahvastikuregistri päringu

teostab 100% vastanutest, EMTA päringu 95,65%, KIS-ist otsib kostja andmeid samuti 100%, kinnistusraamatust 47,83%, äriregistrist 52,17%, ARK-ist 26,09%, juhul kui sotsiaalamet on teinud väljamakseid, tehakse päring 69,57%-l, kui kostja omab EMTA andmetel kehtivat töökohta, teeb tööandjale päringu 82,61%, endisele tööandjale teeb päringuid 17,39%, päringu pankadele teostab 13,04% vastanutest, kinnipeetavate registrist kontrollib andmeid 65,22%. Võimaliku vastuse variandina oli võimalik valida ka muu (täpsusta), mille valis 17,39% vastanutest. Täpsustusena märgiti, et tehakse päringuid ka töötukassasse, Facebook-is, Google-is ning lisaks elukohajärgsele omavalitsusele ja politseile.

Politseile tehakse kostja aadressi tuvastamiseks päring 39,13%-l alati, kui kostjale ei õnnestu dokumente kätte toimetada. 30,43% teeb PPA päringu olukorras, kus KIS-ist ei nähtu, et teistes menetlustes oleks vastav päring tehtud. 39,13% vastanutest valis vastusevariandiks muu (täpsusta). Täpsustusena märgiti, et politseist andmete küsimine on hageja kohustus, juhul, kui ei õnnestu kostjale dokumente kätte toimetada, PPA päringuid tehakse ka siis, kui perekonnaasjades on isiku isiklik osavõtt menetlusest vältimatu. Vaid 4,35% vastanutest ei tee PPA päringut mitte kunagi.

Olukorras, kus kohtule on kostja asukoht teada välisriigi täpsusega, üritatakse kostja täpset asukohta 52,17%-l olukordades välja selgitada Justiitsministeeriumi vahendusel, 78,26% vastas aga, et sellises olukorras uuritakse KIS-ist, kas teistest menetlustest on teada kostja kohta täpsemaid andmeid, vastusevarianti muu (täpsusta) valis 26,09% vastanutest. Täpsustusena lisati, et eelkõige on hageja kohustuseks kostja asukoht välja selgitada, kohus omal algatusel kostja asukoha kohta täiendavaid andmeid otsima ei hakka. Lisaks märgiti ka, et kui kohus on kõik võimalikud päringud teinud ning ka hageja ei suuda kostja asukohta välja selgitada, jäetakse hagi läbivaatamata. Samuti leiti, et kui kostja eeldatavasti elab välismaal, siis reeglina keeldutakse hagi menetlusse võtmast, kuna kohtualluvus ei ole Eestis. Vastanutest 30,43% toimetab dokumendid kätte avalikult, tegemata täiendavaid toiminguid kostja asukoha väljaselgitamiseks.

Kui kostja elukoht on kohtule teada välisriigis aadressi täpsusega saadavad 91,3% vastanutest dokumendid otse postiga välisriigi aadressile, 8,7% kasutab dokumentide edastamiseks kättetoimetamismäärust, 39,13% määrust nr 1393/2007 (kohtu- ja kohtuväliste dokumentide liikmesriikides kättetoimetamise kohta tsiviil- ja kaubandusasjades), 43,48% vastanutest

kasutab võimalust edastada dokumendid Justiitsministeeriumi vahendusel. Viimast varianti dokumentide kättetoimetamiseks kasutakse ilmselt olukordades, kus isiku elukoht on väljaspool Euroopa Liitu.

Alates 01.01.2013 on kohtutel õigus võtta kostjatega ühendust ka näiteks Facebook-i kaudu, selline võimalus peaks aitama kaasa menetluse kiirendamisele. Dokumente ei saa lugeda küll kättetoimetatuks, kuid Facebook-i kontole on võimalik saata teavitus dokumentide teatavakstegemise kohta.¹¹³ Ka Suurbritannia kohus on lubanud dokumente kätte toimetada Facebook-i kaudu. Facebook-i kasutamine on lubatud siiski vaid viimase võimalusena, kui kõik teised kättetoimetamise meetodid ei ole tulemust andnud.¹¹⁴ Autori eesmärgiks oligi välja selgitada, kas vastav seadusemuudatus on ka praktikas kasutusele võetu. Vastanutest 56,52% märkis, et Facebook-i kostja teavitamiseks menetlusedokumentide teatavakstegemise kohta ei kasuta. 30,43% vastanutest kasutab kostja teavitamiseks Facebook-i, 26,09% sekretäridest valis vastuseks muu (täpsusta), millest tulenevalt lisati, et mõned korrad on kasutada, kuid tulemused puuduvad. Järgmise küsimusega sooviski autor teada, kas Facebook-i kaudu teavituse edastamise teel on õnnestunud kostjale dokumente kätte toimetada. Vastusevarianti „jah” ei valinud mitte ükski vastanutest, 52,17% vastas, et dokumente ei ole õnnestunud kätte toimetada, 21,74% vastanutest on Facebook-i kaudu õnnestunud mõnel üksikul korral dokumendid kätte toimetada, vastusevariandi muu (täpsusta) valis 17,39% vastanutest, täpsustusena lisati, et ei ole proovitudki antud viisil dokumente kätte toimetada. Uurimuse tulemustest nähtub üheselt, et Facebook, mis pidi võimaldama kohtumenetlust kiirendada, ei ole praktikas omaks võetud.

Avaliku kättetoimetamise eelduste täitmise seisukohalt on ka väga oluline, et oleks täidetud TsMS § 317 lg 1 eeludus – kostja ei ela registris märgitud aadressil. Nimetatud eeldust ei saa aga lugeda täidetuks, kui kohtule tagastatakse dokumendid märkusega hoiutähtaja möödumisel, ei viibinud kohal, kaks kättetoimetamise katset ebaõnnestus või muu põhjus. Üheks võimaluseks isiku elukoha kontrollimisel on kasutada politsei abi. Uuringu tulemustest ilmnes, et politsei kinnitust isiku viibimiskoha kohta küsib vaid 21,74% küsitlusele vastanutes. Politsei abi kostja viibimiskoha kindlakstegemisel ei kasuta tervelt 56,52% vastanutest. Vastusevariandi muu (täpsusta) valis 34,78% vastanutest, leiti, et politsei tõendi

¹¹³ M. Teder artikkel. Kohtud saavad õiguse Facebookis inimesega ühendust võtta. Arvutivõrgus: <http://www.postimees.ee/783758/kohtud-saavad-õiguse-facebookis-inimesega-uhendust-votta>.

¹¹⁴ British lawyer uses Facebook to serve court summons. - The Telegraph 14.03.2011. Arvutivõrgus: <http://www.telegraph.co.uk/technology/facebook/8382570/British-lawyer-uses-Facebook-to-serve-courtsummons.html>, 03.04.2012.

kostja registreeritud elukoha kontrolli kohta peab esitama hageja kohtu korraldusel, politseid kasutatakse ka siis, et kui kõik andmed viitavad sellele, et isik elab kindlalt teadaoleval aadressil või kui mitmel korral ei ole õnnestunud isikule dokumente kätte toimetada.

Isiku aadressi kindlakstegemiseks ning ühtlasi ka dokumentide kättetoimetamiseks on võimalik kasutada ka kohtutäituri abi. Nagu juba ka varasemalt mainitud, on autor seisukohal, et politsei kasutamisele peaks eelistama kohtutäituri ametitoimingute kasutamist. Küsimusele, millal edastate dokumendid kättetoimetamiseks kohtutäituri vahendusel, vastas 26,09% sekretäridest, et dokumendid edastatakse kohtutäituri vahendusel, kui on kindel, mis aadressil kostja elab, kuid on arusaadav, et kostja hoiab dokumentide vastuvõtmisest eemale. 17,39% kasutab kohtutäiturit, kui postiga/käskjalaga ei õnnestu dokumente kätte toimetada (väljastusteatel märkus: saaja ei viibinud kohal, hoiutähtaja möödumisel, kaks kättetoimetamise katset ebaõnnestunud või muu põhjus). Suurem osa vastanutest, ehk 65,22% kinnitas, et dokumendid edastatakse kohtutäituri vahendusel kui kohtul ei ole õnnestunud dokumente kätte toimetada ja hageja esitab taotluse dokumentide kättetoimetamiseks kohtutäituri vahendusel. Märkimisväärne osa vastanud sekretäridest, 34,78% ei kasuta üldse kohtutäiturit dokumentide kättetoimetamiseks. Vastusevariandile muu (täpsusta), vastas 8,7% vastanutest, täpsustuseks lisati, et olukorras, kus on võimalik avalik kättetoimetamine, siis kohtutäiturit ei kasutata.

Lisaks eelnevale võimaldab TsMS dokumente kätte toimetada ka riigi- või kohaliku omavalituse asutuse kaudu, samuti on võimalik asutustelt taotleda andmeid kostja asukoha teadasaamiseks. Vastanutest vaid 21,74% on kasutanud riigi- või kohaliku omavalituse abi dokumentide kättetoimetamisel, 39,13% vastanutest sellist võimalust dokumentide kättetoimetamiseks aga ei kasuta. Tervelt 60,87% sekretäridest kasutab aga võimalust riigi- või kohaliku omavalituse kaudu teada saada kostja võimalik viibimiskoht.

Eelnevast nähtub, et kohtud ei kasuta kaugeltki ära kõiki võimalusi täitmaks avaliku kättetoimetamise eeldust, teha kindlaks, kas isik elab registris märgitud aadressil. Vaid 21,74% sekretäridest kasutab politsei abi, 17,39% sekretäridest edastab dokumendid kohtutäituri vahendusel, kui kohtul ei õnnestu tuvastada, kas isik aadressil elab või mitte. 60,87% vastanutest on küll kasutanud võimalust riigi- või kohaliku omavalituse asutuse kaudu teada saada kostja võimalik viibimiskoht, kuid ainuüksi antud teabe põhjal ei ole alati

võimalik kindlalt tuvastada, kas isik antud aadressil elab või mitte. Antud tulemused näitavad selgelt, et praktikas ei jälgita hoolsuse ja heausksuse põhimõtet kostjale menetlusedokumentide kättetoimetamisel.

Nii seadusest kui ka Riigikohtu praktikast tuleneb, et üheks võimaluseks menetlusedokumentide kättetoimetamisel on kasutada selleks hageja abi. Ka antud uuringu eesmärgiks oli välja selgitada, mil määral kaasavad kohtu dokumentide kättetoimetamisse hageja. Uuringu tulemustest on juba selgunud, et üheks hageja võimaluseks on uurida kostja andmeid politseist ning edastada need kohtule. Küsimusele, missugused on hageja kohustused menetlusedokumentide kättetoimetamisel vastas vaid 4,35% vastanutest, et hageja panus kostjale menetlusedokumentide kättetoimetamisel puudub. Kuid märkimisväärsed 91,3% vastas, et kohus kohustab olukorras, kus kostjale ei ole õnnestunud dokumente kätte toimetada hagejat teatama kostja võimalikud sidevahendite andmed. Hagejal on võimalik kostja andmete teadasaamiseks pöörduda kostja elukoha linnavalituse poole, kuid teised ametiasutused ei ole kohustatud hagejale kostja kohta teavet jagama. Samuti on hagejal võimalik dokumendid kätte toimetada kohtutäituri vahendusel. Autor on aga seisukohal, et peale hageja võimaluse toimetada dokumendid kätte kohtutäituri vahendusel, on hageja ülejäänud võimalused kostja leidmiseks küllaltki väheefektiivsed. Lisaks võtab hagejal päringute tegemine oluliselt rohkem aega, kui sama toimingute tegemine kohtu poolt.

Viimase küsimusega soovis autor aga teada saada, kuidas sekretärid ise suhtuvad TsMS-i kättetoimetamise regulatsiooni, ehk kas nende arvates on TsMS-i kättetoimetamist reguleerivad sätted selged, st kas on selge, kui palju peab kohus vaeva nägema, enne kui on õigustatud hagi kättetoimetamine Ametlike Teadannete kaudu. Sekretäridest 39,13% vastas, et teavad täpselt, kui palju tuleb vaeva näha kostja andmete väljaselgitamiseks, enne kui dokumendid saab kätte toimetada Ametlike Teadaannete kaudu. 65,22%-l on välja kujunenud praktika, seadusest näpuga järke ei aja ning 13,04% leidis, et TsMS kättetoimetamise regulatsioon on ebaselge. Eelnevate tulemuste põhjal ei saa kindlasti väita, et sekretärilede oleks seadusest tulenevalt arusaadav, mida tuleb teha avaliku kättetoimetamise eelduste täitmiseks. Ei saa olla kindel, et sekretärid, kellel on välja kujunenud kindel praktika, võib olla tegemist n-ö praktikaga, mis ei jälgi kättetoimetamisel hoolsuse ja heausksuse põhimõtet. Eelnevat väidet kinnitavad ka nii toimikute analüüs kui eelnevalt käsitletud uuringu tulemused.

Avaliku kättetoimetamise eelduste täidetuks lugemise standard on kohtupraktikas kujunenud küllaltki kõrgeks, mis tähendab, et enne seda, kui dokumendid saab lugeda kättetoimetatuks avaldamisega Ametlikes Teadannetes, tuleb kohtutel ja kättetoimetamist korraldavatel isikutel teha ära suur hulk eri toiminguid, mis kõik võtavad palju aega. TsMS sätestab märkimisväärse hulga kättetoimetamise viise ja sellega seotud surrogaate ja praktika kohaselt peab kohus olema teinud maksimaalseid jõupingutusi, et kostja tegelikult tabada. Tulenevalt põhiseadusliku õiguse riivamise võimalusest on möödapääsmatu tagada, et dokumente vähemalt üritatakse kätte toimetada ka tegelikult. Põhimõtteks on, et kättetoimetamine peab tagama, et saajal oleks võimalik saada teada menetluse olemasolust ja selle käigust. Seetõttu on menetlusedokumentide kättetoimetamise eesmärgiks anda teavet menetlusedokumentide sisu kohta.¹¹⁵ Eelnevalt käsitletud kahe uuringu põhjal võib aga järeldada, et esimese astme kohtud igapäevases praktikas väljakujunenud standardit ei järgi.

2.2. Ebakorrekse kättetoimetamise tagajärjed

Käesolevas alapunktis seab autor eesmärgiks käsitleda tagajärgi, mida toob endaga kaasa hagiavalduse ja menetlusse võtmise määrase ebakorrekne kättetoimetamine. Teisisõnu öeldes, millega peab kohus arvestama, kui menetlusedokumentide kättetoimetamisel ei järgita heausksuse ja hoolsuse põhimõtet.

Käesoleva töö raames on juba jõutud järeldusele, et Euroopa täitekorraldusega ei ole võimalik kinnitada kohtuotsust, kus kohtuotsuse aluseks olnud menetlusedokumendid on kätte toimetatud avalikult. Võimalus jääb küll taotleda lahendi täitmist Brüssel I (uuesti sõnastatud) alusel, kuid ka sellisel juhul tuleb menetlusedokumentide kättetoimetamisel jälgida hoolsuse ja heausksuse põhimõtet. Kohus peab kasutama kõiki kohtu kasutuses olevaid vahendeid selgitamiseks välja kostja asukohta ning tegema ka selgeks, kas isik antud aadressidel elab või mitte. Antud probleem võib hiljem ilmnedagi isegi siis, kui menetluse kestel puudus info isiku võimalikust elukohast välismaal. Seega tuleks hagejal antud asjaoluga alati arvestada ning ka kohus võiks hagejatele, kellel puuduvad juriidilised teadmised, selgitada lahendi täitmisel tekkida võivaid probleeme.

¹¹⁵ *Op. cit.* M.Vutt, M.Lillsaar, lk 14-15.

Olukorras, kus juba menetluse kestel oli kohtule teada, et isik võib elada välismaal tekib küsimus Eesti kohtu pädevusest antud asja menetleda. Ka autori läbiviidu uuringute tulemusel selgus, et olukordades, kus on infot, et isiku elukoht võib olla välismaal, ei selgita kohtud isiku võimalikku elukoha välismaal enamikul olukordades välja, vaid dokumendid toimetatakse kätte avalikult. Eesti kohus peab kontrollima, kas isiku alaline elukoht (domitsiil) on mõnes teises Euroopa Liidu liikmesriigis põhjusel, et sellisel juhul kuulub kohtualluvuse määramiseks kohaldamisele Brüssel I määrus. Saab ju Brüssel I määruse artikli 3 kohaselt isikuid, kelle domitsiil on mõnes teises liikmesriigis, kaevate teise liikmesriigi kohtusse üksnes Brüssel I määruse teise peatüki 2.-7. jaos sätestatud korras. Seega peab Eesti kohus ka juhul, kui kostja alaline elukoht ei ole Eestis, igaks juhuks alati kontrollima, kas kostja alaline elukoht on mõnes teises Euroopa Liidu liikmesriigis – jaatava vastuse korral nimetatud küsimusele, peab Eesti kohus rahvusvahelise kohtualluvuse määramisel lähtuma Brüssel I määrusest, mis välistab kohtualluvuse määramiseks TsMS kohaldamise.¹¹⁶ Samasugune põhimõte on sätestatud ka Brüssel I (uuesti sõnastatud) määruses. Eelnevalt kirjeldatud olukorras on kohtul võimaik ka TsMS § 317 lg 6 alusel keelduda dokumente avalikult kättetoimetamast.

Olukorras, kus kohus on teinud tagaseljaotsuse, on kostjal võimalus esitada kaja. TsMS § 415 lg 1 p 1 kohaselt ei pea kostjal olema kaja esitamiseks mõjuvat põhjust, kui hagile vastamata jätmise puhul oli hagi kostjale või tema esindajale kätte toimetatud muul viisil kui isiklikult allkirja vastu üleandmisega või elektrooniliselt. Seega, kui kostjale on menetluse võtmise määrus ja hagiavaldus kätte toimetatud avalikult, on kaja esitamise õigus olenemata põhjusest, miks õigeaegselt hagile ei vastatud. Sama paragrahvi lõike 2 kohaselt võib kaja esitada tagaseljaotsuse kättetoimetamisest alates 30 päeva jooksul. Kui tagaseljaotsus toimetatakse kätte avalikult, võib kaja esitada 30 päeva jooksul alates päevast, kui kostja sai tagaseljaotsusest või selle täitmiseks algatatud täitemenetlusest teada.

Samas on ka praktikast näha, et kajasid esitatakse väga vähe. Ühes varasemas kohtupraktika analüüsis on ka välja toodud, et Justiitsministeeriumi poolt koostatud andmestikust nähtub, et ajavahemikus jaanuar 2007 kuni mai 2007 esitati 3837 tagaseljaotsuse kohta 25 kaja (alla 0,7% kõigist tagaseljaotsustest). Seega võib eelnimetatud andmete põhjal ilmselt väita, et menetlusedokumentide kättetoimetamise viisi ja tagaseljaotsuse tegemise lubatavuse

¹¹⁶ M. Torga. Elukoht tsiviilseadustiku üldosa seaduses: tähendus rahvusvahelises tsiviilkohtumenetluses. - Juridica 2010/VII, lk 479.

omavaheline seos on TsMS-s kohaselt reguleeritud.¹¹⁷ Töö autor selle väitega ei nõustu. Nimelt tundub praktikas pigem, et on teatud osa kostjaid, kes peavad paremaks oma probleeme pigem eirata. Põhjuseks, miks esitatakse vähe kajasid, võib olla ka asjaolu, et kostjad ei ole kaja kui sellise esitamise võimalusest üldse teadlikud. Kuna ka õigusabi on keskmise Eesti kodaniku jaoks liialt kallis, ei pöörduta ka juristi või advokaadi poole. Kui veel lisaks tulevad seadusest nõuded kaja vormistamisele ning kostja kohustus tasuda kautsjon, peab paremaks ilmselt väga suur osa kostjatest kohtust üldse veel kaugemale hoida.

Kaja esitamisega kaasneb alati ka täiendav ajakulu, mida ei saa menetlusökoonomia põhimõttest tulenevalt pidada mõistlikuks. Lisaks võib kaja menetlemine hageja jaoks tähendada täiendavaid rahalisi kulusi, millega ta arvestanud ei ole. Olenemata sellest, kui palju vaeva ka kohus ei näeks hagiavalduse kättetoimetamisel, on kostjal alati võimalus esitada kaja. Eelnevaga peaks kohus ja hageja aga avaliku kättetoimetamise korral alati arvestama.

Lähtuvalt õiguskaitse ja menetlusökoonomia põhimõttest, on vajalik, et jõustunud kohtuotsus omaks lõplikku tähendust. Seega reeglina ei ole ette nähtud jõustunud kohtulahendi vaidlustamine. Kuid erandlikel juhtudel on võimalik ka jõustunud kohtulahendit uute asjaolude ilmsikstulekul tühistada teistmise menetluses.¹¹⁸ Olukorras, kus tagaseljaotsus on jõustunud, ei saa hageja ega ka kohus olla kindlad, et sellega on menetlus lõppenud.

Tsiviilkohtumenetluse seadustikust tulenevalt on võimalik jõustunud kohtulahend uuesti läbi vaadata, kui menetlusosalisele ei olnud menetlusest seaduse kohaselt teatatud, muu hulgas hagiavaldust kätte toimetatud või menetlusosaline ei olnud seaduse kohaselt kohtusse kutsutud, kuigi lahend tehti tema suhtes.

Erinevalt kajast ei näe seadus ette, et teistmisavalduse saaks esitada alati, kui hagiavaldus toimetati kätte muul viisil kui isiklikult. Seega tuleb teistmisavalduse esitamisel igal üksikul juhul otsustada, kas enne hagi avalikku kättetoimetamist tegi kohus kõik võimaliku, et dokumente kostjale isiklikult üle anda. Seega, et välistada hilisemat teistmisavalduse

¹¹⁷ *Op. cit.* M. Vutt. Tagaseljaotsuste regulatsiooni kohaldamine kohtupraktikas, lk 4.

¹¹⁸ E.Kergandberg jt. Sissejuhatus kohtumenetluse õpetusse. Eesti kohtumenetlusõiguse võrdluspilt. Tallinn: Juura 2008, lk lk 143.

esitamist, on äärmiselt oluline järgida dokumentide kättetoimetamisel hoolsuse ja heausksuse põhimõtet.

Kostja võimalused aga sellega veel ei piirdu, lisaks tuleneb tsiviilkohtumenetluse seadustikust võimalus esitada taotlus kaja tähtaja ennistamiseks. TsMS § 67 kohaselt kui menetlusosaline lasi mööda seaduses sätestatud menetlustähtaja, ennistab kohus tähtaja menetlusosalise avalduse alusel, kui menetlusosaline ei saanud tähtaega järgida mõjuval põhjusel ja tähtaja möödalaskmine ei võimalda enam menetlustoimingut teha või põhjustab talle muu negatiivse tagajärje. Ka Riigikohus on korduvalt rõhutanud, et kohus peab kasutama kõiki tema kasutuses olevaid andmebaase kostja asukoha teadasaamiseks. Olukorras, kus hagi on kätte toimetatud Ametlike Teadannete kaudu ning kohus ei ole andnud endast maksimumi, et hagi isiklikult kätte toimetada on kostjal seega võimalus esitada taotlus kaja esitamise tähtaja ennistamiseks.

Eelnevast nähtuvalt on kostjal mitmeid võimalusi, et oma õigusi kaitsta ka pärast tagaseljaotsuse tegemist, mis toimetati kätte avalikult. Samas peaks nii hageja kui kohus arvestama, et hilisem menetluse taastamine on nii aja- kui rahakulukas. Ka kostja õiguste kaitse seisukohalt ei saa pidada mõistlikuks, et olukorras, kus kohus ei ole andnud endast maksimumi kostjale menetlusdokumentide kättetoimetamisel, peab kostja kasutama oma õiguse kaitseks kaja või teistmist. Kohtu kohustus on kasutada ära kõik võimalused kostja leidmiseks, mitte jääda lootma sellele, et ehk ei esitata hiljem kaja või teistmisavaldust.

Kokkuvõte

Käesoleva magistritöö eesmärgiks oli leida vastus küsimusele, missugune on õiguskirjandusest, ringkonnakohtu, Riigikohtu, Euroopa Kohtu ning Euroopa Inimõiguse Kohtu praktikast tulenev standard, mis on kohustuslik jälgimiseks ka Eesti esimese astme kohtutele. Saades teada nimetatud standardi oli autori eesmärgiks selgitada välja, kas seda Eesti kohtutes ka praktikas järgitakse.

Töö esimeses peatükis tegeles autor esmalt küsimusega, milline on tsiviilkohtumenetluse seadustiku kättetoimetamise regulatsioon, analüüsiti nii kohtu- kui ka hageja võimalusi kostjale hagi kättetoimetamisel. Analüüsides kehtivat menetlusseadust, jõudis autor järeldusele, et seadus sätestab hulgaliselt võimalusi kostjale hagi kättetoimetamiseks, kuid seadusest ei tulene, mis järjekorras peaks kättetoimetamine toimuma ning mis veelgi olulisem, seaduses ei sätesta, mis toiminguid ja päringuid peavad nii kohus kui ka hageja tegema selleks, et kostja viibimiskohta oleks võimalik üleüldse selgeks teha.

Leidmaks vastust eelnevalt tõstatatud küsimusele tegeles autor järgnevalt kohtupraktika analüüsiga. Kohtupraktikat kokkuvõtvalt saab öelda, et kohus peaks kasutama kõiki kohtu kasutuses olevaid andmebaase kostja kontaktandmete kindlakstegemiseks. Päringud tuleks teha seega rahvastikuregistris, EMTA-s, KIS-is, kinnistusraamatus, ARK-is, äriregistris ning kinnipeetavate registris. Kui EMTA andmebaasist nähtuvalt on kostjale teinud väljamakseid tööandja või sotsiaalamet, tuleb kostja andmete teadasaamiseks pöörduda ka väljamakse teinud isiku poole. Ühe võimalusena kostja asukoha tuvastamisel on kasutada selleks ka politsei ning linna- või kohaliku omavalitsuse abi. Eelnevad toimingud võib kohus teha ülesandeks ka hagejale.

Kohtupraktikast tulenevad juhised ka juhuks, kui kohtule tagastatakse kostjale saadetud dokumendid märkusega saaja ei viibinud kohal, hoiutähtaja möödumisel, kaks kättetoimetamise katset ebaõnnestus või muu põhjus. Antud olukorras ei saa lugeda täidetuks TsMS § 317 lg-st 1 tulenevat eeldust, et kohtule on kostja asukoht teadmata. Sellisel juhul tuleb kohtul tuvastada, kas isik antud aadressil elab või mitte. Lahendusena võib näha pöördumist kinnituse saamiseks kohtutäituri või politsei poole. Eelistatud peaks olema siiski

kohtutäituri kasutamine, kuna menetlusk dokumentide kättetoimetamine kuulub ka kohtutäituri ametitoimingute hulka.

Avaliku kättetoimetamise eelduste täitmiseks on võimalus kasutada ka hageja abi. Olukorras, kus kohtul ei ole õnnestunud kostjale menetlusk dokumente kätte toimetada, tuleks pöörduda hageja poole, kohustades viimast teatama kohtule andmed, kuhu oleks võimalik kostjale menetlusk dokumendid kätte toimetada. Kuna hageja võimalusi ning kohustusi kostjale menetlusk dokumente kättetoimetamisel ei saa samastada kohtu kohustustega võiks kohus hagejale saadetas kirjas selgitada, mis päringute tegemist kohus hagejalt eelkõige ootab. Hageja kohustuseks võiks eelkõige olla päringu tegemine politseile ning kostja eeldatava elukoha linna- või vallavalitsusele. Samas kirjas tuleks kohtul selgitada ka hageja võimalust toimetada dokumendid kätte kohtutäituri vahendusel, sealjuures selgitades, et jättes kasutamata võimaluse toimetada dokumendid kätte kohtutäituri vahendusel, ei ole täidetud eeldus hagi avalikuks kättetoimetamiseks.

Ka Euroopa Kohtu praktikast tulenevalt on hagiavalduse kättetoimetamine avalikult lubatud juhul, kui jälgitakse hoolsuse ja heausksuse põhimõtet. Sarnastelt Eesti kohtupraktikale nõuab nimetatud põhimõtte järgimine kohtult kõigi võimaluste ärakasutamist kostjale menetlusk dokumentide kättetoimetamisel. Analüüsides Euroopa Liidu õigusakte, kus käsitletakse kättetoimetamist, jõudis autor järeldusele, et avalik kättetoimetamine on aktsepteeritav vaid Brüssel I (uuesti sõnastatud) määruse valguses.

Kuid ainuüksi asjaolust, et kohtud järgivad avaliku kättetoimetamise eelduste täitmisel Euroopa Kohtu praktikast tulenevat hoolsuse ja heausksuse põhimõtet, ei piisa selleks, et avalikult kättetoimetatava teate saaks lugeda nõuetekohaselt kättetoimetatuks. Kuigi seadus seda otsesõnu ei ütle, tuleks Ametlikes Teadannetes avaldatavas teates märkida ka hageja nõue ja hagi aluseks olevas asjaolud, mis loetakse TsMS § 407 lg 1 teise lause kohaselt kostja poolt omaksvõetuks. Lisaks eelnevale peab ka TsMS § 393 lg 1 alusel hagiavalduse lisad kostjale kätte toimetada.

Praktikas tekitab ka küsimusi asjaolu, millal tuleks hagi toimetada kätte avalikult ning millal võiks hagi jätta läbivaatamata. Nimelt TsMS § 317 lg 1 kohaselt võib hagi toimetada kätte avalikult, kui menetlusosalise aadress ei ole kantud registrisse või kui isik ei ela registris

märgitud aadressil ning isiku aadress või viibimiskoht ei ole kohtule muul viisil teada ja kui dokumente ei saa kätte toimetada isiku esindajale ega dokumendi kättesaamiseks volitatud isikule või muul käesolevas osas sätestatud viisil. TsMS § 423 lg 1 p 8 kohaselt jäetakse aga hagi läbivaatamata, kui hageja ei ole kohtu nõudmisele vaatamata esitanud kohtu määratud tähtpäevaks andmeid, mis võimaldaksid kostjale menetluskokumente kätte toimetada ning kohus ei ole vaatamata mõistlikele pingutustele suutnud neid andmeid ka ise leida. Mõlema sätte eelduseks on asjaolu, et kohtule ei ole teada aadress, kuhu kostjale oleks võimalik hagi kätte toimetada.

Kohtupraktikas on leitud, et ainuüksi asjaolu, et kohtul ei ole õnnestunud kostjale menetluskokumente kätte toimetada ei saa olla põhjuseks hagi läbivaatamata jätmisel. Hagi võib läbi vaatamata jätta olukorras, kus vaatamata kohtu nõudmisele teatada andmed, kuhu kohtul oleks võimalik kostjale dokumendid kätte toimetada, ei ole hageja vastanud. Teiseks aluseks hagi läbivaatamata jätmisel võib pidada asjaolu, et kohtul on põhjust uskuda, et isik võib olla asunud elama välisriiki.

Magistritöö teises peatükis tegeles autor vastuse leidmisega küsimusele, kas Eesti esimese astme kohtute praktikas jälgitakse menetluskokumentide kättetoimetamiseks ettenähtud standardit.

Uuringute tulemusena selgus üheselt, et avaliku kättetoimetamise standardit Eestis praktikas ei jälgita. Kohtud ei kasuta kaugeltki ära kõiki nende kasutuses olevaid andmebaase kostja asukoha kindlakstegemisel. Samuti ei jälgita TsMS § 317 lg-st 1 tulenevat eeldust, toimetada dokumendid kätte avalikult juhul, kui kostja ei ela registris märgitud aadressil.

Kuna praktikas standardit ei järgita, tuli analüüsida ka tagajärgi, mis võivad järgneda ebakorrektsel avalikule kättetoimetamisele. Hageja jaoks kõige negatiivsemaks tagajärjeks on kindlasti asjaolu, et lahendit ei ole võimalik hiljem välisriigis tunnustada ja täita. Euroopa täitekorraldusmäärus välistab üldse lahendi tunnustamise ja täitmise, mis on kätte toimetatud avalikult. Seega jääb võimalus lahendit tunnustada ja täita Brüssel I (uuesti sõnastatud) määrusega. Kui ka see on võimalik üksnes juhul, kui avalikul kättetoimetamisel on jälgitud hoolsuse ja heausksuse põhimõtet.

Lisaks kohtuotsuse täitmisele on avalikult kättetoimetatud hagi tagajärjel tehtud tagaseljaotsust võimalik alati kajada. Samuti on hagejal võimalus esitada teistmisavaldus või taotlus kaja esitamise tähtaja ennistamiseks. Nimetatud vahendid on kindlasti vajalikud kostja põhiseadusest tulenevate õiguste kaitseks. Kuid paratamatult kaasnevad eelnevaga nii kostjale kui hagejale rahalised lisakulud, samuti on menetluse taastamine menetlusökonoomiast tulenevalt alati ebamõistlik.

Analüüsides kättetoimetamise praktikat Saksmaal ja Soomes, jõudis autor järeldusele, et eeskuju tuleks võtta antud riikide tsiviilkohtumenetlust reguleerivatest õigusaktidest, kus on sätestatud, mis järjekorras tuleks menetlusdokumente üritada kätte toimetada. Inglismaa õiguse kohaselt on võimalik lugeda dokumendid kättetoimetatuks jätmisega postkasti, sealjuures puudub kohtul igasugune teave, kas isik need ka reaalselt kätte on saanud. Antud lahendus on küll kohtu töökoormust arvestades väga sobiv, kuid isiku põhiõigust, viibida oma kohtuasja arutamise juures liialt sügavalt riivav. Lisaks eelnevalt oleks antud kättetoimetamise viis kindlasti vastuolus ka Euroopa Liidu õigusega.

Autor on seisukohal, et iseenesest ei oleks vajalik muuta tsiviilkohtumenetluse seadustiku kättetoimetamise regulatsiooni, küll aga tuleks koostada sekretäridele ametlik juhend dokumentide kättetoimetamiseks. Antud juhend peaks sisaldama dokumentide kättetoimetamise järjekorda, kuid ka toiminguid, mida tuleb kostja asukoha väljaselgitamiseks teha.

Kättetoimetamise efektiivsemaks muutmisele, kohtu töökoormuse vähendamisele ning seeläbi õigusemõistmise kvaliteedi parandamisele aitaks kindlasti kaasa kättetoimetamiseks spetsialiseerunud isikute kasutamine. Olgu selleks siis kohtu juures töötavad kohtukäskjalad või selleks spetsialiseerunud asutused.

Harju Maakohtu näitel saab aga väita, et juba kohtukäskjalgade kasutamine kättetoimetamisel on oluliselt aidanud parandada kättetoimetamise efektiivsust. Kui veel kättetoimetamisega tegelevatele isikutele anda üle kohustus selgitada välja kostja asukoht, aitaks see oluliselt kaasa kättetoimetamisstandardi järgimisele. Kui dokumentide kättetoimetamisega tegeleksid selleks spetsialiseerunud isikud, vähendaks see ka menetlusgruppide töökoormust, mis

kindlasti parandaks ka õigusemõistmise kvaliteeti.

Äärmusliku meetodina oleks võimalik muuta ka seadust, mille kohaselt saaks rahvastikuregistri aadressile saadetud dokumendid lugeda kättetoimetatuks. Antud muudatus ei saaks aga kindlasti toimuda üleöö, vaid eeldaks esmalt riigi tegevust, et rahvastikuregistri andmed viia kooskõlla tegelikkusega. Teise probleemina võib siin kindlasti näha ka vastuolu Euroopa Liidu õigusaktide ja kohtupraktikaga, millest tulenevalt ei ole antud lahendus ka mõeldav.

Seega töö alguses püstitatud hüpotees sai osaliselt ümber lükatud. Eesti esimese astme kohtus ei jälgita õiguskirjandusest, ringkonnakohtu, Riigikohtu, Euroopa Kohtu ja Euroopa Inimõiguste Kohtu praktikast tulenevat avaliku kättetoimetamise standardit. Kättetoimetamise regulatsioon ei vaja otseselt muutmist, vaid regulatsiooni kõrvale tuleks luua ametlik juhend.

Autorile teadaolevalt ei ole käesolevas magistritöös analüüsitud probleemiga varasemalt nii põhjalikult tegeletud. Õiguskirjanduses on korduvalt nenditud, et kättetoimetamise regulatsioon on keeruline, samuti, et kohtutel on probleeme hagi kättetoimetamisega, kuid seni puudus probleemi sügavam analüüs. Töö tulemusena on Eesti õigusteadusesse lisandunud teadmine sellest, milline on avaliku kättetoimetamise standard. Samuti on nüüdsest teadvustatud, et kättetoimetamise praktika on Eestis suureks probleemiks, millega tuleb kindlasti tegeleda.

Summary

The standard of public delivery and practice in Estonia

The number of appeals that has been lodged to the Supreme Court and also to circuit courts has recently increased significantly, especially in terms of procedural problems. Villu Kõve, judge of the Supreme Court says that many problems are based on the same grounds which can be marked as mindless haste. In County Court, problems are not solved properly in order to outperform procedural statistics under the direct and indirect pressure from the board of court and Ministry of Justice.

One of the reasons why procedural deadlines tend to be too long is definitely the fact that delivery of procedural documents in civil actions has become so operose. In the first instance courts officials spend disproportionate amount of time to find defendants and deliver documents to them.

One way to improve the statistical indicators and reduce the procedural deadlines is to deliver the procedural documents in public. However, it may cause a situation in which the possibility of delivering the documents in public is abused.

§ 24 in the Constitution of the Republic of Estonia says that everyone is entitled to attend any hearing held by a court in his or her case. The main goal of the delivery institute in civil actions should be notification of the person, listening and therefore execute the right of protection. In addition, including the person in proceeding ensures its explicitness and effectiveness. Thus the delivery institute has a central position in the civil procedure.

Taking the previous information into consideration, the aim of the study is to determine the public delivery standard according to the law-literature, circuit court, the Supreme Court, the

European Court and the European Court of Human Rights. Thereafter the author examined if the standard is observed also in Estonia. In the thesis it was hypothesized that the standard of public delivery that arises from law-literature, circuit court, the Supreme Court, the European Court and the European Court of Human Rights is observed in the court practice in the first instance court. Therefore the public delivery standard does not need altering.

In the thesis the author used analytical, qualitative and quantitative analysis methods.

In order to achieve the goal of the thesis, the author tried to answer the question about the public delivery standard, i.e. on the one hand what kind of requirements must be observed to provide attendance of the person at the hearing, but on the other the public delivery must not conflict with the justice of the European Union. To guarantee the in-depth disquisition of the issue the author only delivered action to natural person.

In the second chapter the author analysed if the mentioned standard is observed in Estonia. Also the effects of inadequate public delivery were discussed.

In the thesis it was concluded that to observe the standard set by law-literature and Estonian judicial practice, the first instance court must exercise all the databases which are accessible for the court to ascertain personal data of the defendant. Inquiries should be made into the Population Register, Estonian Tax and Customs Board, the information system of courts, the Land Register, Estonian Road Administration, Business Register and the Prisoners Register. If the Estonian Tax and Customs Board database query results show a payment to the defendant from an employer or Social Insurance Board these parties also must be queried. A possibility to ascertain the residency of the defendant is also to exercise the help of the police and city government or local authorities. However, preceding procedures may be assigned to the plaintiff by the court.

To deliver the documents the court must first do it electronically. A notification of the delivery must be sent to all the e-mail addresses identified by the court. If the electronic delivery is

unsuccessful the court must forward documents by registered letter. The public delivery is possible only when the court has ascertained that the defendant does not live on the address known to the court.

Also in the practice of the European Court the public delivery of a statement of claim is permitted only if the principle of care and good faith is observed. Similarly to Estonian judicial practice observing this principle requires using all of the court's opportunities of delivering procedural documents. By analysing European Union legislations in which the delivery is discussed the author concluded that public delivery is acceptable only in the light of Brussel I Regulation (recast).

Courts comply the principle of care and good faith which comes from the European Court practice, however it is not enough to be deemed to be delivered in conformity with the requirements. Even though the law does not say it directly, the announcements in the publication *Ametlikud Teadaanded* must include the fact that the plaintiff's claim and its circumstances which is admitted by the defendant according to the second sentence of the Code of Civil Procedure § 407 (1). According to the Code of Civil Procedure § 393 (1) appendixes of the claim must be served to the defendant.

As there are difficulties in practice with limiting when to serve the statement of claim in public and when the court may refuse to review the action, the author also tried to answer previously mentioned question. The action may not be reviewed when regardless to court's demands to notify the data for delivering the defendant's documents the plaintiff has not replied. The second basis for refusing to review the action may be a circumstance that the court has a reason to believe that the person settles in a foreign state.

Within the thesis two surveys were conducted-the analysis of the files of Harju county court's Kentmann's courthouse and interview. The results showed that public delivery standard is not observed in Estonian judicial practice. Courts does not use all the databases they possess to establish the residence of the defendant. Additionally, the prerequisite due to the Code of Civil Procedure § 317 (1) of delivering documents in public if the defendant does not live on the

registered address is not observed.

As the standard is not observed in practice, the effects that may follow incorrect delivery had to be analysed. The most negative effect for the defendant is definitely the fact that the adjudication cannot be recognised and executed abroad. European Enforcement Order for uncontested claims precludes acknowledgement and fulfilment of the court decision which has been delivered in public. Hence, there is an opportunity to acknowledge the court decision and complete it with the Brussel I Regulation (recast) it is possible only while delivering the principle of care and good faith.

In addition to enforce the court's judgement, after a default judgement publicly delivered action can always be petitioned. Moreover, the plaintiff can submit a petition of review or an application for restoration of the date of the petition.

By analysing the delivering practice in Germany and Finland the author concludes that the model should be taken by the civil procedures in regulating legislations which set the sequence of delivering procedural documents in these countries. According to English law the documents can be considered as undelivered when left in the mailbox, because the court does not have any information whether the person has received the documents or not. This solution is convenient if we consider the amount of work of courts, however, it violates person's fundamental right to be present at the hearing of the matter. Moreover, the mentioned way of delivering documents would be contrary to the European Union law.

From the viewpoint of the author it is unnecessary to alter the Code of Civil Procedure delivery regulation, however, an official instruction for delivering documents should be formulated. The instruction should contain the sequence of delivering documents and also the procedure for establishment of the residence of the defendant.

To make the delivery more effective, reduce the amount of court's work and improve the standard of administration of justice the situation would be enhanced by using persons who

are specialised to delivering documents. Those specialists can be process-servers or specialised institutions. However it cannot be the only solution. In a situation when the country does not have an overview of the addresses of the persons people should be motivated to update their Population Register data.

Hence the hypothesis was partially disproved. In Estonian first instance court the standard of delivery is not in compliance with law-literature and the practice of a circuit court, the Supreme Court, the European Court and the European Court of Human Rights. The delivery regulation itself does not need changing but an official instruction should be formulated in addition to the regulation.

04.05.2015

Lühendid

EIK – Euroopa Inimõiguste Kohus

EIÕK – Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon

EK – Euroopa Kohus

EMTA – Eesti Maksu- ja Tolliamet

KIS – Kohtute Infosüsteem

PS – Eesti Vabariigi põhiseadus

ZPO – Zivilprozessordnung

TsMS – Tsiviilkohtumenetluse seadustik

Kasutatud kirjandus

1. Ametlike Teadannete infosüsteemi kasutusjuhend teadaannete avaldajale. Edastatud kohtuametnikele e-posti teel 19.03.2015. Asukoht autori valduses.
2. British lawyer uses Facebook to serve court summons. - The Telegraph 14.03.2011.
Arvutivõrgus: <http://www.telegraph.co.uk/technology/facebook/8382570/British-lawyeruses-Facebook-to-serve-court-summons.html>, 03.04.2012.
3. Calves, F. Length of Court Proceedings in the Member States of the Council of Europe Based on the Case Law of the European Court of Human Rights. European Commission for the Efficiency of Justice. Strasbourg, 6-8. December 2006, Arvutivõrgus: http://www.coe.int/t/dghl/cooperation/cepej/delais/Calvez_en.pdf.
4. Cumming, G. Spitz, B. Janal, R. Civil procedure used for enforcement of EC competition law by the English, French and German civil courts. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International 2007.
5. Eesti Vabariigi põhiseadus, kommenteeritud väljaanne 2012, Arvutivõrgus: <http://www.pohiseadus.ee/sissejuhatus/>.
6. Eesti Vabariigi põhiseaduse ekspertiiskomisjoni lõpparuanne. Põhiseaduse analüüs. Arvutivõrgus: <http://www.just.ee/10725>, 23.03.2012.
7. Ernits, M. Kättetoimetamisest põhiõiguste valguses. - Juridica 2004/V.
8. Euroopa Komisjon. Euroopa Justiitsvõrgustik tsiviil- ja kaubandusajades. Dokumentide kätteandmine. Arvutivõrgus: http://ec.europa.eu/civiljustice/serv_doc/serv_doc_ger_et.htm.
9. Harju Maakohtu kohtuistungi sekretäri ametijuhend. Arvutivõrgus: http://www.kohus.ee/sites/www.kohus.ee/files/elfinder/dokumendid/hmk_kohtuistungi_sekretari_ametijuhend_tsiviil.pdf.
10. Hermet, H., Sein, K. Kuidas hageda teises Euroopa Liidu liikmesriigis teadmata aadressil elavat võlgnikku? Kohtudokumentide kättetoimetamise ja tagaseljaotusega seonduvad probleemid. - Juridica 2014/IX.
11. Kergandberg, E. jt. Sissejuhatus kohtumenetluse õpetusse. Eesti kohtumenetlusõiguse võrdluspilt. Tallinn: Juura 2008.

12. Kirjavahetus Justiitsministeeriumi rahvusvahelise justiitskoostöö talituse nõunik Haldi Koiduga. Asukoht autori valduses.
13. Koch, H. Diedrich, F. Civil procedure in Germany. München: Kluwer Law International 1998.
14. Kohtute haldamise nõukoja kuuekümne ühekdanda istuni protokoll. Tallinnas 5. aprillil 2010.a. Arvutivõrgus: http://www.kohus.ee/sites/www.kohus.ee/files/elfinder/dokumendid/69._protokoll_05.04.2013.pdf.
15. Kõve, V. Tsiviilkohtumenetluse kiirendamise võimalused ja nendega seotud ohud. - Juridica 2012/IX.
16. Levin, A. Menetlusdokumentide kättetoimetamine hoiustamisega tsiviilkohtumenetluses kui igaühe õiguse riive olla oma kohtuasja arutamise juures. Magistritöö. Tallinna: Tartu Ülikooli õigusteaduskond 2013.
17. Magnus, U. Mankowski, P. (toim). Brussels I regulation. Munich: Sellier. European Law Publishers 2012.
18. McCloud, V. Civil procedure handbook Oxford: Oxford University Press 2010.
19. Niemi, J. Civil procedure in Finland. Alphen aan den Rijn: Wolters Kluwer 2010.
20. Parrest, I. Euroopa kättetoimetamismääruse rakendamisest Eesti näitel. - Juridica 2013/VII.
21. Paulus C. G. Tsiviilprotsessiõigus. Kohtuotsuse tegemise menetlus ja sundtäitmine. Tallinn: Juura 2002.
22. Pärsimägi, A. Hagimenetlus : hagi ja taotluste esitamine. Tallinn: Juura 2014.
23. Rohtments, E. jt (toim.). Kohtute aastaraamat 2013. Tartu: Riigikohus, kommunikatsiooniosakond 2013.
24. Seletuskiri „Tsiviilkohtumenetluse seadustiku ja sellega seotud seaduste muutmise seaduse eelnõu“ juurde. Arvutivõrgus: http://www.riigikogu.ee/?op=emsplain&page=pub_file&file_id=595f70c1-c6eb-e6698206-4a2d4bcc7c4e&.
25. Tampuu, T. Hagile vastamata jätmise ja poolte kohtuistungilt puudumise tagajärjed. - Juridica II/2006.

26. Tedre, M. artikkel. Kohtud saavad õiguse Facebookis inimesega ühendust võtta – Postimees, 25.03.2012. Arvutivõrgus <http://www.postimees.ee/783758/kohtud-saavadoiguse-facebookis-inimesega-uhendust-votta/>.
27. Torga, M. Elukoht tsiviilseadustiku üldosa seaduses: tähendus rahvusvahelises tsiviilkohtumenetluses. - Juridica 2010/VII.
28. Tõnuri, M.-L. Põhiseaduslikud garantiid avaliku kättetoimetamise puhul tsiviilkohtumenetluses. Magistritöö: Tallinn: Tartu Ülikooli õigusteaduskond 2012.
29. Vitkauskas, D., Dikov, G. Protecting the right to a fair trial under the European Convention on Human Rights. Council of Europe human rights handbooks. Strasbourg: Council of Europe 2012, Arvutivõrgus: http://www.coe.int/t/dgi/hr-natimplement/Source/documentation/hb12_fairtrial_en.pdf.
30. Vutt, M. Kohtupraktika analüüs Riigikohtus. Kas luuakse teadust, uusi õiguse allikaid või ...? - Juridica 2009/VII.
31. Vutt, M. , Lillsaar, M. Mõistlik menetlusaeg tsiviilkohtumenetluses. Kohtupraktika analüüs. Tartu: Riigikohus, õigusteabe osakond 2011. Arvutivõrgus: http://www.riigikohus.ee/vfs/1122/Moistlik_Menetlusaeg_Tsiviilkohtumenetluses.pdf.
32. Vutt, M. Menetlusdokumentide kättetoimetamine tsiviilkohtumenetluses. Kohtupraktika analüüs. Tartu: Riigikohus, õigusteabe osakond 2009. Arvutivõrgus: http://www.riigikohus.ee/vfs/891/MenetlusdokumentideK2ttetoimetamine_Margit_Vutt.pdf, 23.03.2012.
33. Vutt, M. Tagaseljaotsuste regulatsiooni kohaldamine kohtupraktikas. (01.01.2006 jõustunud TsMS kohaselt). Tartu: Riigikohus, õigusteabe osakond 2007. Arvutivõrgus: <http://www.riigikohus.ee/vfs/654/TagaseljaotsusedAnalyys7.pdf>, 23.03.2012.
34. Zander, M. Cases and materials on the English legal system. London: Butterworths 1999.

Kasutatud õigusaktid

35. 27. septembri 1968. aasta konventsiooni kohtualluvuse ja kohtuotsuste täitmise kohta tsiviil- ja kaubandusajades (EÜT 1972, L 299, lk 32), mida on muudetud 9. oktoobri 1978. aasta konventsiooniga Taani Kuningriigi, Iirimaa ning Suurbritannia ja Põhja-

- Iiri Ühendkuningriigi ühinemise kohta (EÜT L 304, lk 1, ja muudetud tekst lk 77), 25. oktoobri 1982. aasta konventsiooniga Kreeka Vabariigi ühinemise kohta (EÜT L 388, lk 1) ja 26. mai 1989. aasta konventsiooniga Hispaania Kuningriigi ja Portugali Vabariigi ühinemise kohta (EÜT L 285, lk 1, edaspidi „Brüsseli konventsioon“), artikli 36 tõlgendamist.
36. Code of Civil Procedure in Germany. Arvutivõrgus: http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_zpo/englisch_zpo.html.
37. Code of Judicial Procedure in Finland. 4/1734; amendments up to 718/2011 included. Arvutivõrgus: <http://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/1734/en17340004.pdf>.
38. Eesti Vabariigi põhiseadus - RT 1992, 26, 349 ... RT I, 27.04.2011, 2.
39. Euroopa Parlamendi ja nõukogu 13.11.2001.a. määrus (EÜ) nr 1393/2007 kohtu ja kohtuväliste dokumentide liikmesriikides kättetoimetamise kohta tsiviil- ja kaubandusajades, millega tunnistatakse kehtetuks nõukogu määrus (EÜ) nr 1348/2000 – ELTL 324, 10.12.2007, lk 1-42.
40. Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EÜ) nr 1896/2006, 12.12.2006, millega luuakse Euroopa maksekäsumenetlus. - ELT L 399, 30.12.2006, lk 1-32.
41. Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EÜ) nr 805/2004, 21. aprill 2004, millega luuakse Euroopa täitekorraldus vaidlustamata nõuete kohta. - ELT L 143, 30.4.2004, lk 1-27.
42. Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EÜ) nr 861/2007, 11. juuli 2007, millega luuakse Euroopa väiksemate kohtuvaidluste menetlus. - ELT L 199, 31.7.2007, lk 1-22.
43. Euroopa Parlamendi ja nõukogu määruse (EL) nr 1215/2012, 12. detsember 2012, kohtualluvuse ning kohtuotsuste tunnustamise ja täitmise kohta tsiviil- ja kaubandusajades (uuesti sõnastatud). - ELT L 351, 20.12.2012, lk 1-32.
44. Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon. - RT II 2000, 11, 57.
45. Kohtutäituri seadus - RT I, RT I 2009, 68, 463 ... 14.03.2014, 54.
46. Nõukogu määrus (EÜ) nr 1206/2001, 28. mai 2001, liikmesriikide kohtute vahelise koostöö kohta tõendite kogumisel tsiviil- ja kaubandusajades. - EÜT L 174, 27.6.2001, lk 1-28.
47. Nõukogu määrus (EÜ) nr 44/2001, 22.12.2000, kohtualluvuse ja kohtuotsuste täitmise kohta tsiviil- ja kaubandusajades. - EÜT L 12, 16.01.2001, lk 1-22.
48. Tsiviilkohtumenetluse seadustik. - RT I 2005, 26, 197 ... RT I, 31.12.2014, 5.

Kasutatud kohtupraktika

Eesti kohtupraktika:

Riigikohtu praktika

- 49. RKTKm 3-2-2-1-04.
- 50. RKTKm 3-2-2-1-08.
- 51. RKTKm 3-2-2-2-09.
- 52. RKTKm 3-2-2-4-10.
- 53. RKTKo 3-2-2-1-06.
- 54. RKTKo 3-2-2-3-09.
- 55. RKTKo 3-2-3-1-06.
- 56. RKTKo 3-2-3-2-00.
- 57. RKTKo 3-2-3-3-01.

Ringkonnakohtu praktika

- 58. TlnRnK 11.12.2013, 2-13- 13749.
- 59. TlnRnK 16.04.2008, 2-07-27215.
- 60. TlnRnKm 13.12.2013, 2-13-13749.
- 61. TlnRnKm 21.01.2009 2-07-17227.
- 62. TlnRnKo 10.02.2009, 2-08-11009.
- 63. TlRnKm 20.02.2012, 2-11-48654.
- 64. TrtRnK 27.06.2013, 2-12-44576.
- 65. TrtRnKm 27.06.2013, 2-12-44576.
- 66. TrtRnKm 3.04.2009, 2-08-66676.

Euroopa Kohtu praktika:

- 67. EKo 15.03.2012, C-292/10, *G versus Cornelius de Visser*.
- 68. EKo 16.02.2006, C-3/05, *Gaetano Verdoliva versus J. M. Van der Hoeven BV jt*.
- 69. EKo 17.11.2011, C-327/10, *Hypoteční banka a.s. vs. Udo Mike Lindner*.

Euroopa Inimõiguste Kohtu praktika:

70. EIKo 04.03.2014, 7942/05; 24838/95, *Dilipak ja Karakaya vs. Türgi*.

71. EIKo 13.03.2012, 5605/04, *Karpenko vs. Venemaa*.

72. EIKo 14.06.2013, 16133/08, *Insanov vs. Aserbaidžaan*.

Lisa - Küsitlus

1. Mis kohtumajas Te töötate?

2. Kas Teil on õigusalane haridus?

- bakalaureus omandatud/omandamisel
- magister omandatud/omandamisel
- õigusalane rakenduslik kõrgharidus omandatud/omandamisel
- õigusalane haridus puudub
- muu (täpsusta)

3. Kes otsustab hagiavalduse ja menetlusse võtmise määruse kättetoimetamise Ametlikes Teadaannetes?

- Sekretär
- kohtunik
- kohtujurist
- sekretär konsulteerib enne AT-s kättetoimetamist kohtuniku/kohtujuristiga

4. Kas tehakse määrus dokumentide kättetoimetamiseks Ametlike Teadaannete kaudu?

- Jah
- ei
- muu (täpsusta)

5. Mis päringud teete kostja elu-/viibimiskoha teadasaamiseks?

- rahvastikuregister
- EMTA
- KIS
- kinnistusraamat
- äriregister
- ARK
- sotsiaalamet (juhul kui tehtud väljamakseid)
- tööandja (juhul kui omab EMTA andmetel kehtivat töökohta)
- endistele tööandjatele
- päring pankadele
- kinnipeetavate register
- muu (täpsusta)

6. Millal teete kostja aadressi tuvastamiseks päringu politseile?

- alati, kui kostjale ei õnnestu dokumente kätte toimetada
- kui KIS-ist ei nähtud, et mõnes teises menetluses oleks PPA päring varasemalt tehtud
- mitte kunagi
- muu (täpsusta)

7. Kas küsite politseilt kinnitust isiku viibimiskoha kohta?

(Nt, et politsei kontrolliks, kas isik elab Maasika tn 1, Tallinn)

- jah, siis kui väljastusteatele on märgitud: saaja ei viibinud kohal, hoiutähtaja möödumisel, kaks kättetoimetamise katset ebaõnnestus või muu põhjus
- ei küsi

- muu (täpsusta)

8. Kas olete kasutanud võimalust dokumendi kätte toimetada politsei vahendusel? Palun kirjeldage, mis olukorras toimetate dokumendid kätte politsei vahendusel.

9. Millal edastate dokumendid kättetoimetamiseks kohtutäituri vahendusel?

- kui on kindel, mis aadressil kostja elab, kuid on arusaadav, et kostja hoiab dokumentide vastuvõtmisest eemale
- kui postiga/käskjalaga ei õnnestu dokumente kätte toimetada (väljastusteatel märkus: saaja ei viibinud kohal, hoiutähtaja möödumisel, kaks kättetoimetamise katset ebaõnnestunud või muu põhjus)
- ei edasta dokumente kohtutäituri vahendusel
- kui kohtul ei ole õnnestunud dokumente kätte toimetada ja hageja esitab taotluse dokumentide kättetoimetamiseks kohtutäituri vahendusel
- muu (täpsusta)

10. Kui kohtule on kostja asukoht teada välisriigi täpsusega, kuidas üritate kostja asukohta välja selgitada?

- Justiitsministeeriumi vahendusel
- uurin KIS-ist, kas on võimalik leida andmeid kostja täpsema asukoha kohta
- teen AT, kuna kostja täpne asukoht ei ole teada
- teen rahvastikuregistri päringu
- teen EMTA päringu
- muu (täpsusta)

11. Kui kostja elukoht on kohtule teada välisriigis aadressi täpsusega, kuidas toimetate hagiavalduse kätte?

- saadan otse postiga tähitult
- kättetoimetamismäärusega
- määrusega nr 1393/2007 (kohtu- ja kohtuväliste dokumentide liikmesriikides kättetoimetamise kohta tsiviil- ja kaubandusajades)
- Justiitsministeeriumi kaudu
- muu (täpsusta)

12. Kas enne hagiavalduse kättetoimetamist Ametlike Teadaannete kaudu küsite hagejalt endmeid kostja aadressi/viibimiskoha/töökoha kohta?

- jah
- ei
- muu (täpsusta)

13. Missugused on hageja kohustused menetlusedokumentide kättetoimetamisel?

- hageja panus kostjale menetlusedokumentide kättetoimetamisel puudub
- kohus kohustab olukorras, kus kostjale ei ole õnnestunud dokumente kätte toimetada hagejat teatama kostja võimalikud sidevahendite andmed
- muu (täpsusta)

14. Kas kasutate Facebooki kostja teavitamiseks menetlusedokumentide

teatavakstegemise kohta?

- jah
- ei
- muu (täpsusta)

15. Kas tänu teavituse saatmisele Facebooki kaudu õnnestub dokumente kätte toimetada?

- jah
- ei
- mõnel üksikul korral
- muu (täpsusta)

16. Kas Teil on juurdepääs kinnipeetavate registrile

- jah
- ei
- muu (täpsusta)

17.Kas olete dokumente kätte toimetanud riigiasutuse või kohaliku omavalitsuse kaudu?

- jah
- ei
- olen pöördunud riigiasutuse või kohaliku omavalitsuse poole päringuga kostja andmete teadasaamiseks
- muu (täpsusta)

18. kas Teie arvates on TsMS-i kättetoimetamist reguleerivad sätted selged, st kas Teile on selge, kui palju peab kohus vaeva nägema, enne kui on õigustatud hagi kättetoimetamine Ametlike Teadaannete kaudu?

- jah, tean täpselt, kui palju tuleb vaeva näha kostja andmete väljaselgitamiseks, enne kui dokumendid saab kätte toimetada Ametlike Teadaannete kaudu
- on välja kujunenud praktika, seadusest näpuga järke ei aja
- TsMS kättetoimetamise regulatsioon on ebaselge
- muu (täpsusta)

19.Siia võite lisada kommentaare/märkusi/mõtteid, mis on seotud dokumentide kättetoimetamisega

Lihtlitsents

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Kristel Kangilaski (sünnikuupäev 24.12.1989)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose
Avaliku kättetoimetamise standard ning praktika Eestis,

mille juhendaja on Urmas Volens,

1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tallinnas, **04.05.2015.**